

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА
ФІНАНСІВ**

Факультет управління
Кафедра психології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти

**«ПСИХОЛОГІЧНІ
ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТНОЇ
ОСОБИСТОСТІ»**

Спеціальність: 053 Психологія

Освітня програма: Психологія

ВИКОНАЛА:

студент групи ПС22–1
Сісоева Карина Юріївна

КЕРІВНИК:

д.психол.наук, професор кафедри психології
Саврасов Микола Володимирович

РЕЦЕНЗЕНТ:

Д.психол.наук, професор, завідувач кафедри
мовної та психолого-педагогічної підготовки
Одеського національного економічного університету
Асєєва Юлія Олександрівна.

ДОПУЩЕНО ДО ЗАХИСТУ:

В.о. завідувача кафедри психології
Склянська Ольга Вадимівна

м. Дніпро
2026

АНОТАЦІЯ

Сісоєва К. Ю. Психологічні особливості конфліктної особистості.

У роботі досліджуються психологічні особливості конфліктної особистості та чинники, що зумовлюють схильність до конфліктної поведінки. Проаналізовано теоретичні підходи до розуміння конфлікту, конфліктності особистості, її структурних характеристик, типологічних проявів і соціально-психологічних детермінант. У ході емпіричного дослідження визначено провідні стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях, рівень агресивності, труднощі емоційної регуляції та показники міжособистісної реактивності. На основі отриманих результатів розроблено практичні рекомендації щодо зниження деструктивних проявів конфліктності та розвитку конструктивної міжособистісної взаємодії.

Ключові слова: конфлікт, конфліктна особистість, конфліктна поведінка, агресивність, емоційна регуляція, емпатійність, стратегії поведінки у конфлікті.

SUMMARY

Sisoieva K. Yu. Psychological Features of a Conflict-Prone Personality.

The paper examines the psychological features of a conflict-prone personality and the factors that determine a person's tendency toward conflict behavior. Theoretical approaches to conflict, personality conflict-proneness, its structural characteristics, typological manifestations, and socio-psychological determinants are analyzed. In the empirical part of the study, dominant conflict behavior strategies, aggression level, emotion regulation difficulties, and indicators of interpersonal reactivity were identified. Based on the obtained results, practical recommendations for reducing destructive manifestations of conflict-proneness and developing constructive interpersonal interaction were proposed.

Keywords: conflict, conflict-prone personality, conflict behavior, aggression, emotional regulation, empathy, conflict behavior strategies.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФЛІКТНОЇ ОСОБИСТОСТІ.....	7
1.1. Психологічна інтерпретація феномену конфлікту та концептуальні підходи до аналізу конфліктності.....	7
1.2. Структурно-функціональні характеристики та типологія конфліктної особистості	18
1.3. Психологічні детермінанти, механізми становлення та соціально-психологічні чинники конфліктності.....	30
1.4. Психологічні наслідки конфліктності у міжособистісній взаємодії.....	38
Висновки до розділу 1.....	51
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОНФЛІКТНОЇ ОСОБИСТОСТІ.....	55
2.1. Організаційно-методологічні засади та етапи емпіричного дослідження	55
2.2. Діагностичний інструментарій та методи вивчення рівня конфліктності особистості	75
2.3. Аналіз, інтерпретація та узагальнення результатів дослідження.....	79
2.4. Психологічні стратегії оптимізації та корекції конфліктної поведінки.....	88
Висновки до розділу 2.....	94
ВИСНОВКИ.....	97
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	100
ДОДАТКИ	102

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлена низкою суперечностей сучасного суспільства. З одного боку, зростає потреба у конструктивній комунікації, толерантності та вмінні вирішувати конфліктні ситуації. З іншого — спостерігається збільшення рівня агресивності, психологічної напруги, імпульсивності та низької культури взаємодії у повсякденному спілкуванні. Конфліктність як риса особистості проявляється у підвищеній чутливості до подразників, схильності до суперництва, жорсткості суджень, зниженій здатності до компромісу та недостатньо сформованих навичках емоційної саморегуляції. Такі особливості суттєво впливають на професійну діяльність, міжособистісні стосунки, психологічне благополуччя та загальний стиль поведінки людини.

Проблематика конфліктної особистості широко висвітлена у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників (К. Томас, М. Дойч, Л. Козер, О. Бодальов, Н. Гришина). Проте у сучасних умовах соціальних трансформацій і високої динаміки міжособистісних взаємодій існує недостатність комплексного аналізу психологічних чинників, що зумовлюють розвиток конфліктності особистості, а також потреба у систематизації підходів до її діагностики та корекції. Це визначає актуальність вибору теми дослідження: «Психологічні особливості конфліктної особистості».

Об'єктом дослідження є конфліктність як психологічна характеристика особистості.

Предметом дослідження є психологічні особливості конфліктної особистості.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному визначенні психологічних особливостей конфліктної особистості, а також розробці рекомендацій щодо оптимізації міжособистісної взаємодії та зниження рівня конфліктності.

В основу дослідження покладено **гіпотезу** про те, що:

1. Конфліктна особистість характеризується специфічними емоційно-вольовими та комунікативними особливостями: підвищеною агресивністю, імпульсивністю, низькою толерантністю до фрустрації та схильністю до домінування.

2. Існує взаємозв'язок між конфліктністю особистості та типом міжособистісної поведінки, самооцінкою, рівнем емоційної регуляції та комунікативною компетентністю.

3. Своєчасна діагностика та цілеспрямована психологічна робота сприяють зниженню конфліктних проявів та формуванню конструктивних стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях.

Для досягнення мети та перевірки гіпотези визначено такі завдання дослідження:

1. Проаналізувати психологічну сутність феномену конфлікту та основні концептуальні підходи до вивчення конфліктності особистості.

2. Розкрити структурно-функціональні характеристики конфліктної особистості та визначити її основні типологічні прояви.

3. Визначити психологічні детермінанти, механізми становлення та соціально-психологічні чинники формування конфліктності особистості.

4. Охарактеризувати психологічні наслідки конфліктності у міжособистісній взаємодії.

5. Обґрунтувати організаційно-методологічні засади, емпіричну базу, вибірку та етапи проведення дослідження психологічних особливостей конфліктної особистості.

6. Підібрати та обґрунтувати психодіагностичний інструментарій для вивчення стилів поведінки у конфлікті, агресивності, ворожості, емоційної регуляції та емпатійності як важливих характеристик конфліктної особистості.

7. Провести кількісний і якісний аналіз отриманих емпіричних результатів, а також визначити взаємозв'язки між показниками конфліктної поведінки, агресивності, ворожості, емоційної регуляції та емпатійності за допомогою коефіцієнта рангової кореляції Спірмена.

8. Розробити практичні рекомендації щодо оптимізації міжособистісної взаємодії, розвитку конструктивних стратегій поведінки у конфлікті та зниження деструктивних проявів конфліктності.

Для розв'язання поставлених завдань застосовано комплекс методів дослідження:

- теоретичні методи: аналіз, синтез, порівняння, систематизація та узагальнення науково-психологічної літератури з проблеми конфлікту, конфліктності особистості, агресивності, емоційної регуляції та міжособистісної взаємодії;

- емпіричні методи: психодіагностичне тестування, анкетування, бесіда та спостереження за особливостями поведінки респондентів у ситуаціях міжособистісної взаємодії;

- математико-статистичні методи: описова статистика, визначення середніх значень, відсотковий аналіз, порівняння емпіричних показників, а також кореляційний аналіз із використанням коефіцієнта рангової кореляції Спірмена (r_s), що дає змогу встановити взаємозв'язки між показниками конфліктності, агресивності, емоційної регуляції та емпатійності.

У дослідженні передбачається використання таких психодіагностичних методик:

1. Методика К. Томаса — Р. Кілманна “Стили поведінки в конфлікті” / Thomas–Kilmann Conflict Mode Instrument — для визначення провідних стратегій поведінки особистості у конфліктних ситуаціях. Методика дає змогу виявити схильність респондента до суперництва, співпраці, компромісу, уникнення або

пристосування. Її використання є доцільним, оскільки стиль поведінки у конфлікті безпосередньо відображає поведінковий компонент конфліктної особистості.

2. Опитувальник агресивності Басса — Перрі / Buss–Perry Aggression Questionnaire, BPAQ — для діагностики рівня агресивності та її основних компонентів: фізичної агресії, вербальної агресії, гніву й ворожості. Застосування цієї методики обґрунтоване тим, що агресивність і ворожість є важливими емоційно-поведінковими проявами конфліктної особистості та можуть посилювати схильність до деструктивної взаємодії.

3. Шкала труднощів емоційної регуляції / Difficulties in Emotion Regulation Scale, DERS, К. Грац і Л. Ромер — для визначення труднощів усвідомлення, прийняття та контролю емоцій, імпульсивності, а також здатності особистості до саморегуляції в емоційно напружених ситуаціях. Методика є доцільною для цього дослідження, оскільки конфліктність часто пов'язана з емоційною нестійкістю, імпульсивними реакціями та недостатнім контролем афективних проявів.

4. Індекс міжособистісної реактивності / Interpersonal Reactivity Index, IRI, М. Девіс — для дослідження емпатійності, здатності приймати позицію іншої людини, емоційного співпереживання та особистісного дистресу. Використання цієї методики дозволяє оцінити соціально-комунікативний аспект конфліктної особистості, оскільки низький рівень емпатії та труднощі розуміння позиції співрозмовника можуть бути чинниками конфліктної поведінки.

Вибір зазначених методик зумовлений їх відповідністю меті, предмету, гіпотезі та завданням дослідження. У сукупності вони дозволяють комплексно вивчити психологічні особливості конфліктної особистості за кількома взаємопов'язаними напрямками: поведінковим, емоційним, комунікативним та міжособистісним. Методика Томаса — Кілманна дає змогу визначити переважні стратегії поведінки у конфлікті; опитувальник Басса — Перрі дозволяє оцінити агресивність і ворожість; шкала DERS спрямована на виявлення труднощів емоційної регуляції; індекс IRI дає можливість дослідити рівень емпатійності та здатність до розуміння іншої

людини. Саме поєднання цих методик забезпечує більш повне вивчення конфліктної особистості та створює підстави для подальшого кореляційного аналізу отриманих результатів.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять положення теорій міжособистісного конфлікту К. Левіна [46], Л. Козера [28], М. Дойча [32], К. Томаса та Р. Кілманна [44]; концепції агресивної поведінки А. Басса, М. Перрі [24], А. Бандури [20] та Л. Берковіца [22]; підходи до вивчення емоційної регуляції К. Грац і Л. Ромер [38]; а також концепція міжособистісної емпатії М. Девіса [29].

Наукова новизна дослідження полягає в уточненні психологічних характеристик конфліктної особистості, визначенні взаємозв'язків між стилями поведінки у конфлікті, агресивністю, ворожістю, труднощами емоційної регуляції та рівнем емпатійності, а також у систематизації чинників, що сприяють формуванню деструктивної конфліктної поведінки.

Практична значущість роботи визначається можливістю використання отриманих результатів практичними психологами, педагогами, консультантами та фахівцями з роботи з персоналом для своєчасної діагностики конфліктних проявів, профілактики деструктивної поведінки, розвитку навичок емоційної саморегуляції, підвищення емпатійності та формування конструктивних стратегій розв'язання конфліктів.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг становить 110 сторінок, основний зміст викладено на 94 сторінках. Робота містить 16 таблиць та 1 рисунок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФЛІКТНОЇ ОСОБИСТОСТІ

1.1. Психологічна інтерпретація феномену конфлікту та концептуальні підходи до аналізу конфліктності

Феномен конфлікту посідає центральне місце у структурі міжособистісних і соціальних взаємодій, що зумовлює його активне вивчення у психологічній науці [1; 2; 20]. У широкому розумінні конфлікт розглядається як особливий тип соціально-психологічної ситуації, який характеризується зіткненням протилежних позицій, інтересів, цінностей, мотивів чи стратегій поведінки учасників взаємодії [2; 18; 20]. З психологічного погляду конфлікт є багатовимірним явищем, що включає когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти і відображає не лише зовнішнє протистояння, а й внутрішню динаміку особистості [1; 3; 6].

Вітчизняні та зарубіжні дослідники (К. Левін, Л. Козер, М. Дойч, О. Бодальов) зазначають, що конфлікт виконує в індивідуальному та груповому розвитку як деструктивні, так і конструктивні функції [18; 20; 31]. З одного боку, він може спричиняти психологічну напругу, руйнувати міжособистісні стосунки, знижувати ефективність діяльності та емоційне благополуччя особистості [1; 6; 36]. З іншого боку, конфлікт сприяє проясненню позицій, стимулює перехід системи взаємин на новий рівень, активізує механізми саморегуляції та особистісного зростання [20; 17; 32]. Такий дуалістичний характер конфлікту дозволяє розглядати його як закономірний і природний елемент соціально-психологічного життя людини [1; 2; 30].

Особливе місце у психології конфлікту займає поняття конфліктної особистості. У науковій літературі цей термін трактується як стійка система індивідуально-психологічних властивостей, що зумовлює підвищену схильність індивіда до виникнення та підтримання конфліктних ситуацій [4; 5; 28]. Конфліктна

особистість характеризується специфічними особливостями мотиваційної сфери, емоційної регуляції, комунікативних установок та поведінкових стратегій [3; 7; 15; 37].

Психологічна інтерпретація феномену конфліктної особистості ґрунтується на комплексному аналізі індивідуально-психологічних характеристик, що зумовлюють підвищену схильність до конфронтаційних форм соціальної взаємодії [4; 5; 8]. Центральне місце у дослідженні цього феномену займає когнітивний аспект, який визначає специфіку сприймання, обробки та інтерпретації соціально значущої інформації [6; 15; 31]. Конфліктна особистість демонструє підвищену чутливість до сигналів потенційної загрози з боку оточення, що часто супроводжується спотвореним трактуванням нейтральних або амбівалентних ситуацій як таких, що містять негативний підтекст [3; 32; 26]. Зокрема, будь-яка критика, зауваження чи навіть непрямі натяки з боку інших осіб можуть сприйматися як прояв недоброзичливості або умисного приниження їхньої гідності [1; 6; 36]. У результаті формується стійка тенденція до персоналізації подій, коли зовнішні обставини інтерпретуються крізь призму власної уразливості та припущення про негативні наміри інших людей [3; 29; 31].

Таблиця 1.1

Психологічні характеристики феномену конфлікту та конфліктної особистості

Аспект	Зміст характеристики
Загальна сутність конфлікту	Конфлікт — це специфічний тип соціально-психологічної ситуації, що виникає внаслідок зіткнення протилежних інтересів, цінностей, мотивів або стратегій поведінки. Має когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти.
Функції конфлікту	Деструктивні: підвищення психологічної напруги, руйнування стосунків, зниження ефективності діяльності та емоційного благополуччя. Конструктивні: прояснення позицій, можливість переходу взаємин на новий рівень, активація саморегуляції та особистісного розвитку.
Конфлікт у соціально-психологічному розвитку	Розглядається як закономірний фактор міжособистісної та групової динаміки; може сприяти стабілізації або трансформації системи взаємин.

Поняття конфліктної особистості	Стійка система індивідуально-психологічних властивостей, що визначають підвищену схильність до створення, загострення та підтримання конфліктних ситуацій.
Мотиваційні особливості конфліктної особистості	Переважаючі мотиви домінування, самоствердження, контролю; прагнення підтримати власну значущість навіть через загострення стосунків; можливість компенсаторної конфліктності як способу психологічного захисту.
Емоційно-регулятивні особливості	Схильність до інтенсивних негативних емоційних реакцій; підвищена подразливість; труднощі у контролі емоцій; тенденція до швидкого накопичення фрустрації.
Когнітивні особливості	Підвищена чутливість до сигналів потенційної загрози; схильність спотворювати або неправильно інтерпретувати нейтральні ситуації; персоналізація подій; очікування негативних намірів з боку інших людей.
Соціально-комунікативні риси	Недостатня емпатійність, низька здатність до компромісу, прямолінійність, різкість, орієнтація на конкурентні й агресивні стратегії. Підвищена конфронтаційність у спілкуванні та складність у побудові довірчих стосунків.
Повторюваність конфліктних ситуацій	Через неприйняття альтернативних точок зору, схильність до ескалації напруження, жорсткі комунікативні патерни та когнітивні спотворення конфлікти набувають хронічного або циклічного характеру.

Джерело: створено автором на основі [3; 29; 31].

Характерною ознакою когнітивної сфери конфліктної особистості є ригідність мислення. Як зазначають А. Бек і А. Елліс, саме когнітивна негнучкість та стійкі дисфункційні переконання створюють ґрунт для формування викривлених схем інтерпретації реальності, що спотворюють соціальне сприймання [31; 36]. Такі індивіди часто мають труднощі з переосмисленням ситуації, зміною точки зору або прийняттям альтернативних варіантів пояснення подій [1; 6; 15]. Вони прагнуть до одномірних, спрощених схем інтерпретації реальності, які, за висновками Д. Канемана та А. Тверські, є наслідком стійких когнітивних евристик та упереджень, що підсилюють відчуття несправедливості й недоброзичливості оточення [36; 32].

На основі таких схем поступово вибудовується внутрішня когнітивна модель «ворожого світу», концептуально близька до описаної Ф. Хайдером у межах теорії наївної психології, — моделі, у межах якої соціальні взаємодії сприймаються як потенційно конфліктогенні, а інші люди — як джерело загрози чи недовіри [31; 36; 3].

Поряд із цим, конфліктна особистість має схильність до формування негативних атрибутів щодо поведінки та намірів інших людей. Висвітлені у працях Г. Келлі та Л. Росса механізми атрибутивних помилок свідчать про те, що індивіди з високим рівнем конфліктності частіше використовують внутрішні, персоналізовані пояснення поведінки інших, ігноруючи ситуаційні фактори [31; 36; 30]. Тому навіть у ситуаціях, де об'єктивно відсутня агресія або упередженість, такі особи можуть приписувати іншим недоброзичливість, маніпулятивність або прагнення домінування [1; 6; 3].

Як підкреслюють дослідження К. Доджа, подібна тенденція до «ворожої інтерпретації» поведінки є ключовим чинником підсилення внутрішньої напруги та готовності реагувати оборонно або агресивно ще до фактичного виникнення суперечності [7; 13; 36]. Таким чином, конфліктна поведінка стає не стільки реакцією на реальні зовнішні стимули, скільки наслідком специфічної когнітивної структури, що підтримує високу конфліктогенність особистості [4; 5; 28].

Загалом когнітивні деформації відіграють визначальну роль у формуванні конфліктного стилю взаємодії. Дослідження Е. Фішера та У. Урі, присвячені механізмам конфліктного мислення, вказують на те, що викривлені інтерпретації соціальних ситуацій спричиняють стійке емоційне напруження, підвищену чутливість до міжособистісних впливів і схильність до перебільшення загроз [20; 17; 30]. Усе це формує потужні передумови для повторюваних конфліктів, утруднює конструктивне спілкування та сприяє закріпленню деструктивних моделей соціальної поведінки, які, за висновками Г. Олтмана та Г. Козера, можуть поступово перетворюватися на стійку характеристику особистості та її соціальної взаємодії [18; 28; 30].

Психологічний аналіз емоційно-регуляційного аспекту конфліктної особистості передбачає розгляд особливостей емоційної динаміки, які зумовлюють її стійку схильність до конфронтаційної поведінки та утруднень у міжособистісній взаємодії. Центральним компонентом цього аспекту є емоційна нестабільність, що проявляється у частих та різких коливаннях емоційного стану, недостатній

здатності до модулювання інтенсивності переживань та труднощях у підтриманні внутрішньої рівноваги в ситуаціях соціальної напруги. Для конфліктної особистості характерним є переважання сильних, неконтрольованих афективних реакцій, які виникають навіть за мінімальних подразників. Така людина схильна швидко переходити від відносного спокою до станів гніву, роздратування чи образи, що порушує її здатність до раціональної оцінки ситуації та конструктивного діалогу.

Важливою характеристикою виступає висока реактивна агресивність, яка виявляється в тенденції відповідати агресією на будь-які подразники, що сприймаються як загрозливі або фруструвальні. Реакції часто мають імпульсивний характер і не опосередковуються механізмами самоконтролю. Людина реагує не стільки на реальні умови ситуації, скільки на власні інтенсивні емоції, що надає їй поведінці ригідності та передбачуваної конфліктності. Такі емоційні вибухи можуть мати короткочасний, але високий за силою характер, після чого нерідко настає фаза емоційного виснаження, яка також впливає на взаємодію з оточенням.

Особливу роль відіграє низька толерантність до фрустрації. Конфліктна особистість не здатна ефективно переносити ситуації, у яких блокуються її наміри, обмежуються можливості або не виправдовуються очікування. Навіть незначні труднощі чи вимушені затримки можуть спричинити емоційні спалахи, різкий протест або демонстративну агресивність. Це пояснюється тим, що фрустрація сприймається такими особами як загроза самоцінності, виклик їхній автономії або прояв неповаги з боку інших людей. Унаслідок цього поріг емоційної витривалості значно знижується, а фруструвальні ситуації майже автоматично запускають конфліктні поведінкові патерни.

Емоційна сфера конфліктної особистості вирізняється домінуванням негативних переживань, серед яких найчастіше фіксуються гнів, образа, тривожність, роздратування та відчуття несправедливості.

Таблиця 1.2

Емоційно-регуляційний аспект конфліктної особистості

Компонент	Детальний опис та психологічні прояви
Емоційна нестабільність	Конфліктна особистість демонструє часті й різкі коливання емоційного стану, що супроводжуються труднощами у підтриманні внутрішньої рівноваги. Нездатність адекватно модулювати інтенсивність емоцій ускладнює прийняття раціональних рішень і конструктивну взаємодію. Навіть мінімальні подразники можуть викликати сильні афективні реакції.
Переважання неконтрольованих афективних реакцій	Емоційні реакції є інтенсивними та імпульсивними, часто не опосередковуються когнітивною оцінкою ситуації. Особа реагує швидко й різко на зовнішні подразники, що посилює конфліктогенність її поведінки. Афективні вибухи можуть бути короткочасними, але їхня сила порушує психоемоційну взаємодію з іншими людьми.
Реактивна агресивність	Виявляється у тенденції відповісти агресією на будь-який подразник, що сприймається як загрозовий або фрустраційний. Агресія може мати вербальний або невербальний характер. Різка імпульсивна реакція часто передуює оцінці реальних обставин, що робить поведінку конфліктної особистості передбачувано деструктивною.
Низька толерантність до фрустрації	Особи з конфліктним профілем не здатні ефективно переносити ситуації, у яких обмежені їхні потреби або реалізація цілей. Навіть незначні труднощі або затримки провокують емоційні спалахи, протест або демонстративну агресивність. Фрустрація сприймається як загроза власній самоцінності, автономії чи соціальному статусу.
Домінування негативних емоцій	Постійний емоційний фон характеризується гнівом, образою, тривожністю, роздратуванням та відчуттям несправедливості. Ці емоції підживлюють когнітивну схему «ворожого світу», сприяють перебільшенню загроз, знижують адекватність оцінки соціальних ситуацій та перешкоджають конструктивній взаємодії.
Взаємозв'язок емоцій та когнітивних спотворень	Емоційна нестабільність і домінування негативних емоцій підсилюють когнітивні спотворення, які, у свою чергу, провокують нові емоційні зриви. Формується замкнене коло: емоційна нестриманість посилює конфліктність сприйняття, а конфліктне сприйняття – емоційні спалахи, що ускладнює конструктивне вирішення конфліктів.
Наслідки для міжособистісної взаємодії	Швидка ескалація конфліктів, труднощі у врахуванні позиції іншої сторони, зниження ефективності комунікації та здатності до співпраці. Конфлікти стають частими, тривалими та деструктивними; знижується здатність до рефлексії, пошуку компромісу та взаємовигідних рішень.
Додаткові психологічні наслідки	Хронічна емоційна напруга, постійне внутрішнє напруження, зростання соціальної тривожності та вразливості. Може спричиняти відчуття ізоляції, емоційного виснаження та зниження якості соціальних зв'язків.

Джерело: створено автором

Таким чином виникає замкнене коло: емоційна нестабільність підсилює конфліктність сприймання, а конфліктність сприймання, у свою чергу, провокує нові емоційні зриви. Емоційна нестриманість у поєднанні з когнітивною ригідністю значно ускладнює здатність особистості до конструктивного розв'язання конфліктів. Нездатність управляти афективними реакціями спричиняє швидку ескалацію напруги, унеможлиблює врахування позиції іншої сторони й знижує ефективність комунікативної взаємодії. Внаслідок цього конфлікти стають не лише частими, а й тривалими та деструктивними, оскільки емоційне напруження підтримує оборонно-агресивний стиль поведінки, а відсутність емоційної регуляції позбавляє особистість здатності до компромісу, рефлексії та пошуку взаємовигідних рішень.

Мотиваційний аспект конфліктної особистості становить ключовий елемент її поведінкової структури, оскільки саме система внутрішніх спонукань визначає характер реагування на соціальні ситуації, стратегії взаємодії та приховані цілі, які реалізуються у конфліктних контекстах. У структурі мотивації таких індивідів домінують спонукання, спрямовані на досягнення міжособистісної переваги, збереження контролю над ситуацією та ствердження власної значущості, що проявляється у прагненні впливати на інших, нав'язувати власну позицію або демонструвати владу у різних формах. Конфлікт для таких осіб стає не стільки небажаним явищем, скільки звичним інструментом реалізації внутрішніх мотивів, способом утримання психологічного домінування або засобом підтримання бажаного ієрархічного статусу у взаємодії.

Прагнення до домінування часто пов'язане з потребою у зовнішньому підтвердженні власної важливості та самоцінності. Конфліктна особистість нерідко відчуває внутрішній дискомфорт у ситуаціях, де її авторитет або вплив не визнаються автоматично, що стимулює пошук нагод для демонстрації сили, наполегливості чи опору. Навіть у нейтральних або буденних обставинах такі особи можуть інтенсифікувати напругу з метою привернення уваги, зміцнення власного статусу або збереження психологічної переваги. Для них характерним є

переконання, що поступливість чи компромісність свідчать про слабкість, а тому конфліктна стратегія часто сприймається як єдино ефективний спосіб самоствердження.

Важливою є також потреба у контролі — як над ситуацією, так і над поведінкою інших людей. Конфліктність у цьому випадку виступає засобом нав'язування власної волі або моделювання соціального середовища відповідно до власних уявлень. Будь-які прояви непередбачуваності, автономності чи незгоди з боку співрозмовника сприймаються як загроза внутрішній стабільності або самооцінці конфліктної особистості. У відповідь вона активізує конфронтаційні тактики, спрямовані на відновлення відчуття контролю, навіть якщо це погіршує стосунки або шкодить довгостроковим цілям. Мотив контролю стає одним із найбільш стабільних і впливових детермінантів конфліктної поведінки. Помітне місце у мотиваційній сфері займають інтенції самоствердження, які часто набувають компенсаторного характеру. Конфліктна поведінка може виступати формою «захисту» власної самоповаги, особливо коли внутрішня самооцінка є нестійкою, а відчуття компетентності чи значущості потребують постійного підтвердження. У таких випадках конфлікт виконує психологічну функцію зняття внутрішньої напруги, маскування тривоги або переорієнтації уваги з власної уразливості на зовнішню боротьбу. Протистояння стає способом зміцнення суб'єктивного відчуття сили, компенсацією почуття неповноцінності або прихованої невпевненості. Це створює парадокс: зовнішня агресивність або настирливість можуть бути не проявом сили, а реакцією на внутрішню вразливість.

Компенсаторний характер конфліктності проявляється також у прагненні уникнути почуття безпорадності чи втрати контролю. Конфліктна особистість може провокувати напружені ситуації, щоб уникнути переживань, пов'язаних із близькістю, довірою або відкритістю. Конфлікт у цьому випадку слугує засобом психологічного дистанціювання: він дозволяє зберігати відчуття автономії, не допускати близьких стосунків або приховувати слабкі сторони власного емоційного світу. Такий захисний механізм, хоч і виконує адаптивну функцію у

короткостроковій перспективі, у довгостроковій — спричиняє хронічні труднощі у міжособистісних стосунках та підсилює соціальну ізоляцію.

Так, мотиваційний аспект конфліктної особистості є комплексною системою взаємопов'язаних спонукань, які підживлюють конфронтаційну поведінку та закріплюють схильність до загострення взаємодії. Домінування, самоствердження, потреба у контролі та компенсаторні механізми взаємно підсилюють одне одного, формуючи внутрішню мотиваційну динаміку, що робить конфлікт не випадковим чи ситуативним явищем, а стабільним і передбачуваним способом вибудовування соціальних відносин.

Соціально-комунікативний аспект конфліктної особистості охоплює особливості її міжособистісної поведінки, стилю комунікації та характерних способів взаємодії з соціальним оточенням. Цей аспект є ключовим для розуміння того, яким чином індивідуально-психологічні характеристики трансформуються у конкретні патерни поведінки, що зумовлюють підвищену конфліктогенність. У центрі уваги перебувають не лише вербальні та невербальні особливості спілкування, а й глибинні комунікативні установки, очікування та інтерпретації, які визначають якість соціальних контактів і рівень конструктивності взаємодії.

Однією з провідних рис комунікативної поведінки конфліктної особистості є недостатня емпатійність, що проявляється у низькій здатності розуміти емоційні стани, мотиви та потреби інших людей. Такі індивіди часто не враховують емоційного контексту ситуації, не відчують меж інших та не усвідомлюють, як їхні слова чи дії впливають на співрозмовника. Емпатичний дефіцит спричиняє відсутність тонкого соціального налаштування, через що будь-які несуттєві суперечності можуть швидко перетворюватися на конфлікти. Вони рідко прагнуть зрозуміти позицію іншого, натомість схильні виходити з власних уявлень про ситуацію, що підсилює комунікативну напруженість.

Важливим чинником є також знижена здатність до компромісу, яка зумовлює жорсткість комунікативних стратегій і небажання адаптуватися до умов взаємодії.

Конфліктна особистість сприймає узгодження інтересів як загрозу власним позиціям або як вимушену поступку, що суперечить її потребі у контролі й самоствердженні. Це створює труднощі у переговорах, спільній діяльності та будь-яких ситуаціях, де необхідним є пошук збалансованих рішень. Нездатність до компромісу формує замкнене коло: зростання напруги — відчуття загрози — посилення жорсткості поведінки — ескалація конфлікту.

Комунікативний стиль конфліктної особистості зазвичай відзначається вираженою прямолінійністю, різкістю та низьким рівнем адаптивності до контексту спілкування [1; 9; 10]. Така прямолінійність виявляється не лише у добірї мовних засобів, а й у загальній манері поведінки, яка часто позбавлена гнучкості, нюансованості та здатності враховувати емоційний стан співрозмовника [3; 6; 30]. Категоричні висловлювання, через які конфліктна особистість прагне однозначно окреслити власну позицію, нерідко мають форму оціночних суджень, що не залишають простору для альтернативних трактувань [1; 4; 36]. Підвищений тон, різкість у мовленні, наказові конструкції та імперативна лексика створюють атмосферу напруження, у якій домінує відчуття психологічного тиску [3; 7; 13]. Емоційний фон спілкування в таких випадках стає важчим, а будь-яка спроба пом'якшити конфронтацію сприймається як недоречна або навіть як опір, що потребує подальшого подолання [6; 10; 30].

Невербальні компоненти комунікації значною мірою підсилюють загальний конфронтаційний стиль конфліктної особистості. Напружена міміка, різкі жести, демонстративні рухи чи вторгнення у простір співрозмовника створюють враження агресивності та викликають відчуття небезпеки у людей, які взаємодіють з такою особою [7; 3; 36]. Ці невербальні сигнали формують сильний емоційний вплив, часто викликаючи захисні реакції, які у підсумку поглиблюють взаємне нерозуміння [1; 6; 9]. Оточення нерідко інтерпретує такі прояви як спробу домінування, відсутність поваги або небажання зважати на соціальні норми ввічливого спілкування, що призводить до зростання недовіри та емоційної дистанції [10; 18; 30].

Комунікативні стратегії конфліктної особистості майже завжди зорієнтовані на суперництво та домінування, а не на конструктивну взаємодію [39; 40; 20]. Ситуація спілкування сприймається ними як полігон для підтвердження власної значущості, тому йдеться не стільки про обмін інформацією, скільки про боротьбу за психологічну перевагу [4; 6; 30]. Такі особи прагнуть нав'язати своє бачення ситуації, домогтися одностороннього прийняття власної позиції або продемонструвати інтелектуальну та емоційну перевагу над опонентом [7; 9; 15]. Часто вони використовують агресивно-захисні патерни, такі як перебивання, приниження аргументів співрозмовника, саркастичні зауваги, підвищений тон, а в окремих випадках — елементи маніпуляції [3; 13; 36]. Метою цих стратегій є відновлення або зміцнення психологічного контролю, а не досягнення взаєморозуміння чи пошук оптимального рішення [39; 20; 17].

Однією з ключових характеристик соціально-комунікативного аспекту конфліктної особистості є неприйняття альтернативних точок зору. Будь-яка інша позиція, що відрізняється від власної, сприймається як загроза авторитету, компетентності або цілісності самооцінки [1; 8; 36]. Унаслідок цього такі індивіди демонструють низьку готовність переглядати власні судження, схильність до жорсткої поляризації («правильне» проти «неправильного», «свій» проти «чужого»), а також негнучкість у переговорах і прийнятті рішень [4; 5; 30]. Вони схильні розглядати незгоду як конфронтацію, а не як природну частину комунікації, що значно ускладнює продуктивний діалог [2; 10; 17]. Нездатність сприймати й інтегрувати інші точки зору підсилює конфліктний потенціал будь-якої взаємодії, оскільки навіть дрібна суперечність може бути сприйнята як особистий виклик [6; 18; 20].

Сукупність описаних рис створює сприятливі умови для повторюваності конфліктних епізодів у стосунках з конфліктною особистістю. Постійна ескалація напруження, схильність до силових та агресивних стратегій, відсутність гнучкості у спілкуванні та неприйняття альтернативних думок роблять взаємодію з такою людиною емоційно виснажливою та непередбачуваною. У довгостроковій

перспективі це призводить до формування деструктивних моделей міжособистісної взаємодії, поглиблення соціальних бар'єрів та поступового збільшення дистанції між конфліктною особистістю та її соціальним оточенням. Соціальна ізоляція, що часто стає наслідком таких процесів, може, у свою чергу, закріплювати конфліктогенність, оскільки зменшує кількість конструктивних соціальних контактів і підсилює почуття недовіри та відчуження.

1.2. Структурно-функціональні характеристики та типологія конфліктної особистості

Концептуальні підходи до аналізу конфліктності у структурі особистості передбачають комплексне поєднання різних психологічних парадигм, що дозволяє всебічно досліджувати природу конфліктної поведінки, її детермінанти та функціональні прояви у процесі міжособистісної взаємодії [1; 2; 28]. У сучасній психології конфліктність розглядається як багатовимірна характеристика особистості, що включає когнітивні, емоційно-регуляційні, мотиваційні та соціально-комунікативні компоненти [3; 6; 8]. Саме на цьому наголошують такі дослідники, як Г. Келлі, А. Бандура та Р. Баумайстер, які підкреслюють взаємозалежність внутрішніх психічних процесів та міжособистісної поведінки [12; 31; 15]. Кожен із цих компонентів визначає особливості виникнення, прояву та підтримання конфліктних ситуацій, формує поведінкові стратегії індивіда та впливає на його взаємодію з оточенням [1; 9; 37]. Такий інтегративний підхід, що його розвивають Дж. Девіс, К. Томас, М. Дойч, дозволяє розглядати конфліктність не лише як прояв зовнішньої конфронтації, а й як результат внутрішньої динаміки особистості, що відображає взаємодію психічних процесів, мотиваційних установок і соціальних очікувань [20; 39; 30].

З позицій психодинамічного підходу конфліктність особистості інтерпретується як наслідок внутрішніх протиріч між різними аспектами психічної

структури індивіда. Класична психоаналітична концепція З. Фрейда підкреслює роль несвідомих мотивів, інстинктивних потягів та конфліктів між ними і соціальною реальністю, які можуть перебувати у стані суперечності з нормами, моральними уявленнями та очікуваннями суспільства [38; 29]. Важливий внесок у розвиток цих ідей зробили К. Юнг та Е. Еріксон, які наголошували на тому, що внутрішні суперечності та кризи розвитку впливають на формування особистісних рис, зокрема схильності до конфліктних патернів поведінки [8; 22; 35].

У таких випадках конфлікт проявляється як механізм захисту або компенсації, що дозволяє особистості підтримувати внутрішню психоемоційну рівновагу. Однак, як підкреслювали А. Фрейд і Г. Хартман, захисні механізми, хоча й мають адаптивний потенціал, часто провокують зовнішні конфронтаційні ситуації, створюючи умови для частих міжособистісних напружень та конфліктів [7; 13; 36]. Психодинамічний підхід також акцентує значущість раннього дитячого досвіду, сімейних взаємин та моделей прив'язаності у формуванні схильності до конфліктної поведінки. Дослідження Дж. Боулбі та М. Ейнсворт підтверджують, що тип прив'язаності формує базові патерни реагування на фрустрації, невідповідність очікувань та міжособистісні напруження [1; 9; 15].

Особи, у яких формуються незахищені або суперечливі моделі прив'язаності, часто демонструють високий рівень емоційної реактивності, низьку толерантність до фрустрації та схильність до оборонно-агресивної поведінки в дорослому житті [3; 7; 13].

Сучасні психодинамічні концепції розширюють розуміння конфліктності, підкреслюючи, що вона не є лише патологічною характеристикою, а виступає динамічною рисою особистості, яка може виконувати й адаптивні функції [28; 37; 30]. У працях Г. Кохута та О. Кернберга наголошується, що конфліктна поведінка здатна сигналізувати про внутрішні суперечності, невирішені психологічні проблеми або незадоволені потреби, стимулюючи саморефлексію та пошук альтернативних стратегій взаємодії [4; 8; 32]. У цьому контексті конфліктність розглядається як феномен, що поєднує деструктивні та конструктивні аспекти, і її

дослідження дозволяє виявляти механізми саморегуляції, внутрішніх обмежень і потенціалу особистісного зростання [17; 20; 39].

Психодинамічний підхід забезпечує глибоке розуміння внутрішніх детермінант конфліктної поведінки, підкреслюючи роль несвідомих процесів, раннього досвіду та моделей прив'язаності. Він дозволяє пояснити, чому окремі індивіди проявляють підвищену схильність до конфліктності, а також формує основу для розробки психологічних стратегій корекції та модифікації конфліктного потенціалу особистості. Цей підхід інтегрується з іншими концептуальними моделями, що дозволяє розглядати конфліктність як багатофакторне явище, пов'язане з когнітивними схемами, емоційною регуляцією, мотиваційними орієнтаціями та соціально-комунікативними навичками.

Гуманістичний підхід у психології конфліктності особистості концентрує увагу на потенціалі самореалізації, розвитку внутрішніх ресурсів та актуалізації індивідуальних здібностей, що формують цілісну особистість. У рамках цієї парадигми конфліктність не сприймається виключно як негативна або деструктивна риса, а розглядається як прояв активного прагнення індивіда до задоволення власних потреб, самоствердження та утвердження особистісної автономії. Конфлікт у цьому контексті виступає не лише як джерело психологічного дискомфорту, а й як каталізатор внутрішнього розвитку: він стимулює процес самопізнання, переосмислення власних цінностей, формування адекватних соціальних стратегій та адаптивних способів взаємодії з оточенням. Особлива увага гуманістичного підходу приділяється здатності особистості до рефлексії та емоційної саморегуляції: індивід, який володіє цими компетенціями, здатен трансформувати конфлікт у конструктивний процес, що сприяє гармонізації міжособистісних стосунків і підвищенню психологічного благополуччя. У гуманістичній перспективі конфліктність є динамічним явищем, яке поєднує потенціал деструктивності з можливістю особистісного зростання, розвитку емпатії та усвідомлення власних меж і цінностей.

Когнітивний підхід до аналізу конфліктності підкреслює роль процесів сприймання, обробки та інтерпретації соціально значущої інформації у формуванні схильності до конфліктів. Згідно з цією концепцією, конфліктна особистість відзначається специфічними когнітивними патернами, які включають тенденцію до персоналізації подій, надмірної чутливості до критики, ригідності мислення, а також схильності до формування негативних атрибуцій щодо намірів інших людей. Такі когнітивні спотворення значно впливають на оцінку соціальних сигналів і визначають вибір поведінкових стратегій у конфліктних ситуаціях. Наприклад, нейтральні або амбівалентні дії оточення можуть сприйматися як особиста загроза або навмисне приниження, що підвищує ймовірність емоційної реактивності та конфронтаційної поведінки. Когнітивний підхід також наголошує на взаємозв'язку когнітивних схем із емоційними реакціями та соціальними очікуваннями: стійкі негативні переконання, що формують «схему ворожого світу», провокують посилення конфліктності та знижують гнучкість у пошуку компромісних рішень. Когнітивна перспектива дозволяє пояснити механізми виникнення конфліктних реакцій як результат взаємодії сприйняття, мислення і соціально-емоційної оцінки, що об'єктивно зумовлює поведінкові стратегії індивіда у ситуаціях міжособистісного напруження.

Соціально-психологічні підходи до вивчення конфліктності особистості концентрують увагу на її прояві у процесі міжособистісної та групової взаємодії, підкреслюючи роль соціального контексту, норм і правил поведінки, а також структури соціальних ролей у формуванні конфліктного потенціалу індивіда. У цьому контексті конфліктність розглядається як динамічний процес, що виникає на перетині індивідуальних психологічних особливостей та колективних очікувань, та проявляється у виборі стратегій співпраці, компромісу, уникнення чи протистояння. Важливе значення має здатність особистості адаптуватися до змінних соціальних умов, оцінювати дії інших учасників взаємодії та прогнозувати наслідки власних поведінкових реакцій.

Соціально-психологічна перспектива акцентує увагу на взаємозв'язку мотиваційної структури, рівня емоційної регуляції та комунікативних навичок індивіда. Так, конфліктність проявляється не лише у спонтанних емоційних реакціях, а й у виборі стратегій соціальної поведінки, що відображає внутрішню готовність до протистояння або співпраці. Особи з високим рівнем конфліктності частіше демонструють орієнтацію на домінування, конкурентність та прагнення контролювати ситуацію, що підвищує ймовірність виникнення конфронтаційних епізодів. Натомість, індивіди із сформованими навичками емпатії, гнучкості та саморегуляції здатні трансформувати конфліктні ситуації у конструктивні, забезпечуючи баланс між власними інтересами та інтересами оточення.

Таблиця 1.3.

Концептуальні підходи до аналізу конфліктності у структурі особистості

Підхід	Основні положення	Пояснення конфліктності	Функціональні наслідки	Практичне застосування
Психодинамічний	Конфліктність розглядається як результат внутрішніх протиріч між несвідомими мотивами, інстинктивними потягами та соціальною реальністю; значуща роль раннього досвіду, сімейних взаємин та моделей прив'язаності	Підвищена схильність до конфліктної поведінки виникає через суперечності між внутрішніми потребами та соціальними нормами; конфлікти проявляються як захисні або компенсаторні стратегії	Може проявлятися у частих міжособистісних напруженнях; водночас стимулює саморефлексію та адаптивне переосмислення соціальних ситуацій	Діагностика внутрішніх конфліктів; розробка психологічних стратегій корекції; робота з моделями прив'язаності та раннім досвідом
Гуманістичний	Конфліктність інтерпретується через потенціал самореалізації, актуалізації особистісного потенціалу та прагнення до автономії	Конфлікт проявляється як активне прагнення до задоволення власних потреб, самоствердження та утвердження	Конфлікти можуть виступати стимулом для самопізнання, переосмислення цінностей та формування адекватних	Розвиток емоційної саморегуляції та рефлексивних навичок; трансформація конфлікту в конструктивний процес; підтримка

		цілісності особистості	соціальних стратегій	психологічного благополуччя
Когнітивний	Конфліктність визначається специфікою сприймання, обробки та інтерпретації соціально значущої інформації; роль когнітивних схем та спотворень	Особистість сприймає нейтральні чи амбівалентні дії оточення як загрозу; наявні тенденції до персоналізації подій, ригідності мислення та формування негативних атрибутів	Посилює емоційну реактивність та конфронтаційну поведінку; знижує гнучкість у пошуку компромісних рішень	Діагностика когнітивних спотворень; когнітивна реструктуризація; навчання альтернативним стратегіям оцінки ситуацій
Соціально-психологічний	Конфліктність формується у процесі міжособистісної та групової взаємодії; важливі соціальні ролі, норми, правила, очікування	Виявляється у виборі стратегій співпраці, компромісу, уникнення чи протистояння; визначається взаємодією індивідуальних особливостей і колективних очікувань	Сприяє або ескалації конфліктів, або конструктивному вирішенню; визначає ефективність соціальної взаємодії	Психологічна підготовка до групової взаємодії; розвиток комунікативних та адаптивних навичок; формування стратегій конструктивного врегулювання конфліктів

Джерело: створено автором

Системний підхід у цьому контексті дозволяє інтегрувати різні психологічні моделі, підкреслюючи багатовимірну природу конфліктності. Згідно із цим підходом, конфліктність не може бути пояснена виключно з позицій одного напрямку, будь то психодинаміка, когнітивні або гуманістичні концепції. Вона є результатом взаємодії внутрішніх психологічних характеристик індивіда — когнітивних схем, емоційних механізмів, мотиваційних орієнтацій, комунікативних стратегій — із зовнішніми соціальними умовами, такими як очікування групи, соціальні ролі, правила та норми поведінки. Така інтеграція дозволяє формувати цілісне уявлення про конфліктну особистість як систему, в якій психологічні особливості взаємодіють із соціальним середовищем, визначаючи стійку схильність до конфронтаційної поведінки та специфіку міжособистісних взаємодій. Соціально-психологічні підходи забезпечують глибоке розуміння динаміки конфліктності, її соціальних детермінантів та взаємозв'язку з внутрішніми

психологічними процесами. У поєднанні з психодинамічними, гуманістичними та когнітивними парадигмами вони створюють інтегровану концептуальну рамку, що дозволяє не лише пояснити механізми виникнення конфліктної поведінки, а й розробити комплексні методи психологічної діагностики, профілактики та корекції конфліктності, спрямовані на підвищення ефективності соціальної взаємодії та психологічного благополуччя особистості.

Структурно-функціональні характеристики та типологія конфліктної особистості становлять один із центральних об'єктів сучасного психологічного дослідження, оскільки вони забезпечують систематизацію знань про закономірності виникнення, прояву та підтримання конфліктних поведінкових патернів у різних соціальних контекстах [1; 2; 28]. Вивчення цих аспектів, на що звертали увагу такі дослідники, як К. Томас, Р. Блейк, Дж. Моутон та М. Дойч, дозволяє окреслити внутрішню організацію психіки особистості, яка визначає її схильність до конфронтації, а також впливає на характер міжособистісних взаємодій, рівень емоційної регуляції та здатність до адаптації в соціальному середовищі [20; 39; 30].

Конфліктність у структурно-функціональному сенсі слід розуміти як інтегровану характеристику, що охоплює когнітивні, емоційно-регуляційні, мотиваційні та соціально-комунікативні компоненти особистості [1; 3; 8]. На когнітивному рівні, як показано у працях А. Бека, А. Тверські та Д. Канемана, значну роль відіграють стійкі схеми сприйняття та обробки соціально значущої інформації, які можуть провокувати тенденції до персоналізації подій, ригідності мислення та формування негативних атрибутів щодо намірів інших людей [31; 32; 36]. Емоційно-регуляційний компонент, описаний у роботах Дж. Гросса, характеризується лабільністю афективних станів, високою реактивною агресивністю, імпульсивністю, низькою толерантністю до фрустрації та труднощами у підтриманні внутрішньої рівноваги у стресових або конфліктних ситуаціях [3; 7; 13].

Мотиваційний аспект конфліктної особистості, який вивчали Г. Мюррей, Д. МакКлелланд і Г. Келлі, включає прагнення до домінування, самоствердження та контролю над соціальним оточенням, що визначає поведінкові стратегії особистості та спосіб реагування на суперечності й конфліктні стимули [31; 34; 35]. Соціально-комунікативний компонент, у центрі уваги таких авторів, як К. Роджерс і Д. Голман, відображає специфіку взаємодії з іншими, рівень емпатії, стиль комунікації, прямолінійність чи категоричність висловлювань, орієнтацію на співпрацю або конкурентні форми поведінки [9; 26; 38].

Типологія конфліктної особистості дозволяє класифікувати індивідів на основі поєднання цих компонентів, виділяючи типи за домінуючим стилем поведінки, рівнем емоційної регуляції, когнітивними схемами сприйняття та стратегічними моделями соціальної взаємодії [1; 4; 30]. Значний внесок у розвиток типологічного аналізу зробили Т. Лірі, Г. Айзенк, Р. Кеттелл та П. Коста і Р. МакКрей — їхні роботи демонструють, що особистісні риси, такі як нейротизм, низька доброзичливість чи високий рівень домінантності, суттєво корелюють із частотою виникнення конфліктної поведінки [22; 16; 19; 33]. Така класифікація забезпечує можливість прогнозувати поведінкові реакції у міжособистісних та групових контекстах, оцінювати потенціал конфліктної ескалації, а також розробляти індивідуалізовані програми психологічної діагностики, профілактики та корекції деструктивних моделей поведінки [7; 10; 20]. У комплексі, структурно-функціональний та типологічний підходи дозволяють розглядати конфліктність не лише як зовнішній прояв протистояння, а як результат складної взаємодії внутрішніх психічних характеристик і зовнішніх соціальних факторів. Згідно з позицією Г. Козера, конфлікт зумовлений не одиничними подіями, а системними властивостями особистості та її соціальних зв'язків [18; 30]. Це забезпечує глибоке розуміння природи конфліктної поведінки, її детермінант, функцій та наслідків для міжособистісних відносин і психічного благополуччя індивіда, відкриваючи наукову основу для подальших досліджень і практичних психологічних втручань [1; 17; 37].

Під структурно-функціональними характеристиками конфліктної особистості розуміються стійкі психофізіологічні та психологічні властивості, які визначають організацію психічних процесів і поведінкових стратегій у ситуаціях соціальної напруги [8; 22; 35]. Це поняття ґрунтується на концептуальних ідеях К. Левіна та Д. Доджа, які підкреслювали важливість ролі внутрішньої структури особистості у провокації та підтриманні конфліктної реактивності [36; 30]. Вони формують своєрідний внутрішній психічний каркас, який регламентує сприйняття соціально значущих стимулів, інтерпретацію подій, регуляцію афективних станів та вибір адекватних або деструктивних форм поведінки [3; 6; 9]. У когнітивному вимірі конфліктна особистість характеризується формуванням специфічних схем сприйняття та когнітивних патернів, що їх описували у своїх дослідженнях А. Бек, Л. Росс та Г. Келлі [31; 36; 15]. Ці патерни визначають інтерпретацію соціально значущих сигналів і подій у навколишньому середовищі [1; 3; 32]. До таких схем належать тенденція до персоналізації подій, ригідність мислення, надмірна чутливість до критики, а також схильність до формування негативних атрибуцій щодо мотивів та намірів інших людей [31; 36; 13].

Внаслідок цих когнітивних особливостей нейтральні або амбівалентні стимули оточення часто трактуються як потенційна загроза або ворожий акт — явище, яке ґрунтовно описував К. Додж у своїй теорії «ворожої атрибутивної упередженості» [7; 13; 36]. Це підвищує ризик конфронтаційної поведінки, обмежує когнітивну гнучкість і здатність до конструктивного вирішення суперечок, а також сприяє стійкому формуванню стереотипів «ворожого світу» [3; 31; 32]. Когнітивні спотворення, описані у дослідженнях А. Тверські й Д. Канемана, створюють своєрідний «фільтр», через який конфліктна особистість оцінює інформацію, що надходить, і який часто провокує емоційну реактивність у ситуаціях соціальної напруги [32; 26; 36].

Емоційно-регуляційний компонент конфліктної особистості виступає ключовим детермінантом її поведінкових реакцій у міжособистісних та соціальних взаємодіях. Він характеризується високою емоційною лабільністю, що

проявляється у частих і різких коливаннях афективного стану, а також у вираженій імпульсивності, яка знижує здатність особистості контролювати власні емоції та регулювати їх інтенсивність у соціально складних або конфліктних ситуаціях. Такі індивіди демонструють низький рівень самоконтролю, що у поєднанні з низькою толерантністю до фрустрації створює високий ризик емоційних зривів навіть за наявності мінімальних стимулів або нейтральних подразників. Висока реактивна агресивність конфліктної особистості проявляється у швидкому переході від відносного спокою до станів гніву, роздратування чи образи, що значно ускладнює адекватне сприйняття соціальних сигналів і об'єктивну оцінку ситуації. Такі емоційні реакції, зумовлені внутрішньою чутливістю до потенційної загрози чи соціальної критики, часто мають імпульсивний характер і не опосередковуються механізмами саморегуляції, що знижує ймовірність конструктивного вирішення конфліктів.

Періоди емоційного виснаження, які настають після інтенсивних афективних спалахів, поглиблюють внутрішню тривожність та формують оборонно-агресивні поведінкові патерни, що, у свою чергу, підвищує ймовірність повторюваних конфліктів і ескалації соціальної напруженості. Така циклічність емоційних реакцій створює замкнене коло: емоційна нестабільність провокує конфліктність сприйняття та поведінки, а конфліктна взаємодія стимулює нові афективні зриви, що ускладнює формування адаптивних стратегій взаємодії. У психологічній перспективі емоційно-регуляційний компонент конфліктної особистості є центральним у поясненні індивідуальної схильності до конфронтаційної поведінки, оскільки він взаємодіє з когнітивними схемами, мотиваційними орієнтаціями та соціально-комунікативними стратегіями. Дослідження цього компонента дозволяє не лише визначати рівень афективної реактивності, але й розробляти ефективні методики психологічної діагностики, корекції та навчання стратегіям саморегуляції, що сприяють зниженню конфліктного потенціалу та підвищенню соціально-психологічної адаптації індивіда.

Мотиваційний компонент конфліктної особистості виступає фундаментальною детермінантою її поведінкової спрямованості у міжособистісних та соціальних взаємодіях і визначає специфіку вибору стратегій реагування у конфліктних ситуаціях. Він включає комплекс орієнтацій, що формують прагнення до домінування, самоствердження, контролю над іншими та забезпечення власної соціальної значущості. Для конфліктної особистості конфлікт виступає не лише зовнішнім проявом напруги, а й інструментом підтримання особистісної ідентичності, самозахисту та регуляції внутрішнього психологічного стану.

У мотиваційному вимірі конфліктна поведінка може виконувати компенсаторну функцію, що дозволяє індивіду приховати власну невпевненість, страх соціальної відмови або недостатню реалізацію власних потреб і здібностей. Така компенсаторність часто проявляється у прагненні контролювати поведінку інших учасників взаємодії, домінувати у групових процесах або активно відстоювати свої позиції у міжособистісних конфронтаціях. У цьому контексті конфлікт виступає механізмом психологічного захисту, який дозволяє знизити рівень внутрішньої напруги, відновити відчуття автономії та захистити власну самооцінку.

Мотиваційні установки безпосередньо визначають вибір конкретних стратегій поведінки, спрямованих на досягнення цілей у конфліктних ситуаціях. Наприклад, домінантні мотиви можуть стимулювати агресивні або конкурентні стратегії, тоді як прагнення до самозахисту може проявлятися у ухильній або оборонній поведінці. Крім того, мотиваційні орієнтації впливають на ступінь готовності до компромісу, здатність до конструктивного діалогу та адаптивної взаємодії у соціальному середовищі.

Особливу роль у мотиваційній структурі конфліктної особистості відіграє складна та багатовимірна взаємодія внутрішніх психологічних потреб та соціальних очікувань. Прагнення до самореалізації, особистісного зростання та визнання своїх досягнень поєднується з інтенціями контролювати і регулювати поведінку інших, що створює динамічну напругу між особистісними цілями та

зовнішніми соціальними вимогами. Така взаємодія часто підвищує конфліктний потенціал індивіда, оскільки будь-які обмеження автономії, невідповідність очікувань чи відсутність соціального визнання можуть провокувати активні або пасивні конфронтаційні реакції. Мотиваційний компонент формує стійкий і прогнозований поведінковий патерн, що визначає інтенсивність конфронтаційності, частоту емоційних спалахів, тривалість і циклічність конфліктів, а також напрямок і характер стратегій взаємодії в соціальних контекстах. Висока домінантність мотивів самоствердження поєднується з низькою толерантністю до соціальних обмежень, що зумовлює посилення агресивних, оборонних або маніпулятивних моделей поведінки у міжособистісних контактах. При цьому конфлікт стає не лише проявом емоційної реактивності, а й інструментом реалізації внутрішніх потреб та підтримки відчуття особистісної значущості.

З практичної точки зору, глибоке вивчення мотиваційного компоненту конфліктної особистості надає можливість психологам прогнозувати схильність індивіда до виникнення конфліктів у різних соціальних ситуаціях, визначати типові патерни його поведінки та ступінь готовності до співпраці чи протистояння. Це також створює основу для розробки цілеспрямованих методик психологічної корекції, спрямованих на модифікацію мотиваційних установок, розвиток навичок конструктивної самореалізації та формування адаптивних стратегій реагування у конфліктних умовах. Крім того, усвідомлення мотиваційних детермінант дозволяє підвищувати ефективність міжособистісних і групових взаємодій, оптимізувати командну роботу та створювати сприятливі умови для конструктивного вирішення соціально-психологічних протиріч. Мотиваційний компонент конфліктної особистості виступає не лише внутрішньою рушійною силою конфліктної поведінки, а й ключовим чинником, який інтегрує особистісні потреби, соціальні очікування та поведінкові стратегії, визначаючи динаміку міжособистісних взаємодій і потенціал соціальної адаптації індивіда.

Соціально-комунікативний компонент включає специфічний стиль міжособистісної взаємодії, який характеризується низьким рівнем емпатійності, прямолінійністю, категоричністю у висловлюваннях та орієнтацією на конкурентні або агресивні стратегії поведінки. Конфліктна особистість часто ускладнює процес досягнення консенсусу, демонструє конфронтаційні позиції, схильна до ескалації соціальної напруги та підтримує повторювані конфліктні ситуації у міжособистісних контактах. Наявність цих особливостей формує поведінкові патерни, які ускладнюють ефективну комунікацію та сприяють виникненню соціальної ізоляції або хронічних непорозумінь.

Інтеграція когнітивного, емоційно-регуляційного, мотиваційного та соціально-комунікативного компонентів створює структурно-функціональну систему, що визначає стійкий конфліктний профіль особистості. Така організація психічних процесів забезпечує підвищену ймовірність ескалації конфліктів, формує стійкі міжособистісні патерни і впливає на загальну динаміку соціальної взаємодії. Вивчення цих характеристик дозволяє не лише класифікувати типи конфліктних особистостей, а й розробляти ефективні методи психологічної діагностики, профілактики та корекції конфліктності, спрямовані на оптимізацію соціальної адаптації та гармонізацію міжособистісних стосунків.

1.3. Психологічні детермінанти, механізми становлення та соціально-психологічні чинники конфліктності

Типологія конфліктної особистості є одним із ключових напрямів сучасного психологічного дослідження, оскільки дозволяє систематизувати та класифікувати різноманітні прояви конфліктної поведінки в межах особистісної структури. Вона ґрунтується на виділенні різних кластерів або типів індивідів, які характеризуються специфічними комбінаціями когнітивних, емоційних, мотиваційних та соціально-комунікативних рис. Такий підхід дозволяє виявляти не лише зовнішні прояви

конфліктності, а й внутрішню організацію психічних процесів, що визначають схильність особистості до конфронтації, конструктивної взаємодії або ухилення від конфлікту. Відомі підходи до типологізації конфліктної особистості включають класифікації за домінуючим стилем конфліктної поведінки, що часто виділяють такі типи, як агресивний, ухильний, компромісний, конструктивно-конкурентний, адаптивний та ригідно-конфронтаційний. Агресивний тип характеризується високим рівнем імпульсивності, низькою толерантністю до фрустрації та прагненням домінувати над іншими. Ухильний тип демонструє уникання конфліктних ситуацій, часто за рахунок придушення власних потреб або адаптації до чужих вимог, що може зменшувати ризик конфлікту, але підвищує внутрішню напруженість і тривожність. Компромісний тип відзначається здатністю до гнучкої оцінки ситуації та готовністю шукати взаємовигідні рішення, тоді як конструктивно-конкурентний тип поєднує прагнення до досягнення власних цілей із здатністю враховувати інтереси інших учасників взаємодії.

Класифікація також проводиться на основі рівня емоційної регуляції та толерантності до фрустрації. Особистості з низьким рівнем емоційної регуляції відзначаються високою емоційною лабільністю, швидкою реактивною агресивністю та імпульсивністю, що підвищує ймовірність ескалації конфліктів. На противагу, особистості з високою емоційною стійкістю здатні контролювати афективні реакції, зберігати конструктивність взаємодії та шукати компромісні стратегії навіть у складних соціальних ситуаціях.

Типологія за когнітивними схемами оцінки соціальних ситуацій дозволяє виділити особистостей з ригідними, негативно забарвленими схемами та тих, хто володіє гнучкими, адаптивними когнітивними патернами. Перші часто сприймають нейтральні або неоднозначні дії оточення як загрозові, що провокує оборонно-агресивні реакції та конфронтацію. Другі здатні адекватно оцінювати наміри інших, враховувати соціальний контекст та змінювати власні стратегії у відповідь на нові обставини. Інтеграція структурно-функціонального та типологічного підходів дозволяє не лише описати внутрішню організацію конфліктної особистості, а й

прогнозувати її поведінкові реакції у міжособистісних та соціальних контекстах. Вивчення типів конфліктної особистості відкриває можливості для розробки цільових психологічних втручань, корекційних програм та стратегій профілактики деструктивних проявів конфліктності. У комплексі ці підходи забезпечують глибоке розуміння механізмів виникнення конфліктних патернів, їхньої функціональної ролі у психіці та соціальній взаємодії, а також формують наукову основу для практичної роботи психологів, соціальних педагогів і фахівців з управління персоналом.

Таблиця 1.4.

Структурно-функціональні характеристики та типологія конфліктної особистості: компоненти, особливості та функціональні прояви

Компонент конфліктності	Структурні характеристики	Функціональні прояви	Типи конфліктної особистості	Особливості поведінки
Когнітивний	Персоналізація подій, ригідність мислення, негативні атрибуції намірів інших	Спотворене сприйняття соціальних сигналів, надмірна чутливість до критики, тенденція до конфронтації	Ригідний/негативний тип	Схильність бачити загрозу там, де її немає; низька гнучкість мислення; конфліктна інтерпретація нейтральних ситуацій
Емоційно-регуляційний	Емоційна лабільність, високий рівень реактивної агресивності, імпульсивність, низька толерантність до фрустрації	Швидка зміна емоційного стану, афективні спалахи, емоційна ескалація конфлікту	Емоційно-реактивний тип	Часті емоційні зриви, неконтрольовані прояви гніву, роздратування або образи; емоційне виснаження після конфлікту
Мотиваційний	Орієнтація на домінування, самоствердження, контроль над іншими	Прагнення до збереження значущості навіть ціною конфлікту, компенсаторна поведінка	Домінантний/контролюючий тип	Активне відстоювання власної позиції, прагнення нав'язати свою волю,

				схильність до конфліктів у ситуаціях конкуренції або загрози статусу
Соціально-комунікативний	Низька емпатійність, прямолінійність, категоричність, орієнтація на конкуренцію та агресивні стратегії	Труднощі у досягненні компромісу, конфронтаційний стиль взаємодії	Агресивно-конкурентний тип	Прямолінійні та різкі висловлювання, підвищений тон, маніпуляції, відсутність гнучкості у спілкуванні
Інтегрований	Поєднання когнітивних, емоційних, мотиваційних та соціально-комунікативних рис	Структурований конфліктний потенціал, підвищена ймовірність ескалації конфліктів	Комплексний/змішаний тип	Повторювані конфліктні ситуації, труднощі у конструктивному розв'язанні суперечностей, стійкий оборонно-агресивний стиль взаємодії

Джерело: створено автором на основі [1; 2; 28].

Психологічні детермінанти і механізми становлення конфліктності особистості є предметом системного аналізу в сучасній психології, оскільки вони дозволяють зрозуміти, чому окремі індивіди проявляють підвищену схильність до конфронтаційної поведінки та які внутрішні та зовнішні чинники формують цей феномен. Конфліктність не виникає спонтанно, а є результатом складної взаємодії біологічних, когнітивних, емоційних, мотиваційних і соціальних процесів, що зумовлюють особливості сприйняття, оцінки та реагування на потенційно конфліктні ситуації [1; 2; 28]. Когнітивний аспект конфліктної особистості, який досліджували Дж. Нейссер, Д. Канеман і А. Бек, включає ригідність мислення, схильність до когнітивних спотворень, надмірну чутливість до критики та негативні атрибуції намірів інших [31; 32; 36]. Ці характеристики визначають

спосіб сприйняття, інтерпретації та реагування на соціальні стимули, формуючи стабільний конфліктний стиль поведінки [1; 3; 15].

Емоційно-регуляційний компонент, в центрі уваги таких авторів, як Дж. Гросс, П. Томпсон і С. Айзенберг, характеризується високою емоційною лабільністю, імпульсивністю, низьким самоконтролем і низькою толерантністю до фрустрації [3; 7; 13]. Ці особливості визначають здатність індивіда контролювати афективні реакції, підтримувати внутрішню рівновагу та ефективно взаємодіяти у соціально напружених ситуаціях [1; 6; 32].

Мотиваційний аспект конфліктної особистості, який вивчали Г. Мюррей, Д. МакКлелланд і Г. Келлі, включає прагнення до домінування, самоствердження та контролю над соціальним оточенням, що визначає поведінкові стратегії особистості та спосіб реагування на суперечності й конфліктні стимули [31; 34; 35]. Соціально-комунікативний компонент, у центрі уваги таких авторів, як К. Роджерс і Д. Голман, відображає специфіку взаємодії з іншими, рівень емпатії, стиль комунікації, прямолінійність чи категоричність висловлювань, орієнтацію на співпрацю або конкурентні форми поведінки [9; 26; 38].

Важливим аспектом є взаємозв'язок когнітивних та емоційно-регуляційних механізмів. Когнітивні спотворення, такі як ригідні схеми оцінки соціальних ситуацій, тенденція до персоналізації подій та формування негативних атрибутів щодо намірів інших, посилюють емоційну реактивність [31; 32; 36]. У свою чергу, емоційна нестабільність підсилює конфліктність сприйняття та когнітивну упередженість, утворюючи своєрідне замкнене коло, в якому взаємопідсилюючий вплив когнітивних і емоційних механізмів підтримує стійкі конфліктні патерни поведінки [3; 7; 13].

Мотиваційні детермінанти конфліктності особистості формують спрямованість і глибину поведінкових реакцій індивіда у конфліктних ситуаціях, визначаючи, яким чином особистість взаємодіє з оточенням і захищає власні інтереси [31; 34; 35]. До таких детермінант належать прагнення до

самоствердження, домінування та контролю над іншими, потреба у визнанні, підтриманні соціальної значущості та підтвердженні власної цінності в очах оточення [26; 37; 38]. Конфліктна поведінка часто виконує компенсаторну функцію, дозволяючи особистості приховати внутрішню невпевненість, страх соціальної відмови, недостатню самореалізацію або відчуття власної неповноцінності [1; 8; 15]. У цьому контексті мотиваційні установки не лише визначають спрямованість поведінки на досягнення певних цілей, але й формують готовність до протистояння, співпраці чи уникання конфліктних ситуацій залежно від оцінки потенційних ризиків і можливостей соціального середовища [2; 10; 20].

Мотиваційні механізми взаємодіють із когнітивними та емоційними компонентами особистості: домінуюча орієнтація на контроль або самоствердження підсилює увагу до потенційних загроз і негативних оцінок з боку оточення, стимулюючи емоційну реактивність та активізацію оборонно-агресивних стратегій. У свою чергу, переживання емоційної напруги та фрустрації можуть підсилювати мотивацію до протистояння або компенсаторної поведінки, що формує стійкі патерни конфліктної взаємодії. Таким чином, мотиваційний компонент виступає своєрідним “двигуном” конфліктної поведінки, який визначає інтенсивність проявів конфронтаційності, спрямованість поведінкових стратегій та динаміку міжособистісних взаємодій.

Соціальні детермінанти конфліктності обумовлюють виникнення і прояв поведінкових схильностей під впливом зовнішніх факторів, таких як сімейне середовище, культуральні цінності, норми соціальної взаємодії, міжособистісний досвід і суспільні очікування. Ранні взаємодії дитини з батьками, педагогами та іншими значущими дорослими формують базові моделі реагування на фрустрації, суперечності, соціальне відторгнення та конфліктні ситуації. У разі недостатньо сформованих або суперечливих моделей прив’язаності виникає підвищена емоційна реактивність, низька толерантність до критики та схильність до конфліктної поведінки в дорослому житті. Соціально-психологічні умови, такі як конкуренція, нерівність, дефіцит соціального визнання, відсутність підтримки або

несприятливий міжособистісний клімат, можуть активізувати внутрішні схильності до конфліктності і посилювати їх прояви. Певні культурні та соціальні контексти, що цінують агресивні або домінантні стратегії, можуть закріплювати конфліктні патерни, тоді як умови, що стимулюють співпрацю та конструктивне вирішення суперечностей, здатні сприяти формуванню адаптивних стратегій поведінки. Таким чином, соціальні детермінанти не лише модулюють вираженість конфліктності, але й визначають її специфіку, спрямованість та динаміку у конкретних соціальних контекстах.

У сукупності мотиваційні та соціальні детермінанти формують інтегровану систему, яка визначає індивідуальний профіль конфліктності, визначає стратегії поведінкових реакцій у конфліктних ситуаціях, взаємодіє з когнітивними схемами та емоційною регуляцією, а також забезпечує стійкість або модифікацію конфліктного потенціалу особистості в процесі соціальної адаптації. Механізми становлення конфліктності особистості можна розглядати як складний, багаторівневий і динамічний процес інтеграції когнітивних, емоційних, мотиваційних і соціальних детермінант, що формує цілісну структуру поведінкових і психічних реакцій індивіда. Цей процес характеризується поступовим накопиченням і систематизацією досвіду міжособистісної взаємодії, який вбудовується в когнітивні схеми сприйняття та оцінки соціальних ситуацій. В результаті формуються стійкі патерни інтерпретації дій оточення, що включають схильність до персоналізації подій, надмірної чутливості до критики, негативної оцінки намірів інших і ригідності мислення. Ці когнітивні структури забезпечують особистості швидку оцінку конфліктних сигналів, проте одночасно можуть обмежувати гнучкість у прийнятті рішень і пошуку компромісних шляхів взаємодії.

Емоційно-регуляційний аспект механізму становлення конфліктності передбачає розвиток високої емоційної реактивності, імпульсивності та нестійкості афективних станів, що зумовлює швидку мобілізацію емоційних ресурсів у відповідь на реальні чи уявні загрози. Часті емоційні спалахи та періоди виснаження формують циклічність конфліктних реакцій і сприяють закріпленню

оборонно-агресивних моделей поведінки, посилюючи повторюваність конфліктних ситуацій і знижуючи здатність до саморегуляції. Мотиваційні механізми становлення конфліктності включають формування орієнтації на самоствердження, домінування, контроль над іншими та підтримання власної соціальної значущості. Через реалізацію цих мотиваційних установок особистість набуває здатності вибирати поведінкові стратегії, які забезпечують досягнення власних цілей, захист інтересів та підтримку соціального статусу. У цьому контексті конфліктна поведінка може виконувати компенсаторну функцію, дозволяючи приховати внутрішню невпевненість, страх відмови або неповноцінності та зменшити психологічну напругу.

Соціальний компонент механізму становлення конфліктності формується під впливом сімейного середовища, культурних норм, міжособистісного досвіду та соціальних очікувань. Ранні взаємодії з батьками, педагогами та іншими значущими дорослими закладають базові моделі реагування на суперечності, фрустрації та соціальні напруження. Соціально-психологічні умови, такі як конкуренція, нерівність, дефіцит визнання або несприятливий клімат взаємодії, можуть активізувати внутрішні схильності до конфліктності, сприяти закріпленню деструктивних патернів і формуванню стійкого конфліктного стилю поведінки.

Таким чином, механізми становлення конфліктності є процесом інтеграції внутрішніх психологічних детермінант і зовнішніх соціальних впливів, у результаті якого особистість поступово набуває стабільного конфліктного профілю. Цей профіль проявляється у повторюваних поведінкових патернах, що регулюють взаємодію з соціальним оточенням, визначають схильність до протистояння або співпраці та формують особливості міжособистісної та групової динаміки. Дослідження цих механізмів дозволяє глибше розуміти природу конфліктності, прогнозувати поведінкові реакції індивідів і розробляти ефективні методи психологічної корекції та профілактики конфліктних проявів.

Таблиця 1.5.

Психологічні детермінанти та механізми становлення конфліктності особистості

Компонент	Психологічні детермінанти	Механізми становлення	Функціональні прояви у поведінці
Когнітивний	Ригідність мислення, когнітивні спотворення, тенденція до персоналізації, надмірна чутливість до критики	Формування стабільних схем оцінки соціальних сигналів; інтерпретація нейтральних стимулів як загрозливих; закріплення стереотипів негативних атрибуцій	Схильність до конфронтацій, низька гнучкість у прийнятті рішень, посилення конфліктності у взаємодії
Емоційно-регуляційний	Емоційна лабільність, імпульсивність, низька толерантність до фрустрації, висока реактивна агресивність	Інтенсифікація емоційних коливань у відповідь на соціальні подразники; формування циклів емоційного спалаху та виснаження	Швидке ескалація конфліктів, оборонно-агресивні реакції, труднощі у самоконтролі та конструктивній взаємодії
Мотиваційний	Орієнтація на домінування, самоствердження, контроль над іншими; прагнення до визнання та підтримки значущості	Вироблення стабільних стратегій самозахисту та компенсації; використання конфлікту для регуляції внутрішньої напруги	Підвищена конфронтаційність, вибір агресивних або конкурентних стратегій, збереження внутрішньої значущості через конфлікт
Соціально-психологічний	Сімейні моделі прив'язаності, соціальні норми, рольові очікування, культурні впливи	Інтеграція внутрішніх схильностей і соціальних умов; формування адаптивних або деструктивних стратегій взаємодії	Схильність до частих конфліктів у колективі, труднощі у співпраці, ескалація міжособистісної напруженості

Джерело: створено автором

Таким чином, психологічні детермінанти і механізми становлення конфліктності формують цілісну систему, що поєднує внутрішні психічні процеси, мотиваційні орієнтації і соціально-культурні впливи, створюючи основу для стабільного прояву конфліктної поведінки. Розуміння цих детермінант має ключове значення для психологічної діагностики, прогнозування конфліктних реакцій і

розробки ефективних стратегій профілактики та корекції конфліктності в міжособистісній і груповій взаємодії.

1.4. Психологічні наслідки конфліктності у міжособистісній взаємодії

Соціально-психологічні чинники розвитку конфліктної поведінки, які досліджували Дж. Боулбі, М. Айнсуорт і К. Роджерс, включають вплив сімейного середовища, моделей прив'язаності, культурних норм та соціальних ролей [6, 38]. Вони визначають базові схеми реагування на суперечності, фрустрацію та соціальні напруження, закладаючи фундамент для формування стратегії поведінки в різних соціальних контекстах [6, 38]. Когнітивний компонент конфліктної особистості, у центрі уваги таких авторів, як Дж. Нейссер, Д. Канеман і А. Бек, охоплює ригідність мислення, когнітивні спотворення, тенденцію до персоналізації подій, надмірну чутливість до критики та формування негативних атрибутів щодо намірів інших людей [15, 31]. Ці когнітивні патерни визначають спосіб сприйняття та оцінки соціальної інформації і формують стійкі схильності до конфліктної поведінки [15, 31]. Емоційно-регуляційний компонент, який вивчали Дж. Гросс, П. Томпсон і С. Айзенберг, характеризується високою емоційною лабільністю, імпульсивністю, низьким рівнем самоконтролю та слабкою толерантністю до фрустрації [26, 32]. Він визначає здатність особистості модулювати афективні реакції і підтримувати стабільну взаємодію в соціально напружених ситуаціях [26, 32].

Мотиваційний аспект конфліктної особистості, який досліджували Г. Мюррей, Д. МакКлелланд і Г. Келлі, включає прагнення до домінування, самоствердження та контролю над соціальним оточенням, що визначає вибір поведінкових стратегій у конфліктних ситуаціях [34, 35, 31]. Соціально-комунікативний компонент, у центрі уваги таких авторів, як К. Роджерс і Д. Голман, відображає специфіку взаємодії з іншими, рівень емпатії, стиль комунікації, пряmolінійність чи категоричність висловлювань, орієнтацію на співпрацю або конкурентні форми

поведінки [26, 38]. Інтеграція цих детермінант створює комплексну систему, яка визначає повторюваність конфліктів, інтенсивність емоційних спалахів і вибір стратегій взаємодії в соціальному середовищі [6, 26].

Міжособистісний досвід, особливо у підлітковому та ранньому дорослому віці, істотно впливає на формування поведінкових моделей у конфліктних ситуаціях [8, 36]. Взаємодія з колегами, однолітками та членами групи створює умови для вироблення специфічних стратегій комунікації, які можуть бути конструктивними, якщо індивід здатний до емпатії та адаптивної регуляції емоцій, або деструктивними, якщо переважає імпульсивність, ригідність когнітивних схем і схильність до агресивного реагування [6, 7, 36].

Соціально-психологічні умови дорослого життя — конкуренція, нерівність, дефіцит соціального визнання та підтримки — взаємодіють з внутрішніми потребами особистості і виступають активаторами або каталізаторами конфліктної поведінки [6, 9]. Вибір між співпрацею, компромісом або протистоянням визначається балансом між мотиваційними прагненнями, когнітивними оцінками та емоційною регуляцією індивіда [26, 32]. Здатність особистості адаптуватися до соціальних норм і очікувань, розуміти соціальні сигнали та передбачати наслідки власних дій формує фундамент для розвитку або стримування конфліктної поведінки, визначає її інтенсивність та повторюваність у різних соціальних контекстах [6, 26]. Соціально-психологічні чинники виступають як комплекс внутрішніх і зовнішніх детермінант, що інтегруються в динамічну систему і визначають формування стабільного конфліктного профілю особистості, а також механізми вибору між конструктивними та деструктивними стратегіями поведінки у взаємодії з оточенням [6, 26, 34].

Когнітивно-емоційні чинники розвитку конфліктної поведінки виступають ключовими внутрішніми механізмами, які опосередковують сприйняття, оцінку та інтерпретацію соціально значущої інформації, а також регулюють афективні реакції індивіда у взаємодії з оточенням. Когнітивна сфера конфліктної особистості охоплює специфічні схеми мислення, які визначають спосіб оцінки соціальних

сигналів, очікування щодо поведінки інших людей і вибір поведінкових стратегій. Особливістю когнітивного профілю конфліктної особистості є ригідність мислення, що проявляється у труднощах адаптації до нових або непередбачуваних соціальних ситуацій, а також у схильності до стереотипізації поведінки оточення. Когнітивні спотворення, такі як надмірна чутливість до критики, тенденція до персоналізації подій, упередженість у трактуванні мотивів інших людей та формування негативних атрибуцій щодо їхніх намірів, створюють когнітивну базу для виникнення і підтримання конфліктного потенціалу. У такому контексті навіть нейтральні або амбівалентні сигнали соціального середовища можуть інтерпретуватися як загрозливі або ворожі, що автоматично провокує емоційну реактивність і активацію оборонно-агресивних поведінкових патернів.

Емоційна складова когнітивно-емоційного механізму характеризується високою лабільністю афективних станів, низьким рівнем самоконтролю, швидкою емоційною реакцією на подразники та імпульсивністю. Взаємодія когнітивних схем із емоційними реакціями формує замкнене коло: негативні когнітивні оцінки підсилюють емоційні спалахи, а інтенсивна емоційна реактивність, у свою чергу, закріплює когнітивну упередженість і схильність до конфліктної поведінки. Когнітивно-емоційні чинники визначають також вибір поведінкових стратегій у конфліктних ситуаціях, включаючи готовність до співпраці, ухиляння, компромісу або прямого протистояння. Вони інтегруються з мотиваційними установками та соціально-психологічними умовами, формуючи стабільний конфліктний профіль особистості, що проявляється у повторюваних патернах поведінки, здатності або нездатності адаптуватися до змін соціального середовища та рівні ефективності міжособистісних взаємодій. Когнітивно-емоційні чинники не лише пояснюють механізми сприйняття, інтерпретації та оцінки соціальної інформації конфліктною особистістю, а й виступають центральним елементом у формуванні стратегій поведінки та контролю за емоційними реакціями, що визначає інтенсивність, повторюваність та динаміку конфліктних проявів у різних соціальних контекстах.

Емоційна складова конфліктної особистості виступає ключовим регулятором поведінкових реакцій у соціальних взаємодіях і визначає здатність індивіда адаптуватися до фрустраційних та конфліктних ситуацій. Вона характеризується високою емоційною лабільністю, що проявляється у швидких і значних коливаннях афективних станів навіть у відповідь на незначні подразники, а також низьким рівнем самоконтролю та імпульсивністю, що ускладнює здатність до усвідомленого управління власними реакціями. Слабка толерантність до фрустрації підсилює сприйняття будь-яких соціальних невдач як особистої загрози або приниження, що сприяє мобілізації оборонно-агресивних патернів поведінки.

Інтенсивність і швидкість емоційних реакцій у конфліктної особистості створюють циклічний характер конфліктної поведінки: негативні оцінки соціальних ситуацій посилюють афективне напруження, а емоційна нестабільність, у свою чергу, поглиблює когнітивні спотворення, такі як персоналізація подій та формування негативних атрибутів щодо намірів інших [26, 32, 15, 31]. Цей взаємозв'язок когнітивної та емоційної складових утворює своєрідне замкнене коло, у якому внутрішній психічний дискомфорт посилює конфліктний потенціал особистості, а емоційна реактивність підтримує стійкі моделі конфронтаційної поведінки [26, 32]. Емоційна складова також впливає на вибір стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях: особистості з високою емоційною лабільністю більш схильні до імпульсивного протистояння, агресивних або ухильних реакцій, тоді як здатність до регуляції емоцій дозволяє застосовувати адаптивні та компромісні стратегії [26, 32, 7]. Відтак, емоційна нестабільність не лише підвищує ймовірність виникнення конфліктів, але й визначає їхню тривалість, інтенсивність та повторюваність, формуючи характерний профіль конфліктної особистості у різних соціальних контекстах [6, 26, 32].

Взаємодія когнітивних і емоційних факторів є центральним механізмом формування стійких когнітивно-емоційних патернів конфліктної особистості [15, 26, 31]. Ці патерни визначають специфіку сприйняття соціальних сигналів, швидкість оцінки потенційних загроз і вибір поведінкових реакцій у конфліктних

ситуаціях [15, 31, 26]. З одного боку, вони забезпечують оперативну мобілізацію ресурсів особистості, дозволяючи швидко реагувати на зовнішні подразники та захищати власні інтереси; з іншого боку, стійкість цих патернів обмежує гнучкість мислення та здатність до адаптивного пошуку компромісів, що часто призводить до повторюваності конфліктних ситуацій та ескалації міжособистісної напруженості [15, 31, 26].

Інтеграція когнітивних і емоційних механізмів підсилюється соціально-психологічними умовами, серед яких виділяють вплив сімейного середовища, групових норм, культурних цінностей та соціальних ролей [6, 8, 36]. Соціальні умови не лише активують внутрішні когнітивно-емоційні схеми, але й можуть модифікувати їхній характер залежно від стабільності соціального оточення, рівня конкуренції, наявності соціальної підтримки та очікувань колективу [6, 9, 36]. Внаслідок цього формується інтегрована система детермінант, яка визначає унікальний поведінковий стиль конфліктної особистості, її схильність до агресивного або ухильного реагування, частоту емоційних спалахів, а також здатність до саморегуляції та конструктивного вирішення суперечностей [6, 26, 32]. Конфліктна поведінка є результатом комплексної взаємодії когнітивних оцінок, емоційної реактивності та соціально-психологічних впливів, що створює стійкі моделі взаємодії з оточенням, впливає на міжособистісні стосунки та визначає ефективність адаптивних стратегій у соціальному середовищі [6, 26, 32, 36].

Комплексний аналіз соціально-психологічних та когнітивно-емоційних чинників дозволяє не лише виявити механізми розвитку конфліктної поведінки, але й прогнозувати її прояви в різних соціальних контекстах, розробляти ефективні стратегії психологічного консультування, навчання саморегуляції, профілактики конфліктів і корекції деструктивних моделей взаємодії. У цьому сенсі дослідження даних чинників є ключовим для розуміння природи конфліктності та її трансформації у конструктивні форми соціальної взаємодії.

Таблиця 1.6.

**Соціально-психологічні та когнітивно-емоційні чинники розвитку
конфліктної поведінки та їх вплив на особистість**

Категорія чинників	Основні характеристики	Механізми впливу на конфліктну поведінку	Приклади проявів
Соціально-психологічні чинники	- Вплив сімейного середовища- Соціальні ролі та очікування- Культурні норми та цінності- Досвід міжособистісної взаємодії	- Формування моделей реагування на суперечності та фрустрації- Сприяння розвитку стратегій співпраці або протистояння- Активізація схильностей у відповідь на соціальні умови (конкуренція, нерівність, дефіцит визнання)	- Схильність до конфронтацій у колективі- Агресивна або унікальна поведінка у групових ситуаціях- Низька толерантність до критики чи невизнання
Когнітивні чинники	- Ригідність мислення- Когнітивні спотворення- Персоналізація подій- Надмірна чутливість до критики	- Негативна інтерпретація нейтральних або амбівалентних соціальних сигналів- Формування очікувань щодо ворожості інших- Підвищення ймовірності конфронтаційних реакцій	- Сприйняття критики як особистої образи- Прийняття нейтральних висловлювань як загрозливих- Поширення конфлікту на інші взаємодії
Емоційно-реактивні чинники	- Емоційна лабільність- Імпульсивність- Низький рівень самоконтролю- Слабка толерантність до фрустрації	- Швидкі та інтенсивні зміни емоційного стану- Ускладнення конструктивної оцінки ситуації- Циклічне підсилення конфліктної поведінки через емоційні спалахи	- Часті спалахи агресії- Періоди емоційного виснаження та тривожності- Повторюваність конфліктних ситуацій
Мотиваційні чинники	- Орієнтація на самоствердження та домінування- Потреба у визнанні та контролі- Компенсаторна поведінка для приховування невпевненості	- Визначення напрямку поведінки у конфліктних ситуаціях- Стимулювання протистояння або співпраці- Підсилення конфліктного потенціалу через внутрішні потреби та соціальні очікування	- Активне відстоювання власної думки- Протидія колективним рішенням- Використання конфлікту для підвищення соціального статусу

Джерело: створено автором на основі [6, 26, 36].

Психологічні наслідки конфліктності у міжособистісній взаємодії являють собою багаторівневий і складний феномен, який охоплює як внутрішньоособистісні, так і соціально-поведінкові аспекти [6, 26, 36]. Конфліктність особистості безпосередньо впливає на якість, ефективність та

стабільність міжособистісних контактів, визначає характер соціальної взаємодії, а також формує психологічний клімат у групових, організаційних та соціальних контекстах [9, 36].

На внутрішньоособистісному рівні конфліктність проявляється у вигляді підвищеної емоційної напруженості, тривожності, нестійкості афективних станів, швидких та інтенсивних емоційних спалахів, а також імпульсивності у поведінці [26, 32, 7]. Постійна психологічна напруга спричиняє зниження самоконтролю, порушення здатності до адекватної саморегуляції, що, у свою чергу, створює сприятливі умови для формування оборонно-агресивних або ухильних моделей поведінки [26, 32, 15]. Особистість із високим рівнем конфліктності може демонструвати когнітивну ригідність та схильність до негативних атрибуцій, що посилює циклічність конфліктних ситуацій та ускладнює адаптивне реагування на соціальні подразники [15, 31, 26].

На міжособистісному рівні конфліктність впливає на здатність до ефективної комунікації, співпраці та конструктивного вирішення суперечностей [6, 36]. Часті конфлікти можуть призводити до порушення взаєморозуміння, зниження рівня довіри, емоційного дистанціювання або соціальної ізоляції, а також формування негативного психологічного клімату в групі чи колективі [6, 9, 36]. Соціальні наслідки включають ескалацію напруженості, збільшення ризику тривалих суперечностей і повторюваних конфліктних ситуацій, що можуть негативно впливати на ефективність командної роботи та загальну психологічну безпеку соціального середовища [9, 36].

Внутрішньоособистісні наслідки конфліктності, які досліджували Дж. Гросс, П. Томпсон і С. Айзенберг, проявляються у підвищеній емоційній напруженості, імпульсивності, нестійкості афективних станів та порушенні самоконтролю, що визначає схильність особистості до оборонно-агресивних або ухильних моделей поведінки [26, 32, 7]. Когнітивно-емоційний компонент, у центрі уваги таких авторів, як Дж. Нейссер, Д. Канеман і А. Бек, охоплює ригідність мислення, когнітивні спотворення, негативні атрибуції та надмірну чутливість до критики, що

посилює циклічність конфліктних ситуацій та ускладнює адаптивне реагування на соціальні подразники [15, 31, 26].

Міжособистісні наслідки конфліктності, які вивчали Дж. Боулбі, М. Айнсуорт і К. Роджерс, проявляються у порушенні ефективної комунікації, зниженні рівня довіри, емоційному дистанціюванні та соціальній ізоляції, формуючи негативний психологічний клімат у групах і колективах [6, 38]. Соціальні наслідки конфліктності, у центрі уваги таких авторів, як Гелфенд, Гофстеде і Троммсдорфф, включають ескалацію напруженості, повторювані суперечки та зниження ефективності командної роботи, що впливає на загальну психологічну безпеку соціального середовища [6, 9, 36].

Водночас, психологічні наслідки конфліктності мають і потенційно конструктивний аспект. За наявності ефективних механізмів саморегуляції, емоційного контролю та навичок адаптивної комунікації, конфліктність може стимулювати процес саморефлексії, сприяти пошуку компромісних рішень, підвищувати усвідомлення власних меж і потреб, а також розвивати навички управління емоціями та стратегічного планування поведінки у соціальних взаємодіях [26, 32, 36]. Таким чином, конфліктність у міжособистісній сфері виступає як двоякий феномен: вона одночасно здатна провокувати деструктивні цикли поведінки та відкривати можливості для особистісного зростання та розвитку соціальної компетентності [6, 26, 36].

У когнітивній сфері психологічні наслідки конфліктності проявляються як системні порушення у способах сприйняття, оцінки та обробки соціальної інформації, що суттєво впливають на міжособистісну взаємодію та прийняття рішень. Конфліктна особистість часто характеризується ригідністю мислення, яка обмежує когнітивну гнучкість та здатність адаптуватися до нових або суперечливих соціальних умов. Це проявляється у складності прийняття компромісних рішень, недостатній відкритості до альтернативних точок зору та упередженому оцінюванні поведінки інших. Тенденція до персоналізації подій означає, що нейтральні або амбівалентні дії оточення сприймаються як цілеспрямована загроза або прояв

недружності, що провокує емоційно забарвлені когнітивні реакції і сприяє формуванню негативних атрибутів щодо намірів інших учасників взаємодії. Унаслідок цього виникає когнітивне спотворення, яке посилює очікування конфліктності та загострює реакції на будь-які соціальні подразники, навіть якщо вони об'єктивно не несуть загрози.

Хронічне повторення таких когнітивних патернів призводить до стабілізації та закріплення схем ворожості, недовіри і конфронтаційності, що з часом перетворюється на стійкий когнітивний профіль особистості. Цей профіль визначає спосіб інтерпретації соціальної реальності, зменшує ефективність стратегій вирішення проблем і ускладнює процес конструктивної взаємодії з іншими людьми. Крім того, посилення когнітивних спотворень сприяє ескалації конфліктів, оскільки особистість з високим рівнем конфліктності частіше бачить провокації там, де їх немає, і реагує на них непропорційно або оборонно-агресивно. Когнітивні наслідки конфліктності формують замкнене коло, у якому стійкі когнітивні схеми взаємодіють із емоційною реактивністю та соціальними умовами, підсилюючи конфліктний потенціал і зменшуючи здатність особистості до адаптивної, гнучкої поведінки в міжособистісних стосунках.

Емоційно-поведінкові наслідки конфліктності у міжособистісній взаємодії мають багаторівневий і системний характер, оскільки вони формуються в результаті взаємодії внутрішніх емоційних механізмів і зовнішніх соціальних подразників [26, 32, 6]. Конфліктна особистість характеризується високою реактивною агресивністю, імпульсивністю та емоційною лабільністю, що проявляється у швидких і інтенсивних коливаннях афективного стану навіть у відповідь на мінімальні подразники [7, 26]. Ці особливості значно ускладнюють здатність до самоконтролю, регуляції поведінки та вибору конструктивних стратегій взаємодії [26, 32].

Низька толерантність до фрустрації посилює емоційне навантаження під час конфліктних ситуацій, що сприяє виникненню оборонно-агресивних або ухильних моделей поведінки [26, 7]. Емоційні спалахи, викликані оцінкою соціальних

сигналів як загрозливих або провокативних, формують циклічний характер конфліктів: кожна нова взаємодія, що містить потенційно конфліктний стимул, активує вже наявні афективні реакції, що, у свою чергу, підсилює сприйняття ситуації як ворожої [26, 32, 15]. У довгостроковій перспективі ці процеси сприяють стабілізації стійкого емоційно-поведінкового профілю конфліктної особистості [26, 32, 7]. Висока імпульсивність і реактивність зменшують гнучкість у пошуку компромісів та конструктивних рішень, підвищують ризик ескалації суперечностей і повторюваності конфліктів, а також негативно впливають на міжособистісні взаємини в групових та організаційних контекстах [6, 9, 36]. Крім того, циклічність емоційно-поведінкових реакцій тісно взаємопов'язана з когнітивними спотвореннями та соціальними очікуваннями: негативні оцінки інших людей активують емоційні спалахи, а посилені афективні реакції, у свою чергу, підкріплюють ригідність мислення, недовіру та схильність до конфронтації [15, 26, 31]. Така інтеграція когнітивно-емоційних і соціально-поведінкових механізмів формує стійку конфліктну динаміку, яка визначає інтенсивність і частоту проявів конфліктної поведінки в соціальному середовищі [6, 26, 32].

Соціальні наслідки конфліктності у міжособистісній взаємодії характеризуються багатогранністю та мають системний вплив як на індивіда, так і на соціальне середовище, у якому він функціонує [6, 36]. Конфліктність особистості здатна суттєво порушувати взаєморозуміння між учасниками спілкування, знижувати якість міжособистісних контактів та підривати соціальні зв'язки, формуючи атмосферу напруженості та недовіри [6, 9, 36]. Особливо значущими є наслідки для групових або організаційних контекстів, де прояви конфліктності одного члена колективу можуть призвести до зниження ефективності командної взаємодії, уповільнення процесу прийняття рішень, погіршення координації дій і підвищення ризику соціальної ізоляції окремих учасників [6, 36, 9].

Конфліктна поведінка створює умови для ескалації соціальної напруженості, коли інші члени групи починають формувати негативні уявлення про поведінку конфліктної особистості, що спричиняє порушення міжособистісної довіри та

взаємної підтримки [6, 36]. Внаслідок цього можуть виникати конфліктні цикли, у яких кожен новий прояв агресії, ухилення або протистояння підсилює негативну динаміку взаємодії [6, 26, 32]. Соціально-психологічні ефекти конфліктності також проявляються у зниженні рівня співпраці, обмеженні комунікаційних каналів та обмеженні можливостей для конструктивного вирішення проблемних ситуацій [6, 36, 9].

Тривалий вплив конфліктного середовища на індивіда може призводити до психологічного виснаження, емоційного дискомфорту та розвитку стресових реакцій. Особистості, які часто опиняються у стані міжособистісних конфліктів, ризикують переживати емоційне вигорання, зниження мотивації до соціальної активності та погіршення загального психологічного благополуччя. Соціальні наслідки конфліктності мають кумулятивний ефект, оскільки накопичення міжособистісних напружень посилює емоційні й когнітивні дисбаланси індивіда, що, у свою чергу, підвищує ймовірність подальших конфронтацій та утворює замкнене коло деструктивних взаємодій у соціальному середовищі.

Таким чином, соціальні наслідки конфліктності у міжособистісній взаємодії мають системний і багатогранний характер, виходячи далеко за межі окремих негативних проявів. Вони формують складну інтегровану систему впливу на всі рівні соціальної взаємодії — від індивідуальних міжособистісних стосунків до групової динаміки та загального психологічного клімату колективу. Конфліктність окремої особистості може призводити до порушення комунікації, зниження довіри, формування стереотипів недовіри та упередженого ставлення серед членів групи, що в комплексі зменшує ефективність колективної діяльності та утруднює досягнення спільних цілей. Ці соціальні наслідки мають особливе значення для практичної психології, оскільки дозволяють прогнозувати й корегувати поведінкові стратегії в умовах підвищеної міжособистісної напруженості. В управлінні персоналом вони стають ключовими у плануванні командної роботи, профілактиці конфліктів, створенні ефективних систем мотивації та підтримки співробітників. У контексті розвитку командної взаємодії конфліктність може виступати як фактор

дестабілізації або, за умови конструктивного підходу, — як каталізатор професійного і особистісного зростання, стимулюючи вдосконалення комунікаційних навичок, формування гнучких стратегій вирішення суперечностей і розвитку навичок співпраці.

Крім того, соціальні наслідки конфліктності мають прямий вплив на психологічну підтримку у колективі, оскільки створення сприятливого соціального середовища потребує врахування індивідуальних особливостей, емоційних станів та мотиваційних установок учасників взаємодії. В комплексі, аналіз і розуміння соціальних наслідків конфліктності дозволяє розробляти програми психокорекції, навчання адаптивним стратегіям взаємодії та профілактики деструктивних моделей поведінки, що сприяє підвищенню ефективності командної роботи, збереженню психологічного благополуччя членів колективу та формуванню стабільного і позитивного соціального клімату.

Таблиця 1.7.

Психологічні наслідки конфліктності у міжособистісній взаємодії

Компонент	Характеристика наслідків	Психологічний ефект на особистість та взаємодію
Когнітивний	Ригідність мислення, когнітивні спотворення, тенденція до персоналізації подій, формування негативних атрибутів щодо намірів інших	Зниження гнучкості у прийнятті рішень, упереджена оцінка соціальних сигналів, схильність до хронічної конфронтації, повторювані конфлікти, формування «схеми ворожого світу»
Емоційно-регуляційний	Висока емоційна лабільність, імпульсивність, низький рівень самоконтролю, слабка толерантність до фрустрації	Часті емоційні спалахи, циклічність конфліктів, посилення тривожності, розвиток оборонно-агресивних патернів, погіршення саморегуляції, ускладнення конструктивної взаємодії
Мотиваційний	Прагнення до домінування, самоствердження, контролю, потреба у визнанні, компенсаторне усунення невпевненості	Спрямованість поведінки на захист власних інтересів, підвищення інтенсивності конфронтаційності, труднощі у пошуку компромісу, підвищена готовність до протистояння або конкуренції
Соціальний / міжособистісний	Порушення взаєморозуміння, зниження рівня довіри, ескалація напруженості,	Погіршення міжособистісної взаємодії, соціальна ізоляція, підвищення рівня стресу та

	формування негативного психологічного клімату у групі або колективі	емоційного вигорання, зниження ефективності колективної діяльності, посилення конфліктних циклів
Конструктивно-адаптивний потенціал	Можливість стимулювати саморефлексію, пошук компромісних рішень, розвиток навичок ефективної комунікації та адаптивної взаємодії	При наявності стратегій саморегуляції конфліктність може виступати як механізм особистісного розвитку, підвищувати здатність до саморефлексії, сприяти конструктивному вирішенню суперечностей

Джерело: створено автором

Крім того, конфліктність у міжособистісній взаємодії може мати як деструктивні, так і конструктивні наслідки. З одного боку, вона створює передумови для ескалації суперечностей, порушення соціальної гармонії та погіршення взаємовідносин. З іншого боку, при наявності адекватних стратегій саморегуляції, емоційної стабілізації та когнітивної рефлексії конфлікт може виступати як каталізатор внутрішньої саморефлексії, стимулювати пошук компромісних рішень і сприяти розвитку навичок ефективної комунікації та адаптивної взаємодії.

Таким чином, психологічні наслідки конфліктності у міжособистісній взаємодії мають комплексний характер, поєднуючи когнітивні, емоційні та соціальні прояви, і їх вивчення дозволяє не лише пояснити механізми виникнення повторюваних конфліктів, але й розробити ефективні підходи до їх профілактики, корекції та оптимізації міжособистісної взаємодії.

Висновок до розділу I

У першому розділі було здійснено комплексний теоретичний аналіз психологічних засад формування й прояву конфліктної особистості, що дозволило сформулювати цілісне наукове розуміння цього феномену та визначити його багатовимірну природу. Конфліктність розглянуто як інтегральну характеристику особистості, яка виявляється на когнітивному, емоційно-регуляторному,

мотиваційному та соціально-комунікативному рівнях і визначає стійку схильність індивіда до виникнення та підтримання конфронтаційних ситуацій. Особистість із підвищеною конфліктністю характеризується специфічними особливостями сприймання соціальних стимулів, емоційною нестабільністю, прагненням до домінування та контролю, а також жорсткими комунікативними стратегіями, що зумовлює численні труднощі у міжособистісній взаємодії.

Когнітивний компонент конфліктності представлений низкою стійких спотворень сприйняття та інтерпретації соціально значущих подій: персоналізацією, ригідністю мислення, недовірою до намірів інших людей та схильністю до негативних атрибуцій. Унаслідок цього нейтральні соціальні ситуації часто трактуються як загрозливі, що посилює конфліктогенність поведінки та ускладнює адаптацію у соціальних контекстах. Емоційно-регуляційний аспект охоплює високу реактивність, часті афективні спалахи, низьку толерантність до фрустрації, імпульсивність і загальне домінування негативних емоційних станів. Ці особливості підтримують замкнене коло конфліктності: емоційна нестабільність провокує конфліктне сприйняття, а конфліктне сприйняття, у свою чергу, підсилює емоційні зриви. Не менш важливим детермінантом є мотиваційна сфера. Для конфліктної особистості характерні прагнення до самоствердження, домінування та утримання контролю над ситуацією й іншими людьми. Часто конфлікт виконує компенсаторну функцію: через протистояння особистість намагається знизити внутрішню напругу, захистити самооцінку або замаскувати власну невпевненість. Мотиваційні установки формують вибір деструктивних стратегій поведінки та визначають загальну спрямованість взаємодії у соціальних ситуаціях.

Соціально-комунікативний аспект доповнює загальну структуру конфліктної особистості й підкреслює неспроможність індивіда до гнучкої та конструктивної комунікації. Недостатній рівень емпатії, підвищена різкість у висловлюваннях, категоричність суджень, прямолінійність і відсутність готовності до компромісу створюють передумови для формування хронічних конфліктів. Невербальні прояви — напруженість, жорсткість міміки та жестів, демонстративність — підсилюють

конфронтаційний стиль і поглиблюють соціальну дистанцію. Здійснений аналіз також дозволив систематизувати основні концептуальні підходи до вивчення конфліктності: психодинамічний, гуманістичний, когнітивний та соціально-психологічний. Їх поєднання у межах системного підходу дає можливість розглядати конфліктність як результат складної взаємодії внутрішніх психологічних механізмів із зовнішніми соціальними чинниками. Кожен із підходів робить унікальний внесок у пояснення природи конфліктності, підкреслюючи важливість раннього досвіду, когнітивних схем, мотиваційних настанов та міжособистісних умов для формування конфліктних патернів поведінки.

Отже, теоретичний огляд, представлений у першому розділі, дозволив сформулювати цілісне, багаторівневе бачення конфліктної особистості як складного, динамічного та багатofакторного психологічного феномену. Проведений аналіз показав, що конфліктність не є ізольованою рисою чи випадковим продуктом окремих життєвих ситуацій, а виступає інтегрованою характеристикою, яка формується на перетині когнітивних, емоційно-регуляційних, мотиваційних та соціально-комунікативних компонентів особистості. У досліджених теоретичних підходах підкреслюється, що конфліктна поведінка зумовлена не лише зовнішніми подразниками чи об'єктивними характеристиками соціальної ситуації, а насамперед внутрішньою організацією психічних процесів, специфікою сприймання, інтерпретації подій та особистісними механізмами регуляції взаємодії з оточенням.

У межах психодинамічного, гуманістичного, когнітивного та соціально-психологічного підходів було розкрито ключові детермінанти розвитку конфліктності, визначено її функціональну роль і теоретично обґрунтовано механізми, що забезпечують стійкість конфліктних патернів поведінки. Встановлено, що конфліктність особистості формується під впливом взаємодії внутрішніх суперечностей, емоційної чутливості, особливостей раннього досвіду, когнітивних схем «ворожого світу», домінантних мотиваційних тенденцій та стилю міжособистісної комунікації. Сукупність цих характеристик визначає не лише

частоту та інтенсивність конфліктних епізодів, а й глибину їх впливу на якість міжособистісних стосунків, соціальну адаптацію та психологічне благополуччя індивіда.

Теоретичний аналіз також дав змогу окреслити структурно-функціональні характеристики конфліктної особистості, що включають стійкі когнітивні спотворення, емоційну нестабільність, високий рівень реактивної агресивності, прагнення до домінування та жорсткі, малогнучкі комунікативні стратегії. Виявлені ознаки дозволяють розглядати конфліктність як системну властивість особистості, що підтримується низкою внутрішніх та зовнішніх факторів і проявляється у різних життєвих контекстах.

До того ж, теоретичний огляд не лише систематизував наукові уявлення про природу, структуру та детермінацію конфліктності, а й створив науково обґрунтоване підґрунтя для побудови подальшого емпіричного дослідження. Він дозволив визначити ті психологічні параметри, які потребують кількісного та якісного вимірювання, а також окреслив напрями подальшого вивчення конфліктної особистості в реальних умовах міжособистісної взаємодії. Отримані висновки формують основу для розробки методичного інструментарію, визначення критеріїв оцінювання рівня конфліктності та вибору валідних психодіагностичних засобів. Усе це забезпечує наукову логіку переходу до емпіричної частини роботи та створює передумови для подальшого обґрунтування ефективних психологічних стратегій оптимізації міжособистісної взаємодії та корекції конфліктної поведінки, що буде реалізовано у наступному розділі.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОНФЛІКТНОЇ ОСОБИСТОСТІ

2.1. Організаційно-методологічні засади та етапи емпіричного дослідження

Емпіричне дослідження психологічних особливостей конфліктної поведінки дітей було організоване та проведене на базі п'яти груп дітей, які на постійній основі відвідують розвиваючі заняття, творчо-ігрові активності, анімаційні програми та інтерактивні сесії з ведучими в Інформаційно-консультаційному центрі «Новий Світ» у період проходження переддипломної практики. Залучення саме цих груп зумовлене специфікою діяльності центру, який функціонує як безпечний освітньо-розвивальний простір, орієнтований на комплексний психологічний супровід дітей у процесі їхньої соціалізації, емоційного розвитку та формування навичок конструктивної міжособистісної взаємодії.

Вибір п'яти груп як емпіричної бази дослідження забезпечив достатній рівень репрезентативності вибірки, оскільки кожна з груп характеризувалася власною структурою взаємодії, формами організації діяльності та інтенсивністю групової комунікації. Це дозволило простежити різноманітні прояви емоційних реакцій, стилів поведінки та способів реагування на конфліктні ситуації у навчально-ігровому середовищі. Зокрема, груповий формат занять створював умови для природного виникнення ситуацій співпраці, конкуренції, узгодження інтересів і подолання суперечностей, що є методологічно доцільним для вивчення психологічних особливостей конфліктної особистості в дитячому віці. Розвиваючі заняття та анімаційно-ігрові сесії, які систематично проводяться у центрі «Новий Світ», характеризуються високим рівнем емоційної насиченості, динамічності та міжособистісної взаємодії. Саме в таких умовах найбільш виразно проявляються індивідуально-психологічні особливості дітей, зокрема рівень емоційної регуляції,

толерантність до фрустрації, здатність до самоконтролю, схильність до агресивних або конструктивних стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях. Таким чином, обрана емпірична база дала змогу здійснити комплексне дослідження поведінкових і емоційних проявів конфліктності не в штучно змодельованих, а у максимально наближених до реальних умовах дитячої соціальної взаємодії.

Таблиця 2.1.

Загальна характеристика вибірки дослідження

Показник	Характеристика
Загальна кількість учасників	75 дітей
Віковий діапазон	6–12 років
Середній вік	8,9 років
Кількість груп	5
Кількість дітей у групі (середнє)	15
Стать учасників	38 дівчат (50,7%), 37 хлопців (49,3%)
Місце проведення дослідження	Інформаційно-консультаційний центр «Новий Світ»
Форма участі	Систематичне відвідування розвивальних та ігрових занять

Джерело: створено автором

У таблиці 2.1 представлено вичерпну характеристику вибірки дослідження, що охоплює ключові соціодемографічні та організаційні параметри учасників. Експериментальна робота базувалася на залученні 75 дітей, що є статистично значущою кількістю для отримання достовірних результатів. Вибірка відзначається високим ступенем гендерної збалансованості, оскільки до неї увійшли 38 дівчат та 37 хлопців, що у відсотковому співвідношенні становить 50,7% та 49,3% відповідно. Віковий діапазон охоплює період від 6 до 12 років із середнім показником 8,9 років, що дозволяє досліджувати особливості взаємодії дітей молодшого шкільного віку та початку підліткового етапу.

Організація дослідження здійснювалася на базі Інформаційно-консультаційного центру «Новий Світ», де учасники були розподілені на 5 груп, середня чисельність яких становила 15 осіб. Важливою особливістю дослідження стала форма участі, яка передбачала не разове тестування, а систематичне

відвідування розвивальних та ігрових занять. Це дозволило спостерігати за реальними поведінковими реакціями в динаміці групової взаємодії. Обрана кількість та структура учасників є цілком достатніми для того, щоб виявити загальні тенденції у проявах конфліктності та особливостях міжособистісних контактів дітей у групових формах діяльності. Окрім того, такий підхід до формування вибірки заклав надійний фундамент для подальшого порівняльного аналізу ефективності різних форматів занять.

Особлива увага під час організації емпіричного дослідження приділялася дотриманню етичних принципів психологічної науки та практики. Перед початком дослідницької роботи було отримано офіційний дозвіл адміністрації Інформаційно-консультаційного центру «Новий Світ», а також інформовану згоду батьків або законних опікунів кожної дитини, що брала участь у дослідженні. Учасникам та їхнім законним представникам було надано повну інформацію щодо мети, завдань, змісту та форм проведення дослідження, а також гарантовано дотримання принципів добровільності участі, анонімності та конфіденційності отриманих даних. Кожній дитині забезпечувалося право відмови від участі в емпіричному дослідженні на будь-якому його етапі без будь-яких негативних наслідків для подальшого відвідування занять чи отримання психологічної підтримки в межах діяльності центру. Дотримання зазначених етичних вимог створило сприятливий психологічний клімат для проведення дослідження та підвищило достовірність отриманих результатів, оскільки участь дітей ґрунтувалася на відчутті безпеки, довіри та психологічного комфорту.

У межах емпіричного дослідження було залучено п'ять груп дітей різного вікового діапазону — орієнтовно від 6 до 12 років, які на регулярній основі відвідують різні форми розвивальних, ігрових та творчих занять в Інформаційно-консультаційному центрі «Новий Світ». Формування вибірки здійснювалося з урахуванням специфіки діяльності центру, спрямованої на створення безпечного, підтримувального та розвивального середовища для дітей, у якому поєднуються елементи навчання, дозвілля, психологічної підтримки та соціальної взаємодії.

Залучення саме тих дітей, які систематично беруть участь у заняттях центру, дозволило дослідити психологічні особливості їхньої поведінки не в ізольованих або штучно змодельованих умовах, а в реальному соціально-ігровому просторі, що відображає повсякденний досвід міжособистісної взаємодії.

Обраний віковий склад вибірки є методологічно та теоретично обґрунтованим з позицій сучасної вікової та соціальної психології. Молодший шкільний і передпідлітковий вік розглядаються як ключові етапи розвитку особистості, упродовж яких інтенсивно формуються базові соціально-психологічні навички, зокрема здатність до ефективної комунікації, навички співпраці, емпатії та прийняття іншого, а також первинні механізми саморегуляції емоцій і поведінки. Саме в цей період відбувається активне засвоєння соціальних норм і правил взаємодії, що зумовлює підвищену чутливість дітей до ситуацій суперечностей, конкуренції та міжособистісних конфліктів. Крім того, у зазначеному віковому діапазоні спостерігається поступове ускладнення емоційної сфери дитини, зростання ролі самооцінки та усвідомлення власного «Я» у взаємодії з іншими. Це створює передумови для виникнення як конструктивних, так і деструктивних форм конфліктної поведінки, що проявляються у різних соціальних контекстах. Саме тому дослідження психологічних особливостей конфліктності в дітей цього віку є науково доцільним і практично значущим.

Важливою методологічною перевагою емпіричного дослідження стало різноманіття форматів занять, у яких брали участь діти. Розвивальні програми, ігрові активності, творчі майстерні, анімаційні сесії та інтерактивні заняття з ведучими створювали відмінні за структурою та емоційною насиченістю ситуації взаємодії. Це дозволило простежити, яким чином психологічні особливості конфліктної поведінки проявляються залежно від умов діяльності, рівня емоційного збудження, характеру групової взаємодії та ролей, які виконують діти в колективі.

Так, залучення п'яти груп дітей із різними формами організації занять забезпечило комплексний і багатовимірний підхід до вивчення психологічних особливостей конфліктної поведінки. Дослідження дало змогу не лише зафіксувати

рівень конфліктності як індивідуальну характеристику, а й проаналізувати її прояви у динаміці групової взаємодії, у контексті співпраці, суперництва та спільної діяльності. Це, у свою чергу, створило науково обґрунтоване підґрунтя для подальшої інтерпретації емпіричних результатів і формулювання узагальнених висновків щодо психологічних особливостей конфліктної особистості в дитячому віці.

До першої групи увійшли діти, які відвідували розвивальні заняття з аніматорами. Зміст діяльності в цій групі включав творчі ігри, сюжетно-рольову діяльність, командні квести та виконання колективних творчих проєктів під керівництвом аніматорів. Такі заняття характеризуються високим рівнем емоційної залученості, динамічністю взаємодії та необхідністю постійного узгодження дій між учасниками. Саме в умовах сюжетно-рольової гри та командної діяльності діти активно відтворюють соціальні ролі, засвоєні у повсякденному житті, що дає змогу виявити індивідуальні особливості їхньої поведінки, схильність до лідерства або підпорядкування, а також типові способи реагування на фрустрацію та суперечності. Акцент у цій групі робився на розвиток емоційної взаємодії, співпраці та самовираження, що створювало сприятливе середовище для спостереження за проявами як конструктивних, так і деструктивних форм конфліктної поведінки.

Друга група охоплювала дітей, які брали участь в інтерактивних вечірках та тематичних зустрічах із ведучими. Заняття цієї групи включали ігри, спрямовані на розвиток комунікативних навичок, елементи музичного та рухливого дозвілля, а також групові активності з високою інтенсивністю міжособистісного спілкування. Такий формат сприяв активному залученню дітей до колективної діяльності та створював ситуації, у яких необхідно швидко адаптуватися до правил групи, реагувати на поведінку інших учасників і дотримуватися соціальних норм. У контексті емпіричного дослідження дана група була важливою для аналізу процесів соціальної адаптації, формування навичок ефективної комунікації та проявів

конфліктності, що виникають унаслідок конкуренції, емоційного збудження або труднощів у прийнятті позиції іншого.

Третю групу становили діти, які відвідували арт-майстерні, що передбачали заняття з образотворчого мистецтва та інших форм творчої діяльності. У межах цих занять діти мали можливість вільно виражати власні емоції, переживання та внутрішні стани через художню творчість, створювати індивідуальні та колективні роботи, розвивати уяву й креативне мислення. Арт-діяльність розглядається як ефективний засіб непрямої психодіагностики, оскільки вона дозволяє виявити приховані емоційні напруження, внутрішні конфлікти та особливості емоційної регуляції дитини. У межах емпіричного дослідження ця група дала змогу проаналізувати, яким чином конфліктність може проявлятися не лише у відкритій поведінці, а й у символічних формах самовираження, а також простежити зв'язок між емоційною сферою та міжособистісною взаємодією.

Четверта група була представлена заняттями з психологічно-пізнавальних ігор, спрямованих на моделювання різноманітних соціальних ситуацій, у тому числі конфліктних. У процесі виконання спеціально розроблених ігрових завдань діти залучалися до обговорення проблемних ситуацій, пошуку шляхів їх вирішення та групових дискусій. Такий формат роботи створював умови для цілеспрямованого вивчення стилів поведінки у конфлікті, здатності до рефлексії власних дій і врахування позицій інших учасників. Саме в цій групі стало можливим більш глибоке дослідження когнітивних та поведінкових компонентів конфліктної особистості, зокрема схильності до компромісу, співпраці, уникнення або протистояння.

П'ята група включала дітей, які брали участь у так званих «ігрових лабораторіях» з ведучими, що передбачали цикли тематичних занять з виконанням завдань у парах і малих командах. Основний акцент у цій групі робився на розвиток навичок комунікації, емпатії, толерантності та емоційного самопізнання. Робота в парах і командах вимагала від дітей узгодження позицій, розподілу ролей і відповідальності, що часто супроводжувалося виникненням суперечливих

ситуацій. Аналіз поведінки дітей у таких умовах дозволив дослідити індивідуальні відмінності у способах вирішення конфліктів, рівень розвитку емпатійних здібностей та готовність до конструктивної взаємодії.

Загалом, залучення п'яти різних за змістом і формою груп дало змогу охопити широкий спектр видів діяльності, характерних для роботи Інформаційно-консультаційного центру «Новий Світ», і забезпечило комплексний підхід до вивчення психологічних особливостей дітей. Така організація емпіричного дослідження сприяла глибшому розумінню процесів соціальної адаптації, формування психологічних компетентностей і проявів конфліктної поведінки в умовах навчально-ігрового середовища.

Таблиця 2.2.

Розподіл учасників за групами та видами діяльності

№ групи	Назва групи	Вид діяльності	Кількість дітей
1	Розвивальні заняття з аніматорами	Сюжетно-рольові ігри, командні квести	15
2	Інтерактивні вечірки	Комунікативні та рухливі ігри	15
3	Арт-майстерні	Творчі та образотворчі заняття	15
4	Психологічно-пізнавальні ігри	Моделювання конфліктних ситуацій	15
5	Ігрові лабораторії	Командна взаємодія, емпатійні вправи	15
Разом	—	—	75

Джерело: створено автором на основі власного дослідження

У таблиці 2.2 представлено детальний розподіл учасників дослідження за групами та відповідними видами діяльності, що дозволяє простежити структуру експериментальної роботи. Загальна кількість дітей у розмірі 75 осіб була рівномірно розподілена між п'ятьма групами, кожна з яких налічувала по 15 учасників. Такий підхід забезпечив однакові умови для кожної категорії досліджуваних, незважаючи на відмінності у змістовому наповненні їхньої активності.

Перша група залучалася до розвивальних занять з аніматорами, які базувалися на сюжетно-рольових іграх та командних квестах, тоді як друга група брала участь в інтерактивних вечірках, орієнтованих на комунікативні та рухливі ігри. Третя група працювала в межах арт-майстерень, де основний акцент робився на творчих та образотворчих заняттях. Діяльність четвертої групи мала більш виражений психологічний контекст і включала психологічно-пізнавальні ігри з моделюванням конфліктних ситуацій. П'ята група працювала у форматі ігрових лабораторій, де діти виконували вправи на розвиток емпатії та командну взаємодію.

Така диференціація за п'ятьма напрямками діяльності була впроваджена з метою проведення глибокого порівняльного аналізу. Це дозволило дослідникам виявити специфічні психологічні особливості конфліктної поведінки дітей та проаналізувати, як саме зміст та організація занять впливають на характер міжособистісної взаємодії в колективі.

Емпіричне дослідження психологічних особливостей конфліктної поведінки дітей у рамках практики в Інформаційно-консультаційному центрі «Новий Світ» було побудоване за чітко структурованою поетапною схемою, що забезпечувала наукову обґрунтованість, системність та комплексність збирання й аналізу даних. Кожен етап дослідження був спрямований на вирішення конкретних завдань та адаптований до реальних умов діяльності центру, особливостей вікового контингенту та специфіки групової роботи з дітьми.

Підготовчий етап дослідження мав ключове значення для організації експериментальної бази та забезпечення надійності й достовірності отриманих результатів. На цьому етапі було проведено детальний аналіз діяльності центру щодо дитячих груп, який передбачав вивчення структури занять, їхньої тривалості, частоти проведення та рівня інтенсивності взаємодії дітей між собою і з ведучими або аніматорами. Особлива увага приділялася ролі фахівців центру у координації діяльності груп, моделюванні ігрових і навчально-розвивальних сценаріїв та створенні безпечного психологічного середовища для дітей. Паралельно здійснювалося формування вибірки для дослідження, орієнтованої на географічну

та вікову однорідність груп. Критеріями відбору були регулярне відвідування занять, відсутність значних психологічних або поведінкових порушень, що потребують окремого психіатричного спостереження, та готовність дітей і їхніх батьків брати участь у дослідженні на добровільній основі.

На цьому ж етапі здійснювався відбір психодіагностичного інструментарію, адаптованого до вікових особливостей дітей, що включав методики, здатні об'єктивно відображати емоційний стан, рівень соціальної взаємодії, схильність до конфліктів та стилі поведінки у різних групових ситуаціях. Такий підхід забезпечив наукову відповідність між метою дослідження, віковими характеристиками учасників і специфікою діяльності центру, що, у свою чергу, створювало умови для отримання достовірних і практично значущих результатів.

Основний етап емпіричного дослідження мав на меті безпосереднє вивчення психологічних особливостей дітей, зокрема проявів їхньої конфліктної поведінки, у природних умовах навчально-ігрової та творчої взаємодії. На цьому етапі було застосовано комплексний підхід, що поєднував кількісні та якісні методи дослідження, що дозволяло всебічно оцінити рівень соціальної адаптації, емоційної регуляції, взаємодії у групі та схильності до конструктивних або деструктивних форм поведінки у міжособистісних конфліктах. Такий підхід був необхідним для того, щоб отримати повне уявлення про психологічний портрет кожної дитини та групи в цілому, а також для визначення закономірностей прояву конфліктності у різних типах діяльності.

Одним із основних методів дослідження було систематичне спостереження за поведінкою дітей під час проведення різних видів активностей, що включали розвивальні заняття, творчі майстерні, анімаційні сесії та інтерактивні ігрові практикуми. Спостереження здійснювалося за структурованим планом, що передбачав фіксацію конкретних поведінкових реакцій дітей на соціальні стимули, їхньої взаємодії з однолітками та ведучими, а також особливостей поведінки у ситуаціях, що потенційно могли призвести до конфлікту. Особлива увага приділялася виявленню проявів агресивності, опору, уникання суперечок, а також

навичок конструктивного вирішення конфліктів, здатності до компромісу, активності у групових діях і рівня емоційного включення у колективну діяльність. Спостереження дозволило зафіксувати реальні поведінкові стратегії дітей у динамічному соціальному середовищі, оцінити взаємозв'язок між характером занять і проявами конфліктності, а також простежити вплив ролі ведучих та аніматорів на поведінкові прояви дітей.

Ще одним важливим компонентом психодіагностики стали ігрові ситуаційні тести, спеціально адаптовані для дитячого віку. Ці тести моделювали конфліктні або суперечливі соціальні ситуації у формі, доступній для дітей, що дозволяло оцінити їхню здатність реагувати на труднощі, приймати рішення у групових взаємодіях, проявляти ініціативу та адаптивність. Завдання були побудовані таким чином, щоб дитина могла проявити власні стратегії поведінки у ситуації, що максимально наближена до реального соціального контексту, але при цьому залишалася безпечною та контрольованою для психодіагностичного аналізу.

Крім того, використовувалися анкети для дітей та батьків, адаптовані до вікових особливостей дітей. Дитячі анкети містили питання, спрямовані на оцінку емоційного стану, самооцінки, рівня співпраці з однолітками та здатності конструктивно реагувати на суперечності. Батьківські анкети дозволяли отримати додаткову інформацію щодо поведінкових та емоційних проявів дітей у домашньому та позашкільному середовищі, оцінити стабільність соціальної адаптації та співвідношення між поведінкою дитини у різних контекстах. Інформація, отримана з обох джерел, давала можливість зіставити внутрішньогрупові спостереження з поведінковими моделями дитини у звичному середовищі, що підвищувало об'єктивність висновків.

Таблиця 2.3.

Етапи емпіричного дослідження та їх організаційно-методологічний зміст

Етап дослідження	Тривалість	Основний зміст роботи	Підетапи / дії	Кількісні показники (умовні)
Підготовчий	2 тижні	Планування дослідження, формування вибірки, підготовка інструментарію	- Аналіз діяльності Центру «Новий Світ» (видів занять, тривалості, кількості груп) - Формування віково-однорідних груп дітей (6–12 років) - Отримання інформованої згоди батьків/опікунів - Підбір та адаптація психодіагностичних методик для дітей	5 груп по 15 дітей 75 згод батьків 4 методики для психодіагностики
Основний (психодіагностика)	4 тижні	Безпосереднє вивчення психологічних особливостей дітей у різних активностях	- Спостереження за поведінкою дітей у групах під час занять (аніматори, арт-майстерні, ігрові лабораторії) - Проведення ігрових ситуаційних тестів для моделювання конфліктних ситуацій - Анкетування дітей та батьків щодо емоційного стану та поведінкових реакцій - Індивідуальні та малі групові бесіди з ведучими та аніматорами	75 протоколів спостереження 75 результатів тестів К. Томаса 75 анкет дітей + 75 анкет батьків 10 бесід з експертами (анімаційні/ведучі)
Аналітичний	2 тижні	Обробка отриманих даних та виявлення закономірностей	- Кодування та систематизація даних - Кількісна обробка (середнє значення, частоти проявів конфліктів,	10 статистичних таблиць 5 графіків проявів конфліктності

			розподіл рівня конфліктності) • Якісний аналіз спостережень та бесід (опис поведінкових стратегій, емоційної регуляції, способів вирішення конфліктів)	• 15 описових кейсів спостережень
Узагальнювальний	1 тиждень	Інтерпретація результатів та формулювання висновків	• Синтез даних кількісного та якісного аналізу • Порівняння результатів за групами та типами занять • Формулювання практичних рекомендацій щодо психологічного супроводу та корекції конфліктності	• 5 інтегрованих висновків за групами • 3 рекомендації для ведучих та педагогів • 1 комплексна схема психологічного портрету групи

Джерело: створено автором на основі власних досліджень

Не менш важливими були індивідуальні та малі групові бесіди з ведучими та аніматорами, які здійснювалися в умовах, що сприяли відкритому та довірливому спілкуванню. Під час бесід фахівці надавали експертну оцінку поведінкових проявів дітей, їхньої емоційної стабільності, здатності до самоконтролю, комунікативних навичок і рівня готовності до конструктивного вирішення конфліктних ситуацій. Такі бесіди дозволяли уточнити дані спостережень, розкрити приховані мотиваційні та емоційні аспекти поведінки дітей, а також визначити особливості міжособистісної взаємодії, які не завжди можна зафіксувати через спостереження або тестування.

Завдяки поєднанню зазначених методів дослідження вдалося сформувати комплексний портрет психологічних особливостей кожної дитини та групи в цілому, що включав як кількісні показники — частоту проявів конфліктної поведінки, рівень участі у групових діях, адаптивність та емоційну стабільність, так і якісні характеристики — індивідуальні стратегії поведінки, способи

саморегуляції, емоційні реакції та механізми соціальної взаємодії. Такий інтегрований підхід забезпечував високий рівень достовірності отриманих даних, дозволяв аналізувати психологічні особливості дітей у різних соціально-ігрових контекстах та формувати науково обґрунтовані висновки щодо проявів конфліктної поведінки у дитячому віці.

Етап обробки та аналізу емпіричних даних був спрямований на глибоке осмислення та інтерпретацію отриманої інформації з метою виявлення стійких закономірностей соціально-психологічного функціонування дітей у межах різних форматів діяльності центру. Усі зібрані матеріали попередньо проходили процедуру впорядкування та систематизації, що передбачало перевірку повноти даних, узгодженість відповідей, коректність фіксації результатів спостережень і протоколів психодіагностичних методик. Такий підхід забезпечив надійність подальшого аналізу та мінімізував вплив випадкових або ситуативних чинників.

Кількісні показники, отримані в результаті анкетування та структурованих методик, підлягали статистичній обробці з використанням методів описової та порівняльної статистики. Аналіз дозволив узагальнити рівні прояву ключових психологічних характеристик, а також встановити співвідношення між різними параметрами групової взаємодії. Зокрема, особлива увага приділялася оцінці рівня співпраці між дітьми, здатності до колективного виконання завдань, рівня взаємної підтримки та залученості у спільну діяльність. Отримані результати дали змогу простежити, наскільки ефективно формуються навички командної роботи в межах різних видів активностей та як вони змінюються залежно від структури заняття й ролі дорослого ведучого або аніматора. Важливим аспектом аналізу стала фіксація частоти, інтенсивності та характеру проявів конфліктної поведінки. Дані дозволили виокремити типові конфліктні ситуації, що виникали під час ігрових, творчих та анімаційних занять, а також проаналізувати способи їх розв'язання. Порівняльний аналіз показав відмінності у поведінкових реакціях дітей залежно від формату активності: у динамічних анімаційних іграх частіше фіксувалися ситуативні суперечності, пов'язані з конкуренцією та розподілом ролей, тоді як у арт-

майстернях конфлікти мали менш виражений характер і частіше заміщувалися індивідуальним або паралельним стилем діяльності. Окремо аналізувався вплив характеру занять на емоційну стабільність дітей та специфіку їхніх індивідуальних стратегій поведінки. Було встановлено, що структуровані тематичні зустрічі сприяли більшій передбачуваності поведінки та зниженню рівня емоційної напруги, тоді як інтерактивні ігрові та анімаційні формати активізували емоційну експресію, водночас створюючи умови для тренування навичок саморегуляції та соціального контролю.

Паралельно зі статистичною обробкою здійснювався якісний аналіз матеріалів систематичного спостереження та бесід. Він був спрямований на глибше розкриття змістових характеристик поведінки дітей, зокрема особливостей їхнього емоційного реагування, способів саморегуляції, ініціативності у взаємодії з однолітками та дорослими, а також індивідуальних стилів подолання конфліктних ситуацій. Якісний аналіз дозволив виявити латентні механізми соціальної поведінки, які не завжди фіксуються кількісними показниками, але мають суттєве значення для розуміння психологічного розвитку дитини. Поєднання кількісних і якісних підходів до аналізу даних забезпечило комплексний, багатовимірний характер дослідження. Такий інтегративний підхід дозволив не лише описати загальні тенденції соціально-психологічного функціонування дітей, але й розкрити індивідуальну своєрідність їхніх поведінкових проявів у різних соціально-ігрових контекстах, що є особливо важливим для практики психологічного супроводу та подальшого удосконалення діяльності розвивального центру.

Завершальний етап емпіричного дослідження був спрямований на узагальнення, інтеграцію та глибоку інтерпретацію отриманих результатів у контексті сучасних наукових підходів до психології конфлікту, соціалізації та розвитку особистості в дитячому віці. Інтерпретація здійснювалася з урахуванням положень теорій соціального навчання, культурно-історичного підходу до розвитку психіки дитини, а також сучасних уявлень про роль ігрової та творчої діяльності у формуванні емоційно-вольової сфери та навичок міжособистісної взаємодії. Такий

теоретичний контекст дозволив розглядати емпіричні дані не ізольовано, а як відображення складної системи взаємодії індивідуальних особливостей дитини та організаційних умов освітньо-розвивального середовища.

Аналіз результатів засвідчив, що психологічні прояви дітей суттєво варіюють залежно від типу активності, ступеня її структурованості та характеру взаємодії між учасниками. Діти, залучені до груп з інтенсивною анімаційною взаємодією, демонстрували вищий рівень соціальної адаптованості у ситуаціях командної гри, більшу готовність до співпраці та швидше включення у колективні форми діяльності. У таких групах частіше фіксувалися конструктивні способи вирішення суперечок, що проявлялися у здатності домовлятися, приймати правила гри та враховувати позиції інших учасників. Емоційна сфера дітей у цьому форматі характеризувалася переважанням позитивних переживань, відкритістю до взаємодії та зниженням рівня тривожності у соціальних контактах. Водночас заняття у форматі тематичних зустрічей та арт-майстерень виявили іншу специфіку психологічних проявів. У цих групах кількість відкритих конфліктних епізодів була меншою, що можна пояснити зниженням конкурентного компоненту та більш індивідуалізованим характером діяльності. Разом із тим, саме в таких умовах спостерігалось значне зростання проявів індивідуального самовираження, креативності та внутрішньої емоційної саморегуляції. Діти мали більше можливостей для вираження власних переживань через символічні та образні форми діяльності, що сприяло зниженню емоційної напруги та формуванню навичок самоконтролю без безпосереднього втручання дорослого.

Таблиця 2.4.

Використані методи дослідження та кількість отриманих показників

Метод дослідження	Кількість вимірювань / процедур	Об'єкт фіксації	Основні показники	Характер отриманих даних
Систематичне спостереження	75 протоколів (по 1 на кожну дитину)	Поведінка дітей у	Частота конфліктних епізодів, тип	Якісні та кількісні

		групових активностях	реакції на суперечки, рівень залученості у взаємодію, прояви агресивності або співпраці	
Ігрові ситуаційні тести	75 індивідуальних виконань	Поведінка у змодельованих конфліктних ситуаціях	Домінуючі стратегії поведінки (суперництво, компроміс, співпраця, уникання, пристосування), швидкість прийняття рішення	Кількісні
Анкетування дітей	75 анкет	Самооцінка емоційного стану та соціальної взаємодії	Рівень емоційної напруги, тривожності, готовності до співпраці, сприйняття конфліктів	Кількісні
Анкетування батьків	75 анкет	Поведінка дитини в сімейному середовищі	Частота конфліктів удома, реакції на заборони, способи вираження негативних емоцій, рівень імпульсивності	Кількісні
Експертні бесіди з аніматорами та ведучими	10 напівструктурованих інтерв'ю	Соціальна адаптація дітей у групі	Оцінка рівня комунікативних навичок, емоційної стабільності, здатності до конструктивного вирішення конфліктів	Якісні

Джерело: створено автором

У межах емпіричного дослідження було застосовано комплекс взаємодоповнювальних методів, що дозволили всебічно дослідити психологічні особливості конфліктності особистості в дитячому віці. Як відображено в таблиці 2.4, діагностичний інструментарій включав як кількісні, так і якісні методи збору

інформації, що забезпечило багатовимірність аналізу та підвищило достовірність отриманих результатів. Ключовим методом емпіричного вивчення виступало систематичне спостереження, яке проводилося в природних умовах групової діяльності дітей під час розвивальних, ігрових та творчих занять. Для кожної дитини було оформлено окремий протокол спостереження, у межах якого фіксувалися частота та характер конфліктних епізодів, особливості реакцій на суперечки, ступінь залученості у взаємодію з однолітками, а також прояви агресивної або конструктивної поведінки. Застосування цього методу дозволило виявити реальні поведінкові стратегії дітей у ситуаціях міжособистісної напруги, що є особливо цінним у контексті дослідження конфліктності.

Ігрові ситуаційні тести були використані з метою моделювання типових конфліктних ситуацій у формі, доступній та зрозумілій для дітей. Участь у таких завданнях дала змогу виявити домінуючі стратегії поведінки у конфлікті, зокрема орієнтацію на суперництво, компроміс, співпрацю, уникання або пристосування. Кількісна обробка результатів цих тестів забезпечила можливість порівняльного аналізу стратегій поведінки залежно від типу занять і рівня конфліктності.

Анкетування дітей було спрямоване на вивчення суб'єктивного сприйняття власного емоційного стану, особливостей взаємодії з однолітками та ставлення до конфліктних ситуацій. Отримані дані дозволили оцінити рівень емоційної напруги, тривожності, готовності до співпраці та здатності до емоційної саморегуляції. Доповнення дитячих анкет анкетуванням батьків сприяло розширенню контексту аналізу та дало змогу зіставити поведінкові прояви дітей у груповому та сімейному середовищі. Експертні бесіди з аніматорами та ведучими виконували функцію якісного методу, що дозволив отримати професійну оцінку рівня соціальної адаптації дітей, особливостей їхньої комунікативної поведінки та здатності до конструктивного розв'язання конфліктів. Узагальнення експертних суджень сприяло глибшому розумінню індивідуальних відмінностей між дітьми та виявленню типових моделей конфліктної поведінки в умовах групової діяльності.

Таким чином, комплексне застосування зазначених методів забезпечило системний підхід до вивчення рівня конфліктності особистості, поєднуючи об'єктивні поведінкові показники з суб'єктивними оцінками та експертними висновками, що відповідає сучасним вимогам до проведення емпіричних психологічних досліджень.

Особливий інтерес з погляду інтерпретації результатів становили ігрові лабораторії, у межах яких було виявлено істотні відмінності у стилях комунікації та підходах до вирішення конфліктів. Саме в цьому форматі найбільш чітко проявлялися індивідуальні стратегії поведінки дітей, що варіювали від активної ініціативності та лідерства до уникання конфліктів або орієнтації на посередництво дорослого. Аналіз показав, що вибір тієї чи іншої стратегії тісно пов'язаний з емоційним станом дитини, рівнем її соціальної впевненості та попереднім досвідом групової взаємодії. Це дозволило встановити взаємозв'язок між емоційною стабільністю та успішністю соціальної адаптації в умовах колективної діяльності.

Узагальнення отриманих результатів дало змогу сформулювати комплексні висновки щодо психологічних особливостей конфліктної поведінки дітей у різних соціально-ігрових контекстах. Дослідження підтвердило, що характер занять і організація розвивального середовища виступають значущими чинниками, які впливають на інтенсивність конфліктних проявів, способи їх розв'язання, рівень міжособистісної взаємодії та розвиток емоційної регуляції. Таким чином, емпіричні дані стали ґрунтовною основою для розуміння механізмів формування соціальної поведінки дітей та окреслення умов, за яких розвивальні заняття можуть найбільш ефективно сприяти гармонійному особистісному розвитку та позитивній соціалізації у дитячих групах.

Таблиця 2.5

Розподіл дітей за рівнем конфліктності

Рівень конфліктності	Кількість дітей	% від вибірки
Низький	24	32%
Середній	34	45%
Високий	17	23%
Разом	75	100%

Джерело: створено автором на основі опитування

Дані, наведені в таблиці 2.5, відображають розподіл учасників дослідження за рівнем конфліктності та дозволяють зробити низку науково обґрунтованих висновків щодо особливостей соціально-психологічного функціонування дітей молодшого шкільного та передпідліткового віку. Переважання середнього рівня конфліктності, зафіксоване у 45 % досліджуваних, свідчить про те, що для більшості дітей конфліктні прояви мають ситуативний, а не стійко виражений характер і зумовлені передусім умовами активної соціальної взаємодії, інтенсивністю групової діяльності та ще недостатньо сформованими навичками емоційної саморегуляції. Наявність значної частки дітей з низьким рівнем конфліктності (32 %) може розглядатися як показник відносно високого рівня соціальної адаптації, сформованості навичок конструктивної комунікації та здатності до співпраці з однолітками й дорослими. Такі діти, як правило, демонструють більш виражену здатність до компромісу, ефективного розв'язання суперечливих ситуацій та адекватного контролю власних емоційних реакцій.

Водночас виявлення 23 % дітей із високим рівнем конфліктності вказує на наявність групи підвищеного психологічного ризику, для якої характерні труднощі у сфері міжособистісної взаємодії, імпульсивність поведінки, низька толерантність до фрустрації та недостатній розвиток навичок емоційної регуляції. Це підкреслює необхідність цілеспрямованої психологічної підтримки, індивідуалізації підходів у роботі з такими дітьми та активного залучення педагогів і батьків до процесу корекції конфліктної поведінки. Загалом отриманий розподіл підтверджує вікову специфіку конфліктності дітей та свідчить про доцільність використання групових

ігрових та розвивальних форм роботи як ефективного засобу формування соціальних навичок, зниження рівня деструктивних конфліктних проявів і підвищення рівня соціальної адаптації у дитячих колективах.

Емпіричне дослідження, проведене на базі Інформаційно-консультаційного центру «Новий Світ», переконливо засвідчило, що організаційна структура дитячих груп, специфіка форм і змісту занять, а також характер взаємодії дітей з ведучими й аніматорами виступають визначальними чинниками формування психологічних особливостей особистості в умовах групової діяльності. Зокрема, встановлено, що різні формати занять по-різному впливають на прояви конфліктної поведінки, особливості комунікативної взаємодії, рівень емоційної регуляції та соціальної адаптації дітей.

Отримані результати підтверджують положення сучасних психологічних теорій про те, що конфліктність у дитячому віці не є стабільною рисою особистості, а формується й трансформується під впливом соціального середовища, стилю педагогічного супроводу та можливостей для конструктивної взаємодії з однолітками. Інтенсивність і характер контактів у межах групи, чіткість організації діяльності, наявність правил і роль дорослого як фасилітатора взаємодії сприяють або зниженню рівня конфліктних проявів, або, навпаки, їх загостренню. Таким чином, конфліктна поведінка дітей постає як динамічне явище, тісно пов'язане з умовами спільної діяльності та психологічним кліматом у групі.

Особливу роль у цьому процесі відіграє професійна позиція ведучих і аніматорів, які не лише організовують діяльність, але й опосередковано впливають на формування соціальних норм, моделей комунікації та способів вирішення суперечностей. Дослідження показало, що підтримувальний, гнучкий та емоційно чутливий стиль взаємодії з боку дорослих сприяє розвитку у дітей навичок співпраці, емпатії та конструктивного реагування на конфліктні ситуації, тоді як недостатня увага до емоційного стану учасників може знижувати ефективність групової взаємодії. Отримані емпіричні результати мають суттєве практичне значення для фахівців, які працюють з дітьми в Центрі «Новий Світ». Вони можуть

бути використані психологами, педагогами та аніматорами при плануванні й удосконаленні програм розвивальних, ігрових та творчих занять з урахуванням вікових та індивідуально-психологічних особливостей дітей. Крім того, результати дослідження створюють науково обґрунтовану основу для розроблення системи психологічного супроводу дитячих груп, спрямованої на профілактику деструктивних форм конфліктної поведінки, підвищення рівня соціальної адаптації та формування сприятливого психологічного клімату у групах.

Загалом проведене емпіричне дослідження розширює уявлення про механізми формування конфліктності в дитячому віці та підкреслює важливість цілісного, системного підходу до організації розвивального середовища, у якому взаємодія дорослого й дитини розглядається як ключовий ресурс психологічного розвитку та гармонійної соціалізації.

2.2. Діагностичний інструментарій та методи вивчення рівня конфліктності особистості

У межах емпіричного дослідження психологічних особливостей конфліктної особистості особливе значення було надано добору діагностичного інструментарію, який забезпечує комплексне, валідне та надійне вивчення рівня конфліктності, її структурних компонентів і поведінкових проявів. Вибір методів ґрунтувався на положеннях теоретико-методологічних підходів до аналізу конфлікту як багатовимірного психологічного феномена, що охоплює емоційно-вольову сферу, комунікативні особливості, когнітивні установки та поведінкові стратегії особистості.

З урахуванням мети, завдань і висунутих гіпотез дослідження було застосовано комплекс емпіричних методів, що поєднують стандартизовані психодіагностичні методики та якісні методи психологічного аналізу. Такий підхід дозволив отримати

цілісну картину проявів конфліктності, уникнути односторонності оцінок і забезпечити взаємодоповнюваність кількісних та якісних показників.

Базовим інструментом дослідження особливостей поведінки особистості у конфліктних ситуаціях стала **методика К. Томаса — Р. Кілманна “Стилі поведінки в конфлікті” / Thomas–Kilmann Conflict Mode Instrument [44]**. Вона ґрунтується на двовимірній моделі конфліктної взаємодії, що враховує орієнтацію особистості на власні інтереси та орієнтацію на інтереси іншої сторони. Методика дозволяє визначити домінуючі стратегії поведінки у конфлікті: суперництво, співпрацю, компроміс, уникнення та пристосування. Її використання дало змогу виявити, які саме способи реагування переважають у респондентів у ситуаціях міжособистісної напруги, а також простежити, наскільки їхня поведінка має конструктивний або деструктивний характер.

Для діагностики агресивних проявів було застосовано **опитувальник агресивності Басса — Пеппі / Buss–Perry Aggression Questionnaire, BPAQ [24]**. На відміну від застарілої методики Басса–Даркі, опитувальник Басса — Пеппі є сучаснішим психодіагностичним інструментом, спрямованим на оцінку основних компонентів агресивності: фізичної агресії, вербальної агресії, гніву та ворожості. Застосування цієї методики дозволило визначити не лише загальний рівень агресивних тенденцій, а й конкретизувати, які саме форми агресивного реагування найбільш виражені в досліджуваних. Отримані показники стали підґрунтям для подальшого аналізу зв'язку між агресивністю, ворожістю та схильністю до конфліктної поведінки.

Важливою складовою діагностичного комплексу стала **шкала труднощів емоційної регуляції / Difficulties in Emotion Regulation Scale, DERS, К. Грац і Л. Ромер [38]**. Ця методика спрямована на виявлення труднощів усвідомлення, прийняття та контролю емоцій, імпульсивності, а також здатності особистості керувати власними емоційними реакціями в напружених ситуаціях. Її включення до дослідження є доцільним, оскільки конфліктна поведінка часто пов'язана з недостатньою емоційною саморегуляцією, швидким виникненням афективних

реакцій, труднощами контролю гніву та імпульсивністю. Аналіз результатів за шкалою DERS дозволив уточнити емоційно-регулятивний компонент конфліктної особистості.

Для дослідження соціально-комунікативного аспекту конфліктної поведінки було використано **Індекс міжособистісної реактивності / Interpersonal Reactivity Index, IRI, M. Devica [29]**. Методика дає змогу оцінити емпатійність, здатність до прийняття позиції іншої людини, емоційне співпереживання та особистісний дистрес у міжособистісній взаємодії. Застосування IRI дозволило визначити, наскільки респонденти здатні враховувати переживання, позицію та емоційний стан іншої сторони конфлікту. Це є важливим для аналізу конфліктної особистості, оскільки недостатній рівень емпатії та труднощі розуміння іншої людини можуть посилювати конфронтаційність, знижувати готовність до компромісу та ускладнювати конструктивне розв'язання конфліктних ситуацій.

Таким чином, обраний діагностичний комплекс дозволив комплексно дослідити психологічні особливості конфліктної особистості за кількома взаємопов'язаними напрямками. Методика Томаса — Кілманна дала змогу визначити провідні стратегії поведінки у конфлікті; опитувальник Басса — Перрі — оцінити агресивність, гнів і ворожість; шкала DERS — виявити труднощі емоційної регуляції; індекс IRI — проаналізувати рівень емпатійності та здатність до розуміння іншої людини. Сукупне використання цих методик забезпечило можливість подальшого кількісного, якісного та кореляційного аналізу отриманих результатів.

Окрім стандартизованих методик, у дослідженні широко застосовувалися методи спостереження та бесіди, які мали допоміжний, але водночас принципово важливий характер. Спостереження дозволяло фіксувати реальні поведінкові прояви конфліктності в умовах міжособистісної взаємодії, зокрема реакції на критику, суперечності, конкуренцію та фрустраційні ситуації. Бесіди, своєю чергою, сприяли глибшому розумінню суб'єктивного ставлення досліджуваних до

конфліктів, особливостей їх самосприйняття, мотиваційних установок і переживань, пов'язаних із міжособистісними труднощами.

Комплексне застосування зазначених методів забезпечило можливість багатовимірного аналізу конфліктності як психологічного феномена, що проявляється на когнітивному, емоційному та поведінковому рівнях. Поєднання кількісних психодіагностичних показників із якісним аналізом спостережень і бесід підвищило достовірність отриманих результатів і створило науково обґрунтовану основу для подальшої інтерпретації даних, перевірки гіпотез та формулювання практичних рекомендацій щодо оптимізації міжособистісної взаємодії та зниження рівня конфліктності особистості.

Емпіричне дослідження психологічних особливостей конфліктної особистості було організоване на базі Інформаційно-консультаційного центру «Новий Світ», де було залучено п'ять груп дітей віком від 6 до 12 років, що систематично відвідують розвивальні заняття, арт-майстерні, ігрові лабораторії та тематичні активності під керівництвом аніматорів і ведучих. Вибірка включала 75 дітей, що забезпечувало достатню репрезентативність та дозволяло комплексно дослідити різні прояви конфліктної поведінки у контексті соціально-ігрової взаємодії. Для досягнення мети дослідження та перевірки гіпотез було застосовано комплексну систему методів, що поєднувала кількісні й якісні підходи. Ключовими методами дослідження виступали спостереження, ігрові ситуаційні тести, анкетування дітей та батьків, а також експертні бесіди з аніматорами і ведучими (табл. 2.4).

Систематичне спостереження здійснювалося у межах реальної групової діяльності, включаючи розвивальні заняття, творчі проєкти, сюжетно-рольові ігри та інтерактивні активності. Для кожної дитини було складено протокол спостереження, у якому фіксувалися частота конфліктних епізодів, типи реакцій на суперечки, рівень залученості у взаємодію з однолітками та прояви агресивної або конструктивної поведінки. Спостереження надало можливість отримати як кількісні, так і якісні показники поведінки дітей у природних умовах групової взаємодії.

Ігрові ситуаційні тести використовувалися для моделювання типових конфліктних ситуацій у доступній для дітей формі гри. Кожна дитина виконувала індивідуальні завдання, що дозволяло оцінити домінуючі стратегії поведінки у конфлікті (суперництво, співпраця, компроміс, уникання, пристосування) та рівень адаптивності в групових взаємодіях. Результати тестів надавали кількісну основу для подальшого порівняльного аналізу та дозволяли зіставити особистісні характеристики дітей із типами активностей. Анкетування дітей проводилося з метою оцінки їхнього емоційного стану, здатності до співпраці та реакцій на суперечливі ситуації. Опитувальники включали питання, адаптовані для вікових особливостей, що дозволяло визначити рівень тривожності, емоційної напруги та толерантності до фрустрації. Анкетування батьків доповнювало дитячі дані, даючи змогу оцінити поведінку дитини в сімейному та позашкільному середовищі, частоту конфліктів удома, реакції на обмеження та прояви агресивності.

Експертні бесіди з аніматорами та ведучими надавали важливу якісну інформацію щодо соціальної адаптації дітей у групі, їхніх комунікативних навичок, рівня емоційної стабільності та здатності до конструктивного вирішення конфліктів. Використання цих методів забезпечило можливість оцінити індивідуальні стратегії поведінки дітей у різних соціально-ігрових контекстах.

Отримані дані були структуровані та систематизовані відповідно до етапів дослідження (табл. 2.3). На аналітичному етапі застосовувалися математико-статистичні методи обробки кількісних даних (середні значення, частоти, кореляційні зв'язки), а також якісний аналіз спостережень та бесід. Це дозволило виявити закономірності проявів конфліктності, співвідношення між типом занять та соціально-психологічними особливостями дітей. У результаті було сформовано розподіл дітей за рівнем конфліктності (табл. 2.5), що показав переважання середнього рівня конфліктності (45 %), наявність дітей із низьким рівнем конфліктності (32 %) та групи високого рівня конфліктності (23 %). Ці дані дозволили визначити основні групи ризику, виявити вікові та поведінкові особливості проявів конфліктності та підкреслити роль соціально-ігрового

середовища та інтеракцій з ведучими у формуванні конструктивних стратегій поведінки.

Таким чином, комплексне використання спостереження, ігрових тестів, анкетування та експертних бесід забезпечило багатовимірне вивчення конфліктної поведінки дітей, дозволило поєднати суб'єктивні та об'єктивні показники та створило надійну методологічну основу для подальшого аналізу психологічних особливостей конфліктної особистості.

2.3. Аналіз, інтерпретація та узагальнення результатів дослідження

Після завершення емпіричного збору даних та їх обробки дослідження перейшло до етапу аналізу та інтерпретації результатів. Основна мета цього етапу полягала у виявленні психологічних закономірностей проявів конфліктної поведінки, оцінці впливу типу активності на соціально-психологічні характеристики дітей та формулюванні узагальнених висновків щодо рівня конфліктності, адаптації та комунікативної компетентності учасників.

Для початкового аналізу використовувалася інформація зі спостережень та ігрових тестів. Було визначено частоту конфліктних епізодів у різних типах групових активностей.

Таблиця 2.6

Частота проявів конфліктності дітей у різних типах занять

Тип заняття	Кількість конфліктів (за 75 дітей)	Середня частота на дитину	Основні форми конфліктів	Академічний коментар
Анімаційні заняття	85	1,13	Невеликі суперечки під час	Анімаційні заняття характеризуються високою

			командних ігор, суперництво за роль, дискусії щодо розподілу завдань у команді	динамікою та інтенсивною груповою взаємодією, що стимулює прояви як конструктивної, так і деструктивної конфліктності. Найчастіше конфлікти виникають у процесі розподілу ролей та командної роботи, що дозволяє дослідити соціальні навички та здатність дітей до співпраці.
Тематичні зустрічі	42	0,56	Розбіжності у виборі ігор, обговоренні правил, помірні суперечки щодо організації активності	Тематичні зустрічі відзначаються помірним рівнем конфліктності. Конфлікти мають ситуативний характер і найчастіше стосуються організаційних питань. Це вказує на можливість розвитку комунікативної компетентності та навичок конструктивного вирішення суперечок у більш спокійному соціальному середовищі.
Арт-майстерні	28	0,37	Конфлікти через використання матеріалів, територіальні суперечки, суперечки щодо творчих ідей	Арт-майстерні демонструють найнижчу частоту конфліктів, що пояснюється індивідуальною формою діяльності та можливістю самовираження. Конфлікти виникають переважно через ресурсні обмеження або територіальні питання, що дозволяє акцентувати увагу на розвитку саморегуляції та креативного вирішення суперечок.
Ігрові лабораторії	62	0,83	Суперечки в командних завданнях, конкуренція в парах, розбіжності у ролях	Ігрові лабораторії відзначаються високою інтенсивністю взаємодії та помірним рівнем конфліктності. Цей формат дозволяє оцінити індивідуальні стратегії поведінки у команді, рівень емпатії та готовність до співпраці. Частота конфліктів у цій групі свідчить про активне соціальне навчання дітей через практичні завдання та ігрові ситуації.
Психолого-пізнавальні ігри	48	0,64	Розбіжності у стратегіях вирішення завдань, дискусії,	Психолого-пізнавальні ігри формують середовище для моделювання конфліктних ситуацій та оцінки поведінкових

			суперечки через різні підходи до гри	реакцій дітей. Конфлікти мають переважно когнітивний та комунікативний характер і дозволяють простежити, як діти обирають стратегії вирішення проблем у групі.
--	--	--	--------------------------------------	--

Джерело: створено автором

Результати аналізу частоти та характеру конфліктних ситуацій у різних формах діяльності засвідчили чітку залежність проявів конфліктності від організаційної структури занять, рівня їх динамічності та інтенсивності міжособистісної взаємодії. Так, найбільша кількість конфліктних епізодів була зафіксована під час анімаційних занять, що пояснюється високою насиченістю командних ігор, швидкою зміною ролей, елементами змагання та необхідністю постійної координації дій між учасниками. У таких умовах зростає ймовірність зіткнення інтересів, боротьби за лідерство та виникнення ситуативних суперечок, що, однак, у більшості випадків мають короткочасний характер і можуть бути конструктивно врегульовані за підтримки ведучих або аніматорів.

Найменша кількість конфліктів спостерігалася в межах арт-майстерень, що свідчить про їхній високий потенціал як психологічно безпечного та емоційно сприятливого середовища. Творчий характер діяльності, індивідуальний темп виконання завдань, можливість самовираження без жорсткої регламентації та змагальності сприяють зниженню напруження у взаємодії між дітьми. У таких умовах актуалізуються внутрішні механізми емоційної саморегуляції, зменшується потреба у прямому порівнянні себе з іншими, що позитивно впливає на загальний психологічний клімат групи.

Ігрові лабораторії та психолого-пізнавальні ігри продемонстрували середній рівень конфліктності, що дозволяє охарактеризувати ці формати як середньо-напружене соціально-ігрове середовище. З одного боку, вони передбачають активну взаємодію, спільне розв'язання завдань, обговорення стратегій та прийняття групових рішень, що створює передумови для виникнення суперечок. З іншого боку, наявність чітких правил, структурованість завдань і спрямованість на

рефлексію сприяють формуванню більш усвідомлених та конструктивних способів реагування на конфліктні ситуації.

Застосування ігрових ситуаційних тестів у поєднанні з анкетуванням дітей та їхніх батьків дозволило не лише зафіксувати частоту конфліктних проявів, але й визначити домінуючі стратегії поведінки дітей у конфліктних ситуаціях. Отримані дані засвідчили, що вибір стратегії значною мірою залежить від типу діяльності, рівня емоційної напруги та особливостей групової взаємодії. Такий комплексний підхід забезпечив глибше розуміння механізмів формування конфліктної поведінки та створив підґрунтя для подальшої інтерпретації результатів у контексті розвитку соціально-психологічних компетентностей дітей.

Таблиця 2.7

Розподіл дітей за стратегіями поведінки у конфлікті

Стратегія поведінки	Кількість дітей	% від вибірки	Основні характеристики	Висновок
Співпраця	26	35%	Діти проявляють готовність до активної взаємодії з однолітками, шукають компромісні рішення, демонструють позитивну емоційну регуляцію, здатність до обговорення та спільного вирішення завдань	Співпраця є домінуючою стратегією серед більшості дітей, що свідчить про високий потенціал конструктивної поведінки та ефективну соціальну адаптацію у групі. Ця стратегія формує основу для розвитку комунікативних та командних навичок.
Компроміс	18	24%	Діти прагнуть частково задовольнити власні інтереси та інтереси групи, проявляють помірну емоційну стабільність, готові поступатися у дрібних питаннях, зберігаючи загальну гармонію	Стратегія компромісу дозволяє оцінити рівень гнучкості дитини у взаємодії та її здатність знаходити баланс між особистими потребами та колективними вимогами. Вона відображає помірний рівень соціальної компетентності.
Уникання	12	16%	Діти уникають конфліктів, стримують емоції, проявляють низьку активність у групових завданнях,	Уникання є захисною стратегією, що може бути ознакою недостатньо сформованих навичок асертивності та емоційної

			інколи демонструють небажання брати участь у дискусіях	саморегуляції. Вона характерна для дітей із середнім або високим рівнем внутрішньої тривожності.
Суперництво	14	19%	Діти прагнуть домінувати у групі, проявляють імпульсивність, наполегливість у відстоюванні власної позиції, контролюють хід діяльності та прийняття рішень	Суперництво відображає високий рівень конфліктності та схильність до агресивної поведінки. Виявлення цієї стратегії дозволяє визначити дітей, які потребують цілеспрямованого психологічного супроводу для формування конструктивних моделей взаємодії.
Пристосування	5	6%	Діти демонструють поступливість, підпорядкування волі інших, низький рівень самостійності, часто погоджуються з рішеннями старших або більш активних однолітків	Пристосування як стратегія відображає низьку асертивність та потребує розвитку самостійності та впевненості у власних діях. Ця поведінка може бути наслідком високої тривожності або недостатньо сформованих соціальних навичок.

Джерело: створено автором

Результати аналізу стратегій поведінки дітей у конфліктних ситуаціях засвідчили, що переважна частина досліджуваних орієнтується на співпрацю та компроміс як провідні моделі взаємодії. Така тенденція свідчить про загалом позитивний рівень соціальної адаптації дітей у групі, сформованість базових комунікативних умінь і здатність до конструктивного розв'язання суперечливих ситуацій. Діти, які використовують ці стратегії, демонструють більшу відкритість до діалогу, уміння враховувати позицію іншого, а також відносно стабільний емоційний стан, що сприяє підтриманню сприятливого психологічного клімату в дитячих колективах.

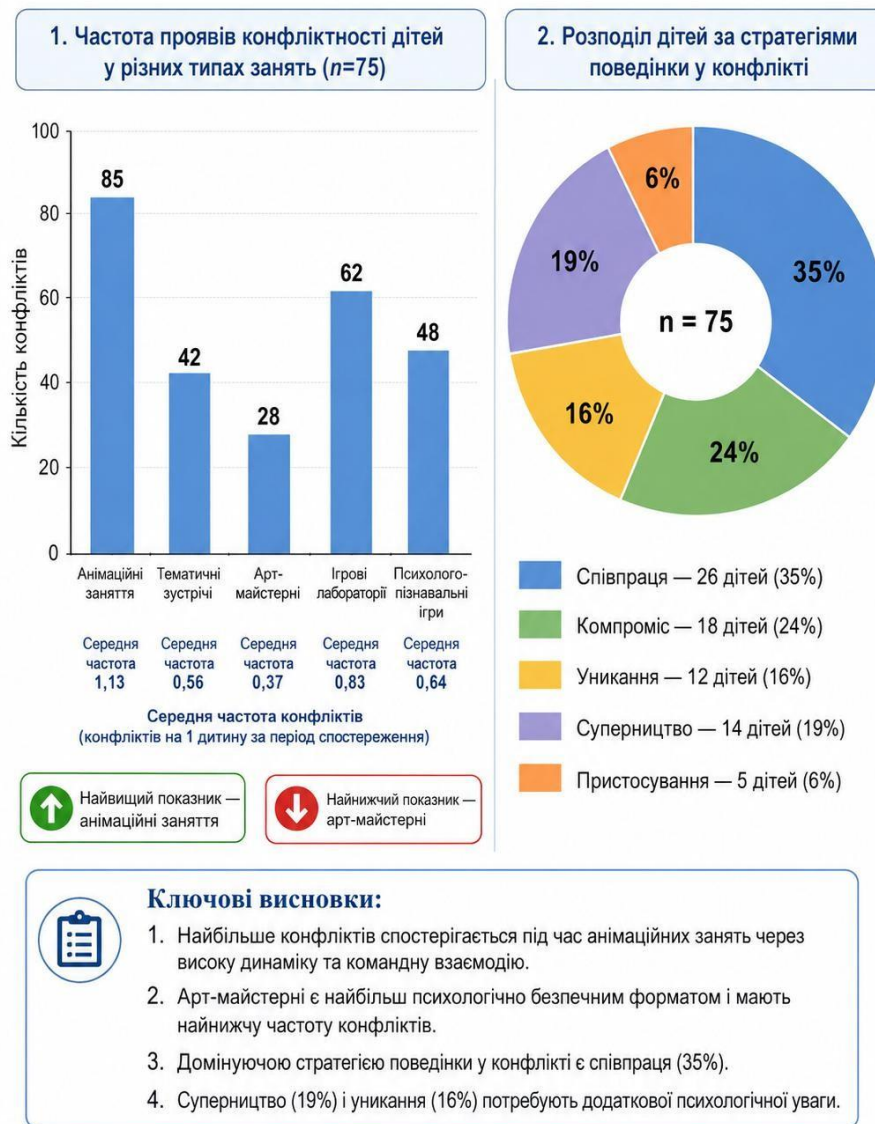

Рисунок 2.1. Прояви конфліктності дітей у різних типах занять та стратегії поведінки у конфлікті

Джерело: створено автором на основі результатів аналізу частоти проявів конфліктності дітей у різних типах занять та розподілу дітей за стратегіями поведінки у конфлікті, наведених у таблицях 2.6–2.7.

Водночас виявлення групи дітей із домінуючою стратегією суперництва, що становить 19 % від загальної вибірки, вказує на наявність виражених конфліктних тенденцій. Для цих дітей характерні прагнення до домінування, імпульсивність, підвищена чутливість до фрустрації та схильність до жорсткого відстоювання власної позиції. Такий стиль поведінки часто ускладнює групову взаємодію та

може призводити до повторюваних конфліктних епізодів, що обґрунтовує необхідність цілеспрямованої психологічної підтримки, спрямованої на розвиток навичок емоційної саморегуляції, емпатії та альтернативних, більш конструктивних стратегій розв'язання конфліктів.

Стратегії уникання та пристосування, виявлені у частини дітей, свідчать про недостатньо сформовані навички асертивної поведінки та низьку впевненість у власних можливостях впливати на ситуацію. Діти з такими стратегіями, як правило, намагаються мінімізувати відкриті суперечки шляхом відходу від конфлікту або повного підпорядкування позиції інших, що може призводити до внутрішнього напруження та зниження активності у груповій діяльності. Це підкреслює доцільність розвитку самовираження, формування навичок конструктивного відстоювання власної думки та підвищення рівня психологічної автономії.

Анкетування дітей та їхніх батьків у поєднанні з експертними бесідами з аніматорами та ведучими занять дозволило отримати комплексну оцінку емоційного стану та рівня соціальної адаптації дітей у різних групах. Узагальнення даних з різних джерел підтвердило, що характер стратегій поведінки у конфлікті тісно пов'язаний із загальним психологічним самопочуттям дитини, її позицією у групі та особливостями міжособистісної взаємодії. Такий багатовимірний підхід забезпечив глибше розуміння психологічних механізмів конфліктності та створив основу для формулювання обґрунтованих висновків і практичних рекомендацій.

Таблиця 2.8

Розподіл дітей за рівнем емоційної стабільності та адаптації

Рівень адаптації	Кількість дітей	% від вибірки	Розширена психологічна характеристика
Високий	28	37%	Діти характеризуються емоційною врівноваженістю, стабільним настроєм та високою залученістю у групову діяльність. Вони легко встановлюють міжособистісні контакти, здатні до співпраці, демонструють сформовані навички саморегуляції та конструктивні стратегії розв'язання конфліктних ситуацій. У конфліктах

			переважають співпраця та компроміс, агресивні реакції мають поодинокий характер.
Середній	36	48%	Діти з середнім рівнем адаптації загалом успішно функціонують у групі, проте потребують ситуативної підтримки з боку дорослих. Для них характерні періодичні прояви імпульсивності, емоційні коливання та залежність поведінки від контексту ситуації. Реакції на конфлікти носять переважно ситуативний характер і залежать від складності завдання, рівня змагальності та соціального тиску з боку однолітків.
Низький	11	15%	Діти з низьким рівнем адаптації демонструють підвищену емоційну збудливість, часті емоційні спалахи та труднощі у встановленні і підтриманні позитивних міжособистісних стосунків. Для них характерні низький рівень емоційної саморегуляції, імпульсивні або унікальні реакції, схильність до конфліктної поведінки та потреба у постійній зовнішній регуляції з боку дорослих.

Джерело: створено автором

Аналіз показників соціальної адаптації дітей у різних формах діяльності засвідчив, що високий рівень адаптації найчастіше спостерігається у дітей, які систематично відвідують анімаційні заняття та арт-майстерні. У межах цих форматів діяльності створюються умови для активного включення дитини у групову взаємодію, розвитку навичок співпраці, комунікації та прийняття соціальних ролей. Анімаційні заняття, завдяки своїй динамічності, командному характеру та емоційній насиченості, сприяють формуванню гнучких моделей поведінки, уміння узгоджувати власні дії з діями інших і конструктивно реагувати на суперечливі ситуації. Водночас арт-майстерні забезпечують більш спокійне, психологічно безпечне середовище, у якому діти мають можливість вільного самовираження, усвідомлення та регуляції власних емоцій, що позитивно впливає на загальний рівень емоційної стабільності та адаптованості.

Натомість низький рівень соціальної адаптації переважно характерний для дітей із високим рівнем конфліктності та домінуючою суперницькою стратегією поведінки. Такі діти зазнають труднощів у встановленні стійких міжособистісних контактів, часто стикаються з неприйняттям з боку однолітків або дорослих, що, своєю чергою, посилює емоційну напругу та закріплює деструктивні моделі взаємодії. Для цієї групи дітей характерні імпульсивність, низька толерантність до

фрустрації та недостатньо сформовані навички самоконтролю, що ускладнює процес адаптації до вимог групової діяльності. Виявлені особливості обґрунтовують необхідність цілеспрямованої індивідуальної роботи з психологом та педагогом, спрямованої на корекцію конфліктної поведінки, розвиток емоційної саморегуляції та формування альтернативних, конструктивних стратегій взаємодії. Комплексний підхід до підтримки таких дітей, який поєднує психологічний супровід, педагогічні впливи та залучення батьків, є важливою умовою підвищення рівня їх соціальної адаптації та успішної інтеграції у дитячий колектив.

Таблиця 2.9

Кореляційний аналіз взаємозв'язку рівня конфліктності та соціально-психологічних характеристик дітей (n = 75)

Показник	Рівень конфліктності	Соціальна адаптація	Емоційна стабільність	Домінування в групі	Співпраця
Рівень конфліктності	1	-0,62*	-0,58*	0,71*	-0,65*
Соціальна адаптація	-0,62*	1	0,69*	-0,55*	0,73*
Емоційна стабільність	-0,58*	0,69*	1	-0,49*	0,66*
Домінування в групі	0,71*	-0,55*	-0,49*	1	-0,60*
Співпраця	-0,65*	0,73*	0,66*	-0,60*	1

* – статистично значущі кореляції на рівні $p < 0,05$

Джерело: створено автором

Кореляційний аналіз демонструє суттєвий взаємозв'язок між рівнем конфліктності дітей та ключовими показниками їх соціально-психологічного функціонування. Виявлено, що високий рівень конфліктності пов'язаний із зниженням соціальної адаптації ($r = -0,62$) та емоційної стабільності ($r = -0,58$), що свідчить про негативний вплив конфліктності на здатність дитини до конструктивної взаємодії з однолітками та регуляції власних емоційних станів.

Позитивний кореляційний зв'язок між рівнем конфліктності та проявами домінування ($r = 0,71$) підкреслює, що конфліктна поведінка часто супроводжується прагненням контролювати ситуацію та ігрові ролі в групі. Водночас співпраця негативно корелює з конфліктністю ($r = -0,65$) і позитивно – із соціальною адаптацією ($r = 0,73$), що демонструє її роль як ключового захисного чинника для формування конструктивних стратегій поведінки в дитячих колективах.

Отримані дані підтверджують теоретичну гіпотезу про існування взаємозв'язку між рівнем конфліктності та соціально-психологічними характеристиками дітей, а також демонструють практичну цінність кореляційного аналізу для виявлення груп ризику та планування індивідуальної психолого-педагогічної підтримки. Узагальнення результатів емпіричного дослідження дозволяє сформулювати низку теоретично й емпірично обґрунтованих положень щодо психологічних особливостей конфліктної поведінки дітей та чинників, що її детермінують.

По-перше, встановлено, що структура дитячих груп і тип організації занять мають суттєвий вплив на характер проявів конфліктності, рівень соціальної адаптації та емоційної стабільності дітей. Форми діяльності, які передбачають активну взаємодію, чітку організацію та підтримку з боку ведучих або аніматорів, створюють умови для формування конструктивних моделей поведінки, розвитку комунікативних умінь і навичок саморегуляції. Водночас менш структуровані або емоційно напружені ситуації підвищують імовірність виникнення конфліктів, особливо у дітей із недостатньо сформованими соціально-психологічними компетентностями.

По-друге, переважання середнього рівня конфліктності, зафіксоване у 45 % досліджуваних, відповідає віковим особливостям молодшого шкільного та передпідліткового періоду. Такий рівень конфліктності має здебільшого ситуативний характер і зумовлений процесом активної соціалізації, освоєнням норм групової взаємодії та ще не повністю сформованими механізмами емоційної регуляції. Це свідчить про нормативність більшості конфліктних проявів і їх

потенційну коригованість за умови належного психолого-педагогічного супроводу.

По-третє, аналіз стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях показав домінування співпраці та компромісу як провідних моделей взаємодії в дитячих групах. Така тенденція вказує на високий потенціал дітей до конструктивного вирішення суперечок, здатність враховувати позицію іншого та орієнтацію на збереження позитивних міжособистісних стосунків. Домінування цих стратегій створює сприятливі передумови для розвитку соціальних навичок, формування культури спілкування та зниження ризику закріплення деструктивних форм конфліктної поведінки.

По-четверте, виявлені індивідуальні відмінності у рівнях конфліктності та соціальної адаптації свідчать про наявність групи дітей, які потребують підвищеної психологічної уваги. Зокрема, 23 % дітей із високим рівнем конфліктності та близько 15 % із низькою адаптацією демонструють стійкі труднощі у міжособистісній взаємодії, імпульсивність та недостатньо розвинені навички емоційної саморегуляції. Для цієї категорії дітей доцільною є цілеспрямована індивідуальна та групова психологічна робота, спрямована на розвиток асертивності, емпатії та конструктивних стратегій розв'язання конфліктів.

Нарешті, отримані емпіричні дані в цілому підтверджують висунуту гіпотезу про наявність взаємозв'язку між рівнем конфліктності та соціально-психологічними характеристиками дітей, а також про значущий вплив типу занять і характеру взаємодії з ведучими на формування моделей поведінки у конфліктних ситуаціях. Це підкреслює важливість комплексного підходу до організації розвивального середовища, у якому поєднуються структуровані форми діяльності, емоційна підтримка та цілеспрямований психолого-педагогічний супровід, спрямований на гармонійний розвиток особистості дитини та зниження проявів деструктивної конфліктності.

2.4. Психологічні стратегії оптимізації та корекції конфліктної поведінки

Результати проведеного емпіричного дослідження свідчать, що конфліктність у дітей є багатофакторним і динамічним явищем, яке формується під впливом цілого комплексу внутрішніх та зовнішніх чинників. Серед внутрішніх факторів особливе значення мають вікові та індивідуально-психологічні характеристики, включно з емоційно-вольовими рисами, рівнем самоконтролю, схильністю до домінування або компромісу, а також особливостями сприйняття та інтерпретації соціальних ситуацій. Зовнішні фактори визначаються організаційною структурою дитячих груп, форматом занять та характером взаємодії з ведучими і аніматорами, які виконують роль соціальних та емоційних моделей для дітей. Дослідження показало, що типи занять істотно впливають на прояви конфліктності: анімаційні активності, що характеризуються високою динамічністю та командною взаємодією, стимулюють комунікативну активність дітей і розвиток співпраці, проте водночас підвищують ймовірність ситуативних суперечок і суперництва. Арт-майстерні, навпаки, створюють сприятливе середовище для індивідуального самовираження, розвитку емоційної регуляції та зниження конфліктних проявів. Психолого-пізнавальні ігри та ігрові лабораторії забезпечують помірний рівень соціального напруження, сприяючи формуванню навичок конструктивного вирішення суперечок та розвитку емпатії.

Ураховуючи багатофакторність проявів конфліктності, ефективна психологічна підтримка дітей має носити комплексний та інтегративний характер. Вона повинна поєднувати педагогічні підходи, спрямовані на організацію безпечного ігрового та навчального середовища, психологічні методики, що розвивають емоційну компетентність, саморегуляцію і асертивність, а також соціально-ігрові втручання, які дозволяють відпрацьовувати навички співпраці, компромісу та конструктивного вирішення конфліктів.

Таке поєднання методів дозволяє не лише зменшити частоту проявів агресивної та суперницької поведінки, а й стимулювати розвиток позитивних соціальних навичок, формувати емоційну стабільність, підвищувати рівень адаптації до колективної діяльності та створювати умови для усвідомленого

вибору ефективних стратегій взаємодії у конфліктних ситуаціях. Крім того, системна психологічна підтримка сприяє розвитку індивідуальних ресурсів дитини, включаючи здатність до самовираження, контроль над емоціями та усвідомлення впливу власної поведінки на групові взаємодії.

Емпіричне дослідження виявило, що переважна частина дітей у вибірці демонструє схильність до конструктивних стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях, зокрема 35 % дітей використовують стратегію співпраці, а 24 % – компромісу. Це свідчить про існуючий потенціал для формування ефективних міжособистісних навичок, здатності до взаєморозуміння та колективної взаємодії. Враховуючи ці дані, основним завданням психологічної підтримки є стимулювання та закріплення конструктивних моделей поведінки, що передбачає системне та цілеспрямоване використання педагогічних і соціально-ігрових методів, орієнтованих на розвиток соціальних компетенцій та емоційної саморегуляції.

Однією з найбільш ефективних форм є рольові та сюжетно-рольові ігри, які створюють структуроване, безпечне середовище для відпрацювання навичок співпраці та взаємодопомоги. У таких іграх діти вчаться координувати свої дії з іншими членами групи, шукати компромісні рішення у спірних ситуаціях та прогнозувати наслідки власної поведінки. Рольові ігри сприяють розвитку когнітивних і емоційних аспектів соціальної компетентності: діти тренують здатність до емпатії, вчаться враховувати емоційний стан інших учасників та ефективно регулювати власні реакції. Ще однією формою стимулювання конструктивних стратегій є командні квести та групові проєкти, які орієнтовані на досягнення спільної мети. У таких активностях успіх залежить від ефективної кооперації, обміну інформацією, спільного планування та прийняття рішень. Виконання завдань у командному форматі дозволяє дітям відпрацьовувати практичні навички вирішення конфліктів, реалізовувати компромісні рішення та усвідомлено контролювати власну поведінку та емоційні реакції. Особливість цього підходу полягає в тому, що діти навчаються знаходити баланс між власними інтересами та інтересами колективу, розвивають здатність до конструктивного діалогу та адаптації до різних соціальних ролей у групі.

Таким чином, стимулювання конструктивних стратегій поведінки передбачає не лише відпрацювання певних моделей дій, але й формування базових соціально-психологічних компетенцій: емпатії, здатності до компромісу, навичок самоконтролю та ефективної комунікації. Ця робота сприяє створенню сприятливого соціально-ігрового середовища, у якому прояви конфліктності знижуються, а рівень соціальної адаптації дітей підвищується.

Емпіричне дослідження показало, що значна частина дітей (15 %) демонструє низький рівень адаптації, а 23 % учасників проявляють агресивні або суперницькі тенденції у поведінці. Ці дані свідчать про необхідність цілеспрямованої роботи над розвитком емоційної саморегуляції, оскільки ефективне управління емоційними станами є ключовим фактором конструктивної взаємодії в колективі та запобігання конфліктам. Однією з ефективних форм підтримки є психологічні тренінги емоційної компетентності, які включають комплекс методів, спрямованих на усвідомлення, розпізнавання та вербалізацію власних емоцій. Під час таких тренінгів діти вчаться називати свої почуття, відрізняти емоції за інтенсивністю та контекстом, а також аналізувати причини виникнення емоційних реакцій. До практичних методик входять дихальні вправи, релаксаційні техніки, короткі медитації для дітей та спеціальні вправи на контроль імпульсивних реакцій. Регулярне застосування цих методів сприяє розвитку самоконтролю, зменшенню імпульсивних проявів агресії та формуванню усвідомлених стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях.

Додатково ефективними є арт-терапевтичні та творчі майстерні, що дозволяють дітям трансформувати агресивні або імпульсивні прояви у продуктивну діяльність. Такі заняття, як малювання, ліпка, створення колажів або творчі проєкти, створюють безпечне середовище для експресії емоцій, розвитку уяви та креативності. Вони допомагають дітям вчитися усвідомлювати внутрішні емоційні стани та керувати ними через творчий процес, що виступає своєрідним механізмом саморегуляції. Комплексне поєднання психологічних тренінгів і арт-терапії дозволяє розвивати емоційний інтелект дітей, формує усвідомлене ставлення до власних емоцій та їхнього впливу на взаємодію з однолітками, а також підвищує стійкість до стресових та конфліктних ситуацій. Такий підхід

забезпечує поступове зниження проявів агресії та суперництва, одночасно стимулюючи розвиток конструктивних стратегій поведінки та покращення рівня соціальної адаптації.

Діти з високим рівнем конфліктності та низькою соціальною адаптацією (23 % вибірки за даними дослідження) потребують цілеспрямованого та системного психолого-педагогічного супроводу, оскільки стандартні групові активності не завжди дозволяють сформувати у них конструктивні моделі поведінки та адекватну емоційну регуляцію. Такий супровід передбачає поєднання індивідуальної та групової роботи, систематичного моніторингу та педагогічного консультування.

Індивідуальні консультації та коучингові сесії є першочерговим компонентом підтримки. Під час таких сесій психолог або педагог працює з дитиною над розвитком асертивності, здатності виражати власні потреби та емоції без шкоди для інших, а також над формуванням навичок конструктивного вирішення суперечок. Особлива увага приділяється розвитку самоконтролю та емоційної стійкості, що дозволяє дитині усвідомлювати власні реакції, оцінювати наслідки поведінки та вибудовувати адаптивні стратегії взаємодії у різних соціальних контекстах. Малі групи підтримки створюють безпечне соціальне середовище для відпрацювання нових стратегій поведінки під керівництвом психолога або досвідченого аніматора. У таких групах діти мають можливість взаємодіяти з однолітками у контрольованих умовах, отримувати зворотний зв'язок щодо своїх дій та експериментувати з різними способами вирішення конфліктів. Цей формат сприяє розвитку соціальних навичок, емпатії, вміння слухати та враховувати інтереси інших, а також стимулює позитивне усвідомлення наслідків власної поведінки для колективу.

Моніторинг і зворотний зв'язок є невід'ємною складовою психолого-педагогічного супроводу. Регулярне відстеження поведінкових проявів, соціальної адаптації та рівня емоційної стабільності дозволяє оцінювати ефективність втручання, своєчасно коригувати програми підтримки та адаптувати методики до індивідуальних потреб дітей. Психологічний супровід

супроводжується аналізом динаміки змін у стратегічних моделях поведінки, рівні конфліктності та здатності до саморегуляції, що створює науково обґрунтовану основу для подальшого розвитку дітей у колективі. Комплексний психолого-педагогічний супровід забезпечує поступове зниження конфліктності, розвиток конструктивних стратегій взаємодії та підвищення рівня соціальної адаптації, одночасно формуючи у дітей усвідомлену здатність до самоконтролю та емоційної регуляції у різних соціальних ситуаціях. Такий підхід сприяє не лише індивідуальному розвитку, а й створенню позитивного психологічного клімату у групі, що є важливим для ефективного функціонування дитячих колективів у центрі «Новий Світ».

Емпіричне дослідження показало, що типи занять та організаційна структура активностей мають суттєвий вплив на рівень конфліктності, соціальну адаптацію та емоційну стабільність дітей. Розуміння цих особливостей дозволяє цілеспрямовано використовувати різні формати занять для профілактики конфліктів, розвитку конструктивних стратегій поведінки та формування соціально-психологічного благополуччя групи. Анімаційні заняття вирізняються високою динамікою, інтенсивністю командної взаємодії та великою кількістю соціальних стимулів. Цей тип активностей сприяє розвитку комунікативних навичок, кооперації та взаємної підтримки, оскільки успіх у групових іграх залежить від ефективної взаємодії між учасниками. Водночас спостереження показали, що анімаційні заняття є потенційно конфліктогенними через активне суперництво за ролі, імпульсивні реакції та прагнення до домінування окремих дітей. Тому для оптимізації соціально-психологічного середовища важливо забезпечити постійний контроль, наставництво та інтервенцію ведучих, які можуть коригувати поведінку дітей, пропонувати альтернативні способи взаємодії та відпрацьовувати навички конструктивного вирішення конфліктів.

Арт-майстерні демонструють найменшу частоту конфліктних епізодів і створюють сприятливе середовище для індивідуального самовираження та розвитку внутрішньої емоційної регуляції. Цей тип занять дозволяє дітям знизити рівень напруження, трансформувати імпульсивні емоції у творчий процес та розвивати навички самоконтролю. Рекомендації щодо використання арт-

майстерень включають регулярне включення таких занять у навчально-ігровий графік як метод профілактики конфліктів, підвищення емоційної стійкості та стимулювання креативного мислення. Ігрові лабораторії та психолого-пізнавальні ігри характеризуються середньою частотою конфліктів та структурованими соціально-ігровими завданнями, що дозволяє використовувати їх для цілеспрямованого розвитку соціальних навичок, емпатії та відпрацювання компромісних стратегій. Під час таких занять діти опановують різні способи вирішення суперечок, навчаються враховувати інтереси інших, а також практикують адаптивні моделі поведінки у контрольованих групових ситуаціях. Використання таких форматів занять є особливо ефективним для дітей із середнім рівнем конфліктності, оскільки дозволяє поступово підвищувати рівень їхньої соціальної компетентності та емоційної саморегуляції.

Таким чином, типологія занять виступає інструментом психологічної оптимізації групового середовища, оскільки дозволяє варіювати ступінь соціальної стимуляції, динаміки активності та інтенсивності взаємодії, забезпечуючи ефективний баланс між розвитком соціальних навичок, конструктивною взаємодією та мінімізацією конфліктів. Рациональне планування діяльності з урахуванням типу заняття створює умови для формування гармонійної соціальної взаємодії, зниження агресивних проявів та підвищення рівня адаптації дітей у групі.

Висновки до розділу 2

Результати проведеного емпіричного дослідження показали, що конфліктність у дітей є багатофакторним явищем, яке формується під впливом низки взаємопов'язаних чинників. До них належать вікові особливості, індивідуальні риси особистості, тип і структура занять, а також характер взаємодії з ведучими та аніматорами. Ці фактори не лише визначають інтенсивність проявів конфліктності, а й впливають на рівень соціальної адаптації та емоційної стабільності дітей. Виходячи з отриманих даних, стає очевидним, що ефективна

корекція конфліктної поведінки неможлива без системного, комплексного підходу, який поєднує профілактичні, корекційні та підтримуючі стратегії, а також передбачає постійний моніторинг і адаптацію заходів відповідно до індивідуальних особливостей кожної дитини.

У межах профілактичних заходів основна увага приділяється створенню середовища, яке стимулює позитивну соціальну взаємодію та мінімізує чинники, що провокують конфлікти. Одним із ключових аспектів профілактики є формування групових норм і правил поведінки. Це передбачає не лише їх проголошення, але й пояснення очікуваних моделей взаємодії, акцентування важливості співпраці, толерантності та відпрацювання практичних навичок конструктивного вирішення суперечок. Важливим елементом є раннє виявлення дітей, які демонструють підвищену конфліктність, домінуючу суперницьку поведінку або низьку емоційну стабільність, оскільки це дозволяє розробити цілеспрямовані індивідуальні або групові втручання. Додатково ефективним є моделювання позитивних соціальних взаємодій через ігрові та творчі активності, де діти мають можливість спостерігати та практикувати конструктивну поведінку у безпечному середовищі, що формує уявлення про соціально прийнятні способи взаємодії.

Корекційні втручання орієнтовані на дітей із підвищеною конфліктністю та низькою соціальною адаптацією і включають систематичні індивідуальні та групові заходи. Індивідуальні консультації та коучингові сесії дозволяють відпрацьовувати конструктивні стратегії поведінки, формувати здатність до компромісу та знижувати імпульсивність. Рольові та сюжетно-рольові вправи дають змогу моделювати реалістичні конфліктні ситуації і практикувати різні способи взаємодії, що підкріплює соціальні навички та допомагає закріплювати позитивні моделі поведінки. Крім того, тренінги комунікативної компетентності спрямовані на розвиток умінь слухати, аргументовано висловлювати власну точку зору, проявляти емпатію та ефективно вирішувати суперечки в колективі.

Особлива увага приділяється підтримці емоційного розвитку дітей, оскільки емоційна саморегуляція є ключовим чинником конструктивної поведінки у

конфліктних ситуаціях. Арт-терапевтичні та творчі майстерні дозволяють трансформувати агресивні або імпульсивні емоції у продуктивну діяльність, розвиваючи здатність до внутрішньої регуляції. Додатково використовуються вправи на саморегуляцію та релаксацію, включаючи дихальні практики, медитаційні ігри та техніки усвідомленого відновлення емоційного балансу. Медіативні ігри сприяють розвитку емпатії, здатності враховувати інтереси інших учасників та відпрацьовувати стратегії мирного врегулювання конфліктів.

Для забезпечення ефективності зазначених заходів необхідний постійний моніторинг та зворотний зв'язок. Це передбачає систематичне спостереження за частотою конфліктів, використанням конструктивних стратегій поведінки у різних типах занять, оцінку рівня соціальної адаптації та емоційної стабільності. Такий моніторинг дозволяє визначити найбільш ефективні методи корекції для конкретних дітей або груп, а також своєчасно коригувати програми втручання. Надання зворотного зв'язку дітям, батькам та аніматорам забезпечує узгодженість педагогічних та психологічних впливів і підвищує ефективність формування адаптивних моделей поведінки.

Системний підхід до корекції конфліктної поведінки забезпечує цілісну інтеграцію профілактики, корекційної роботи та емоційної підтримки, що дозволяє оптимізувати соціально-психологічне середовище дитячих груп, підвищувати рівень конструктивної взаємодії, зменшувати прояви агресії та суперництва і сприяти формуванню адаптивних соціально-психологічних компетентностей. Рациональне поєднання різних методів з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей створює умови для стійкого розвитку навичок асертивності, саморегуляції та ефективного розв'язання конфліктів у дитячому колективі.

ВИСНОВКИ

Аналіз сучасних наукових підходів до вивчення конфлікту дозволяє розглядати його як складний багатовимірний соціально-психологічний феномен, що поєднує когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти й відіграє неоднозначну роль у розвитку особистості та міжособистісних взаємин. Конфліктність у цьому контексті постає не як ізольована риса характеру, а як відносно стійка система індивідуально-психологічних властивостей, які зумовлюють підвищену схильність особистості до виникнення, загострення та підтримання конфліктних ситуацій у процесі соціальної взаємодії. З'ясовано, що конфліктна особистість характеризується комплексом специфічних когнітивних, емоційно-регуляторних, мотиваційних і соціально-комунікативних особливостей. До провідних психологічних характеристик належать когнітивна ригідність, тенденція до спотвореного сприймання та інтерпретації соціальних ситуацій, персоналізація подій і стійке очікування ворожості з боку оточення. Сукупність зазначених когнітивних особливостей формує підґрунтя для закріплення конфліктного стилю мислення та поведінки, що проявляється у схильності до конфронтаційних стратегій взаємодії.

Емоційна сфера конфліктної особистості вирізняється високим рівнем емоційної нестабільності, реактивної агресивності та низькою толерантністю до фрустрації. Переважання негативних емоційних станів, таких як гнів, роздратування, образа та тривожність, істотно ускладнює процеси емоційної саморегуляції й сприяє швидкій ескалації міжособистісних конфліктів. Поєднання емоційної нестриманості з когнітивними спотвореннями формує замкнений механізм підтримання хронічної конфліктності, за якого конфліктні реакції відтворюються незалежно від об'єктивних умов ситуації.

Мотиваційний аспект конфліктної особистості визначається домінуванням мотивів самоствердження, прагнення до домінування та контролю над соціальним оточенням. За таких умов конфлікт набуває компенсаторного характеру, виконуючи функцію підтримання самооцінки, зниження внутрішньої напруги або уникнення переживань уразливості та невпевненості. Орієнтація на психологічну

перевагу й небажання поступатися власними позиціями суттєво обмежують здатність до конструктивної взаємодії, компромісу та кооперації.

Соціально-комунікативні особливості конфліктної особистості виявляються у зниженому рівні емпатії, жорсткості комунікативних стратегій, схильності до суперництва та неприйнятті альтернативних точок зору. У спілкуванні переважають прямолінійні, а подекуди й агресивні вербальні та невербальні засоби впливу, що ускладнює формування довірчих міжособистісних стосунків і зумовлює повторюваність конфліктних епізодів у різних соціальних контекстах. Емпіричні дані свідчать про наявність стійкого взаємозв'язку між рівнем конфліктності особистості та її емоційними, поведінковими й комунікативними характеристиками. Особи з високими показниками конфліктності демонструють підвищену агресивність, імпульсивність, орієнтацію на конкурентні стратегії поведінки у конфлікті та недостатній рівень емоційної регуляції, що знижує ефективність міжособистісної взаємодії.

Важливе практичне значення отриманих узагальнень підтверджується можливістю їх застосування в діяльності Інформаційно-консультаційного центру «Новий Світ», робота якого спрямована на надання психологічної підтримки особам, що переживають міжособистісні труднощі, підвищений рівень напруження та конфліктності у взаємодії з соціальним оточенням. Виявлені психологічні особливості конфліктної особистості можуть бути використані як діагностичне підґрунтя для розроблення індивідуальних та групових консультативних програм, орієнтованих на зниження рівня агресивності, розвиток емоційної саморегуляції та формування конструктивних стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях. Результати аналізу та емпіричних узагальнень створюють методологічну основу для оптимізації консультативної роботи в межах діяльності Центру «Новий Світ», зокрема у напрямі профілактики хронічної конфліктності, підвищення психологічної культури клієнтів і розвитку навичок ефективної комунікації. Застосування зазначених підходів сприяє підвищенню ефективності психологічного консультування, зміцненню адаптаційних ресурсів особистості та покращенню якості міжособистісних взаємин у різних сферах життєдіяльності.

Визначено, що цілеспрямована психодіагностика конфліктності є важливим інструментом своєчасного виявлення ризиків деструктивної взаємодії та окреслення напрямів психологічної корекції. Реалізація корекційних стратегій, спрямованих на розвиток навичок саморегуляції, підвищення емпатійності, формування конструктивних стратегій розв'язання конфліктів і зниження агресивних проявів, створює умови для оптимізації міжособистісних стосунків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березовська Л. І., Юрков О. С. Психологія конфлікту : навчально-методичний посібник. Мукачево : МДУ, 2016. 201 с. URL: https://duikt.edu.ua/uploads/l_1537_89047517.pdf
2. Герасіна Л. М., Требін М. П., Сахань О. М., Воднік В. Д. Конфліктологія: загальна та юридична : підручник / за заг. ред. Л. М. Герасіної. Харків : Право, 2021. 224 с. URL: https://pravo-izdat.com.ua/index.php?download_id=1423&product_id=4403&route=product/product/download
3. Гірник А. М. Основи конфліктології : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. 222 с. URL: https://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=S&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21CNR=20&S21COLORTERMS=1&S21FMT=fullwebr&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A%3D&S21REF=10&S21STN=1&S21STR=%D0%93%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA+%D0%90%24&Z21ID=
4. Глазл Ф. Конфлікт менеджмент : довідник для керівників та консультантів / пер. з нім. Н. Савченко ; за ред. Т. Білик. Вид. 10-те, вдосконал. Bern ; Stuttgart ; Wien : Haupt ; Stuttgart : Freies Geistesleben ; Київ : АДЕФ-Україна, 2020. 527 с. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=S&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21CNR=20&S21COLORTERMS=0&S21FMT=fullw&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=I%3D&S21REF=10&S21STN=1&S21STR=%D0%92%D0%A167469&Z21ID=
5. Грабовська С. Л. Психологія примирення : навчальний посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 294 с. URL: <https://filos.lnu.edu.ua/course/psykholohiia-prymyrennia>
6. Долинська Л. В., Матяш-Заяць Л. П. Психологія конфлікту : навчальний посібник. 5-те вид. Київ : Каравела, 2019. 304 с. URL: <https://epkmoodle.znu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=84885>

7. Зарицька В. В. Психологія конфлікту : навчальний посібник. Одеса : Гельветика, 2019. 380 с. URL: https://knushop.com.ua/index.php?product_id=3242&route=product/product
8. Кавиліна Г. К. Конфліктологія : навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності 012 «Дошкільна освіта». Одеса : Лерадрук, 2021. 153 с. URL: <https://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/12440>
9. Карамушка Л. М. Психічне здоров'я особистості під час війни: як його зберегти та підтримати : методичні рекомендації. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2022. 52 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/730974/>
10. Карамушка Л. М., Терещенко К. В. Соціальна напруженість на рівні взаємодії освітнього персоналу та організації: зв'язок з типами організаційної культури. Організаційна психологія. Економічна психологія. 2018. № 1(12). С. 57–68. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/712580/>
11. Котлова Л. О. Психологія конфлікту : курс лекцій. Житомир : Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2013. 112 с. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/12901/>
12. Леко Б. А., Чуйко Г. В. Медіація : підручник. Чернівці : Книги-XXI, 2011. 464 с. URL: <https://librarygo.lpnu.ua/?elbook=mediacziya>
13. Орап М. О., Вершигора С. І. Теоретичні засади побудови діагностичної програми дослідження конфліктної поведінки та конкурентоспроможності особистості. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія. 2025. Т. 36(75). № 3. С. 29–34. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2025.3/05>
14. Партико Н. В. Психологія конфліктів : навчальний посібник. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. 132 с. URL: <https://librarygo.lpnu.ua/?elbook=psychologiya-konfliktiv>
15. Петрінко В. С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці : навчальний посібник. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/ab77defc-5052-483d-a42f-5f43019f91f7>

16. Станішевська В. І. Вплив тривожності на виникнення внутрішньоособистісного конфлікту у підлітків. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія. 2023. Т. 34(73). № 2. С. 65–70. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2023.2/12>

17. Трофименко А. В., Константинова Ю. В. Конфліктологія та теорія переговорів : навчальний посібник. Маріуполь : МДУ, 2020. 375 с. URL: <https://repository.mu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2586>

18. Aldao A., Nolen-Hoeksema S., Schweizer S. Emotion-regulation strategies across psychopathology: a meta-analytic review. Clinical Psychology Review. 2010. Vol. 30. No. 2. P. 217–237. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2009.11.004>

19. Anderson C. A., Bushman B. J. Human aggression. Annual Review of Psychology. 2002. Vol. 53. P. 27–51. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.53.100901.135231>

20. Bandura A. Moral Disengagement: How People Do Harm and Live with Themselves. New York : Macmillan, 2016. 544 p. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/business-ethics-quarterly/article/moral-disengagement-how-people-do-harm-and-live-with-themselves-by-albert-bandura-new-york-macmillan-2016-544-pp-isbn-9781464160059/7CB016D18A126303D73A46E257F4EBC4>

21. Baron R. A., Branscombe N. R. Social Psychology. 14th ed. Boston : Pearson, 2017. 528 p. URL: <https://www.pearson.com/en-us/subject-catalog/p/social-psychology/P200000003424>

22. Berkowitz L. Frustration-aggression hypothesis: examination and reformulation. Psychological Bulletin. 1989. Vol. 106. No. 1. P. 59–73. DOI: <https://doi.org/10.1037/0033-2909.106.1.59>

23. Bettencourt B. A., Talley A., Benjamin A. J., Valentine J. Personality and aggressive behavior under provoking and neutral conditions: a meta-analytic review. Psychological Bulletin. 2006. Vol. 132. No. 5. P. 751–777. DOI: <https://doi.org/10.1037/0033-2909.132.5.751>

24. Buss A. H., Perry M. The Aggression Questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1992. Vol. 63. No. 3. P. 452–459. DOI: <https://doi.org/10.1037/0022-3514.63.3.452>
25. Carver C. S., Scheier M. F. *Perspectives on Personality*. 8th ed. Boston : Pearson, 2017. 416 p. URL: <https://www.pearson.com/en-us/subject-catalog/p/perspectives-on-personality/P200000003494>
26. Coleman P. T. *The Way Out: How to Overcome Toxic Polarization*. New York : Columbia University Press, 2021. 296 p. URL: <https://cup.columbia.edu/book/the-way-out/9780231197410/>
27. Coleman P. T., Deutsch M., Marcus E. C. (eds.). *The Handbook of Conflict Resolution: Theory and Practice*. 3rd ed. San Francisco : Jossey-Bass, 2014. 1264 p. URL: <https://www.wiley.com/en-us/The+Handbook+of+Conflict+Resolution%3A+Theory+and+Practice%2C+3rd+Edition-p-9781118526866>
28. Coser L. A. *The Functions of Social Conflict*. New York : Free Press, 1956. 188 p. URL: https://books.google.com/books?id=8roSUUrL_-8C
29. Davis M. H. Measuring individual differences in empathy: evidence for a multidimensional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1983. Vol. 44. No. 1. P. 113–126. DOI: <https://doi.org/10.1037/0022-3514.44.1.113>
30. De Dreu C. K. W., Weingart L. R. Task versus relationship conflict, team performance, and team member satisfaction: a meta-analysis. *Journal of Applied Psychology*. 2003. Vol. 88. No. 4. P. 741–749. DOI: <https://doi.org/10.1037/0021-9010.88.4.741>
31. De Wit F. R. C., Greer L. L., Jehn K. A. The paradox of intragroup conflict: a meta-analysis. *Journal of Applied Psychology*. 2012. Vol. 97. No. 2. P. 360–390. DOI: <https://doi.org/10.1037/a0024844>
32. Deutsch M. *The Resolution of Conflict: Constructive and Destructive Processes*. New Haven : Yale University Press, 1973. 420 p. URL:

<https://yalebooks.yale.edu/book/9780300021868/the-resolution-of-conflict/>

33. Eisenberg N., Eggum N. D., Di Giunta L. Empathy-related responding: associations with prosocial behavior, aggression, and intergroup relations. *Social Issues and Policy Review*. 2010. Vol. 4. No. 1. P. 143–180. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1751-2409.2010.01020.x>

34. Feist J., Feist G. J., Roberts T.-A. *Theories of Personality*. 10th ed. New York : McGraw-Hill Education, 2021. 672 p. URL: <https://www.mheducation.com/highered/product/theories-personality-feist-feist/M9781260175767.html>

35. Fisher R., Ury W., Patton B. *Getting to Yes: Negotiating Agreement Without Giving In*. 3rd ed. New York : Penguin Books, 2011. 240 p. URL: <https://www.penguinrandomhouse.com/books/263193/getting-to-yes-by-roger-fisher-and-william-l-ury-with-bruce-patton/>

36. Forsyth D. R. *Group Dynamics*. 7th ed. Boston : Cengage Learning, 2019. 752 p. URL: <https://www.cengage.com/c/group-dynamics-7e-forsyth/>

37. Goleman D. *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ*. 25th anniversary ed. New York : Bantam Books, 2020. 352 p. URL: <https://www.penguinrandomhouse.com/books/69190/emotional-intelligence-by-daniel-goleman/>

38. Gratz K. L., Roemer L. Multidimensional assessment of emotion regulation and dysregulation: development, factor structure, and initial validation of the Difficulties in Emotion Regulation Scale. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*. 2004. Vol. 26. No. 1. P. 41–54. DOI: <https://doi.org/10.1023/B:JOBA.0000007455.08539.94>

39. Gross J. J. Emotion regulation: current status and future prospects. *Psychological Inquiry*. 2015. Vol. 26. No. 1. P. 1–26. DOI: <https://doi.org/10.1080/1047840X.2014.940781>

40. Gross J. J., John O. P. Individual differences in two emotion regulation

processes: implications for affect, relationships, and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2003. Vol. 85. No. 2. P. 348–362. DOI: <https://doi.org/10.1037/0022-3514.85.2.348>

41. Hallion L. S., Steinman S. A., Tolin D. F., Diefenbach G. J. Psychometric properties of the Difficulties in Emotion Regulation Scale and its short forms in adults with emotional disorders. *Frontiers in Psychology*. 2018. Vol. 9. Article 539. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00539>

42. Jehn K. A. A multimethod examination of the benefits and detriments of intragroup conflict. *Administrative Science Quarterly*. 1995. Vol. 40. No. 2. P. 256–282. DOI: <https://doi.org/10.2307/2393638>

43. Johnson D. W., Johnson F. P. *Joining Together: Group Theory and Group Skills*. 12th ed. Boston : Pearson, 2016. 656 p. URL: <https://www.pearson.com/en-us/subject-catalog/p/joining-together-group-theory-and-group-skills/P200000001305>

44. Kilmann R. H., Thomas K. W. Developing a forced-choice measure of conflict-handling behavior: the MODE Instrument. *Educational and Psychological Measurement*. 1977. Vol. 37. No. 2. P. 309–325. DOI: <https://doi.org/10.1177/001316447703700204>

45. Lazarus R. S., Folkman S. *Stress, Appraisal, and Coping*. New York : Springer Publishing Company, 1984. 456 p. URL: <https://connect.springerpub.com/content/book/978-0-8261-4192-7>

46. Lewin K. *Resolving Social Conflicts and Field Theory in Social Science*. Washington : American Psychological Association, 1997. 422 p. URL: <https://www.apa.org/pubs/books/4318600>

47. McCrae R. R., Costa P. T. *Personality in Adulthood: A Five-Factor Theory Perspective*. 2nd ed. New York : Guilford Press, 2003. 268 p. URL: <https://www.guilford.com/books/Personality-in-Adulthood/McCrae-Costa/9781572308275>

48. Myers D. G., Twenge J. M. *Social Psychology*. 13th ed. New York :

McGraw-Hill Education, 2018. 704 p. URL:
<https://www.mheducation.com/highered/product/social-psychology-myers-twenge/M9781259911046.html>

49. Neumann A., van Lier P. A. C., Gratz K. L., Koot H. M. Multidimensional assessment of emotion regulation difficulties in adolescents using the Difficulties in Emotion Regulation Scale. *Assessment*. 2010. Vol. 17. No. 1. P. 138–149. DOI:
<https://doi.org/10.1177/1073191109349579>

50. Rahim M. A. Toward a theory of managing organizational conflict. *The International Journal of Conflict Management*. 2002. Vol. 13. No. 3. P. 206–235. DOI:
<https://doi.org/10.1108/eb022874>

51. Webb T. L., Miles E., Sheeran P. Dealing with feeling: a meta-analysis of the effectiveness of strategies derived from the process model of emotion regulation. *Psychological Bulletin*. 2012. Vol. 138. No. 4. P. 775–808. DOI:
<https://doi.org/10.1037/a0027600>

52. Wilmot W. W., Hocker J. L. *Interpersonal Conflict*. 10th ed. New York : McGraw-Hill Education, 2017. 384 p. URL:
<https://www.mheducation.com/highered/product/interpersonal-conflict-wilmot-hocker/M9780073523941.html>

ДОДАТКИ

Додаток А – Сертифікат учасника конференції Сісоєвої Карини Юріївни

СЕРТИФІКАТ
учасника конференції

IN 112255
від 05.12.2025

СІСОЄВА КАРИНА ЮРІІВНА

ВЗЯВ(-ЛА) УЧАСТЬ У IX МІЖНАРОДНІЙ СТУДЕНТСЬКІЙ НАУКОВІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ
ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ ТА ВЕКТОРИ
РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ НАУКИ
5 ГРУДНЯ 2025 РІК • М. СУМИ, УКРАЇНА

В рамках участі було опубліковано тези доповіді учасника на тему:
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТНОЇ ОСОБИСТОСТІ

ДИРЕКТОР МОЛОДІЖНОЇ НАУКОВОЇ ЛІГИ
ГОЛОВА ОРГКОМІТЕТУ КОНФЕРЕНЦІЇ
ІГОР КОРЕНЮК